

Bakgrunn for vedtak

Hovatn Aust vindkraftverk

Bygland kommune

i Aust-Agder fylke

Tiltakshaver	Hovatn Aust Vindkraft AS
Referanse	201104762-133
Dato	23.06.2016
Notatnummer	KE-notat 2/2016
Ansvarlig	Arne Olsen
Saksbehandler	Hilde Aass

Sammendrag

Etter Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) sin vurdering utgjør konsesjonssøknaden med konsekvensutredninger, innkomne merknader, møter og befaring et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag for å avgjøre om Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende nettilknytning skal meddeles konsesjon og eventuelt på hvilke vilkår. Vindkraftverket med tilhørende nettilknytning er lokalisert i Bygland kommune, Aust-Agder fylke.

Etter NVEs vurdering er de samlede fordelene ved etablering av Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende nettilknytning større enn ulempene tiltaket medfører. NVE vil derfor meddele Hovatn Aust Vindkraft AS konsesjon i medhold av energiloven § 3-1 for å bygge og drive Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende nettilknytning.

NVE konstaterer at det kun er tilgjengelig midlertidig nettkapasitet opptil 120 MW i regionalnettet, og at det på permanent basis vil det være behov for å gjøre tiltak i sentralnettet. Det gis konsesjon til en installert effekt på 120 MW, og nødvendige tiltak i sentralnettet omsøkes før anlegget settes i drift. NVE vil også gi Hovatn Aust Vindkraft AS konsesjon til en 4,2 km 33 kV kraftledning for overføring av kraft mellom det nordre og søndre planområdet og en 2,7 km 132 kV kraftledning fra transformatorstasjonen i planområdet og frem til eksisterende 132 kV regionalnett sør for Hovassdammen.

NVE har lagt vekt på at det er gode vindforhold i planområdet. Hovatn Aust vindkraftverk vil bidra til at Norge kan oppfylle fornybarmålene og vil kunne produsere ca. 380 GWh ved en full utbygging. De viktigste negative virkningene av tiltaket er etter NVEs vurdering knyttet til virkninger for landskap og naturmiljøet, herunder fugl og villrein.

NVE konstaterer at Bygland kommune er positive til prosjektet. Aust-Agder fylkeskommune mener det må legges stor vekt på Bygland kommunes syn i saken. Fylkesmannen i Aust-Agder har fremmet innsigelse til prosjektet hovedsakelig på grunn av virkninger for villrein.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
1 Innledning	3
2 Søknader	3
2.1 Konsesjonssøknad med tilhørende konsekvensutredning	3
2.2 Søknad om ekspropriasjonstillatelse og forhåndstiltredelse	3
2.3 Beskrivelse av Hovatn Aust vindkraftverk	3
3 Saksbehandlingsprosess	6
3.1 Generelt om NVEs behandlingsprosess	6
3.2 Høring av melding, søknad og konsekvensutredning	6
3.3 Innsigelser	6
3.4 Sluttbefaring	7
3.5 Sammendrag av innkomne merknader	8
4 Tematisk vurdering av Hovatn Aust vindkraftverk	9
4.1 Økonomi, vindressurser og produksjon	9
4.2 Nettilknytning og systemtekniske forhold	10
4.3 Forhold til andre planer	12
4.4 Landskap og visuelle virkninger	14
4.5 Kulturminner og kulturmiljøer	17
4.6 Friluftsliv og ferdsel	19
4.7 Reiseliv	22
4.8 Naturmangfold	23
4.9 Store sammenhengende naturområder med urørt preg og vernede områder	34
4.10 Støy	36
4.11 Skyggekast og refleksblink	38
4.12 Ising og iskast	39
4.13 Landbruk og skogbruk	40
4.14 Drikkevann og forurensning	41
4.15 Andre samfunnsvirkninger	41
4.16 Veier og transport	44
4.17 Annet	47
5 Samlet vurdering av Hovatn Aust vindkraftverk	49
5.1 Bakgrunn	49
5.2 Metodikk for vurdering	50
5.3 Samlet vurdering av økonomi og virkninger som er vektlagt av NVE	51
6 NVEs vedtak	56
7 Konsesjonsvilkår	56
8 NVEs vurdering av ekspropriasjonstillatelse og forhåndstiltredelse	58
8.1 Søknad om ekspropriasjon	58
8.2 Søknad om forhåndstiltredelse	59
Vedlegg. Tematiske konfliktvurderinger, innkomne merknader og vurdering av beslutningsgrunnlaget	60
1 Tematiske konfliktvurderinger	60
2 Innkomne merknader til søknaden om Hovatn Aust vindkraftverk	60
3 Vurdering av beslutningsgrunnlaget	78

1 Innledning

NVE vil i dette dokumentet beskrive behandlingen av søknaden om Hovatn Aust vindkraftverk og presentere de vurderingene som er lagt til grunn for vedtaket i saken, jf. energiloven § 3-1.

NVEs beslutningsgrunnlag består av søknaden med konsekvensutredning, innkomne merknader og NVEs fagkunnskap om vindkraft. I kapittel fire presenteres NVEs vurdering av prosjektets virkninger tematisk. I kapittel fem sammenstilles de virkningene NVE mener bør vektlegges. Videre presenteres en avveining av de vektlagte virkningene og en helhetlig vurdering av søknaden om Hovatn Aust vindkraftverk. I kapittel seks presenteres NVEs vedtak.

Sammenfatninger av innkomne merknader er lagt i vedlegg til dette dokumentet, sammen med en vurdering av beslutningsgrunnlaget. Presentasjon av NVEs rammeverk i vindkraftsaker og introduksjon til viktige fagområder i saksbehandlingen er vedlagt elektronisk. Dette dokumentet er å finne på saken på NVEs nettsider www.nve.no/vindkraft.

2 Søknader

2.1 Konesjonssøknad med tilhørende konsekvensutredning

Hovatn Aust Vindkraft AS søkte 31.10.14 om tillatelse for å bygge og drive Hovatn Aust vindkraftverk med inntil 130 MW installert effekt og tilhørende 132 kV nettilknytning frem til eksisterende regionalnett sør for Hovassdammen. Det ble søkt om konsesjon i medhold av energiloven § 3-1.

Tiltakshaver har utarbeidet konsekvensutredning for tiltaket i medhold av plan- og bygningsloven og utredningsprogram ble fastsatt av NVE 18.06.12.

2.2 Søknad om ekspropriasjonstillatelse og forhåndstiltredelse

Det er inngått minnelige avtaler med samtlige grunneiere/rettighetshavere for planområdet. Tiltakshaver tar også sikte på å inngå frivillige avtale med grunneiere/rettighetshavere som blir berørt av kraftledningsstraseer og adkomstveier. Dersom det skulle vise seg å ikke være mulig å slutte minnelig ordning med samtlige grunneiere/rettighetshavere har Hovatn Aust Vindkraft AS søkt om ekspropriasjonstillatelse i medhold av ervervslova § 2 pkt. 19.

Tiltakshaver har samtidig søkt om forhåndstiltredelse i medhold av ervervslova § 25, noe som innebærer at grunn og atkomstrettigheter kan tas i bruk før skjønn er avholdt.

2.3 Beskrivelse av Hovatn Aust vindkraftverk

I søknaden er det lagt til grunn en utbyggingsløsning med til sammen 37 vindturbiner á 3,3 MW (122 MW), men tiltaket omsøkes med en samlet installert effekt på inntil 130 MW. Årlig energiproduksjon fra anlegget er i søknaden estimert til 360 GWh per år. Det omsøkte vindkraftanlegget omfatter blant annet turbiner, transformatorstasjon, adkomstveier, kabler og internveier i anlegget.

Vindkraftverket planlegges på to delområder, som til sammen dekker et areal på 9,1 km². Planområdet ligger på mellom 900-950 moh. Tiltaket er lokalisert på fjellformasjonene Gnuldrehei-Stavtjørnhei og Reiskæven-Rosstejornfjelli, øst for Hovatn i Bygland kommune. Området består hovedsakelig av bart fjell, rabbehei og en del mindre vann/tjern.

Det er planlagt en adkomstvei til det søndre og en til det nordre planområdet, begge via avkjørsler fra den private Hovassvegen. Adkomstveiene til det søndre og nordre planområdet vil ha en samlet lengde på 4,7 km. Internveiene vil ha en samlet lengde på ca. 31 km. Det er planlagt å etablere en transformatorstasjon med tilhørende koblingsanlegg, bryterfelt og øvrige tekniske installasjoner i det søndre planområdet. Kraftproduksjonen er tenkt overført fra nordre til søndre planområdet via en ca. 4,2 km lang 33 kV kraftledning og videre via en 2,7 km lang 132 kV kraftledning fra transformatorstasjonen og fram til eksisterende 132 kV regionalnett sør for Hovassdammen (Brokke-Senumstad).

Figur 1. Kart over planområdet for Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende traseer for nettilknytning og adkomstveier, i henhold til «Endret utbyggingsplan» av 27.11.14.

3 Saksbehandlingsprosess

3.1 Generelt om NVEs behandlingsprosess

Behandling av større vindkraftsaker starter med at NVE mottar en melding. Meldingen er en tidlig varslings av igangsatt planlegging av et vindkraftverk, og fremmes i medhold av plan- og bygningslovens regler om konsekvensutredning. Etter en omfattende høringsrunde av meldingen, meddeler NVE tiltakshaver et utredningsprogram som beskriver hvilke utredninger som må gjennomføres før en søknad kan behandles. Når NVE mottar søknad med konsekvensutredning er sender NVE denne på høring. Under begge høringsrundene gjennomfører NVE møter med lokale og regionale myndigheter, og folkemøter.

På bakgrunn av søknad med konsekvensutredning, møter, høringsuttalelser, eventuelle tilleggssutredninger, befaringer og egne vurderinger avgjør NVE om beslutningsgrunnlaget er godt nok og om tiltaket skal meddeles konsesjon. Tematiske konfliktvurderinger og eventuelle regionale planer for vindkraft utgjør også en del av NVEs beslutningsgrunnlag.

NVEs vedtak kan påklages til Olje- og energidepartementet. Klager fra instanser med rettslig klageinteresse vil bli oversendt Olje- og energidepartementet sammen med eventuelle innsigelser i saken. Hele behandlingsprosessen fra melding til endelig vedtak tar minst to til tre år.

3.2 Høring av melding, søknad og konsekvensutredning

3.2.1 Høring av melding

NVE mottok melding om planlegging av Hovatn Aust vindkraftverk fra HybridTech Hovatn Aust AS (nå Hovatn Aust Vindkraft AS) 15.08.11. Meldingen var utarbeidet i henhold til plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredning.

Meldingen ble sendt på høring til berørte interesser i brev av 22.11.11. Frist for uttalelse var satt til 01.02.12. NVE arrangerte møter med lokale og regionale myndigheter og offentlig møte i rådhuset i Bygland kommune 15.12.11. Utkast til utredningsprogram ble forelagt Miljøverndepartementet og ble fastsatt 18.06.12. Behandlingen av meldingen er beskrevet i NVEs notat "Bakgrunn for utredningsprogram" for Hovatn Aust vindkraftverk av 18.06.12.

3.2.2 Høring av konsesjonssøknad med konsekvensutredning

NVE mottok konsesjonssøknad med konsekvensutredning for Hovatn Aust vindkraftverk fra Hovatn Aust Vindkraft AS 31.10.14. Dokumentene ble sendt på offentlig høring 06.11.14 med høringsfrist 15.01.15. Høringen ble kunngjort i Setesdølen, Fædrelandsvennen og Norsk lysingsblad.

I forbindelse med høringen ble det holdt møter med lokale og regionale myndigheter i Bygland kommune 03.12.14. Det ble også holdt offentlig møte samme dag i Grendehuset på Ose. På møtet orienterte NVE om saksbehandlingsprosessen for søknaden. Tiltakshaver orienterte om prosjektet og utredningene.

3.3 Innsigelser

Fylkesmannen i Aust-Agder fremmet innsigelse til Hovatn Aust vindkraftverk i brev av 12.01.15 i medhold av energiloven § 2-1. Innsigelsen er begrunnet med negative virkninger for villreinen og dens bruk av arealene ved Hovatn og særlig bruken av kalvingsområdene nordøst for den planlagte

utbyggingen. De mener at dette er arealer som er svært viktige for villreinen på Austheia og utbyggingsplanene representerer derfor en trussel mot villreinens arealbruk sør på heia.

I forbindelse med innsigelsen ble det avholdt møte i Fylkesmannens lokaler i Arendal 18.06.15. Representanter fra NVE, Fylkesmannen i Aust-Agder og tiltakshaver var tilstede. I møtet presenterte fylkesmannen bakgrunn for innsigelsen. Det ble presisert at innsigelsen er fremmet med bakgrunn i negative virkninger for villreinen og dens bruk av arealene ved Hovatn, og da særlig bruken av kalvingsområdene nordøst for den planlagte utbyggingen. De viser til at tilnærmet hele planområdet ligger innenfor Nasjonalt Villreinområde i Heiplanen, og mener at planene om vindkraftverket ikke er forenelig med nasjonale mål om sikring av villreinens leveområder. Fylkesmannen er uenig i avgrensningen av influensområdet og mener at en utbygging vil påvirke reinen i et mye større området. De viste til eksempler og kart over villreinens nomadiske adferd. De mener konsekvensutredningen ekskluderer virkningene for villrein nord på Austheia gjennom å avgrense influensområdet til 0,5-3 km. Videre presiserte Fylkesmannen at det er nødvendig å vurdere samlet belastning for villrein i henhold til § 10 i naturmangfoldloven, blant annet med bakgrunn i villreinens arealbruk. Fylkesmannen mener konsekvensgraden er vurdert for lavt i utredningen, da det ikke er tatt hensyn til den samlede belastningen av andre vindkraftverk og inngrep, herunder hytteutbygging.

Fylkesmannen i Aust-Agder mener det ikke vil være mulig å gjøre endringer i prosjektet slik at innsigelsen kan trekkes. De opprettholder dermed innsigelsen. Det ble ført protokoll fra møtet, som ble godkjent i e-post av 29.06.15.

Aust-Agder fylkeskommune fremmet innsigelse til Hovatn Aust vindkraftverk i brev av 04.02.15 i medhold av energiloven § 2-1. Innsigelsen er fremsatt med bakgrunn i følgende: *«Dersom det vedtas å bygge ut vindkraftanlegget som foreslått, har fylkesutvalget innsigelse til planene om å bruke den kommunale veien gjennom Åraksbø som adkomstvei. Innsigelsen er fremmet på grunn av nærføringen og farene for skade på Haugenloftet.»*

Med bakgrunn i innsigelsen har tiltakshaver utredet alternative løsninger for transportrute gjennom Åraksbø, med mål om å imøtekomme innsigelsen. Rapporten «417576 – Mulighetsstudie på vei, Åraksbø» fra Multiconsult ble oversendt NVE 12.11.15. Rapporten presenterer fire alternative traseer til transportrute gjennom Åraksbø, se figur 2 i kapittel 4.16.2. Rapporten ble sendt på høring til lokale og regionale myndigheter samt berørte grunneiere 23.11.15. Det har kommet seks uttalelser til nye alternativer for adkomstvei, se kapittel 2.6 i vedlegget «Tematiske konfliktvurderinger, innkomne merknader og vurdering av beslutningsgrunnlaget».

Aust-Agder fylkeskommune v/kulturminnevernseksjonen skriver i uttalelse av 17.12.15 at de ønsker en dialog med tiltakshaver i forbindelse med alternativ til adkomstvei gjennom Åraksbø, slik at de kan redusere virkningene en oppgradering av veien vil medføre for én Sefrak-registrert ruin og stogaen «Nordre Kolbotni». NVE viser til kapittel 4.16.2 for nærmere beskrivelse. De skriver at dersom de to omtalte konfliktene blir løst, vil administrasjonen i fylkeskommunen anbefale at innsigelsen trekkes.

NVE har vurdert alternative løsninger for adkomstvei gjennom Åraksbø i kapittel 4.16.2. I uttalelsen fra Aust-Agder fylkeskommune v/kulturminnevernseksjonen opplyses det om at det er fylkesutvalget som tar endelig stilling til om innsigelsen trekkes. Rapporten har ikke blitt behandlet i fylkesutvalget.

3.4 Sluttbefaring

I forbindelse med sluttbehandling av søknaden om Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende nettilknytning, gjennomførte NVE sluttbefaring av prosjektet 27.05.15. Lokale og regionale myndigheter og representanter for berørte grunneiere og interesser var invitert til møtet, som ble holdt

i rådhuset i Bygland kommune i forkant av befaringen. NVE orienterte om prosessen og innkomne merknader og tiltakshaver om status i prosjektet. Deltakerne fikk mulighet til å utdype sine kommentarer til prosjektet. Sluttbefaringen ble kunngjort i de lokale avisene Setesdølen og Fædrelandsvennen og var åpen for alle. Tiltakshaver hadde lagt opp befaringsruta i samråd med kommunen.

3.5 Sammendrag av innkomne merknader

NVE har mottatt 40 høringsuttalelser til søknaden om Hovatn Aust vindkraftverk. Disse er sammenfattet i vedlegget ”Tematiske konfliktvurderinger, innkomne merknader og vurdering av beslutningsgrunnlaget” for Hovatn Aust vindkraftverk. Nedenfor følger ett sammendrag av de innkomne merknadene.

Bygland kommune stiller seg positive til at det gis konsesjon til prosjektet, og råder samtidig NVE til å utarbeide gode og klare føringer på avbøtende tiltak for dyrelivet. Fylkesmannen i Aust-Agder har fremmet innsigelse til prosjektet. Innsigelsen er begrunnet i negative virkninger for villreinen og dens bruk av arealene ved Hovatn og særlig bruken av kalvingsområdene nordøst for den planlagte utbyggingen. De mener at dette er arealer som er svært viktige for villreinen på Austheia og utbyggingsplanene representerer derfor en trussel mot dens arealbruk sør på heia. Aust-Agder fylkeskommune skriver at de ikke går imot prosjektet av hensyn til produksjon av fornybar energi og lokal verdiskapning. De forutsetter at avbøtende tiltak med hensyn til villrein iverksettes og at det må legges stor vekt på Bygland kommunes syn i saken. De stiller seg kritiske til den omsøkte traséen for adkomstvei gjennom Åraksbø og fremmer innsigelse dersom planen opprettholdes.

Folkehelseinstituttet uttaler seg til støy og viser til fritidsbebyggelse som kan få støy over anbefalte grenseverdier på $L_{den} = 45$ dBA. Med bakgrunn i usikkerhet i beregningene og individuelle variasjoner i opplevelsen av støy, mener de det er vesentlig å vurdere støyvirkninger over $L_{den} = 40$ dBA. Villreinnemnda for Setesdalsområdet går sterkt imot at det blir gitt konsesjon. De mener en utbygging vil gi en rekke negative virkninger for villreinen og dens leveområder. De viser til at lokalisering av nordlige planområde er i kalvingsområdet for arten. De mener det er stor fare for at beiteareal og kalvingsområdet mister sin funksjon for villrein, som følge av økt menneskelig ferdsel og aktivitet i området.

I de øvrige høringsinnspillene er tiltakets virkninger for naturmiljø, villrein og visuelle virkninger i sammenheng med friluftsliv, landskap og kulturmiljø vektlagt.

Flere påpeker at store deler av planområdet for Hovatn Aust vindkraftverk ligger i hensynsonen til Nasjonalt Villreinområde og nær kjente kalvingsområder. Det vises i den sammenheng til internasjonale forpliktelser knyttet til å sikre leveområdene til arten. Flere mener tiltakets visuelle virkninger vil endre og forringe opplevelsesverdien knyttet til viktige friluftsområder i influensområdet, det vernede Tovdalsvassdraget, samt Årdalen, Rukkevatn og Furubuhei naturreservater. De mener virkningene vil være uavhengig av avstanden til anlegget. Visuelle virkninger for kulturmiljøene Straumsfjorden, Drivli, Vestre Kile og Grøssæ er også vektlagt i flere av høringsinnspillene. Det blir også påpekt av flere at tiltaket vil redusere inngrepsfrie naturområder med over 20 km², og at dette vil være negativt for naturmangfoldet og viltarter som villrein og rovfugl, som er avhengig av store leveområder som er lite påvirket av mennesker. Det fremkommer for øvrig av de innkomne merknadene at flere privatpersoner stiller seg positive til prosjektet, da de mener anlegget blant annet vil gi mulighet for lokale arbeidsplasser og inntekter til kommunen.

Forsvarsbygg har til meldingen av prosjektet gitt tiltaket kategori A i definert problemhierarki. Det er ikke avdekket forhold som tilsier at prosjektet kommer i konflikt med Forsvarets installasjoner.

Miljødirektoratet har i tematisk konfliktvurdering samlet gitt tiltaket kategori E, basert på at anlegget kommer i konflikt med nasjonalt villreinområde, og er uforenlig med nasjonale mål om sikring av villreinens leveområder. De skriver også at tiltaket vil medføre et betydelig bortfall av inngrepsfrie områder sammenlignet med andre vindkraftprosjekter.

4 Tematisk vurdering av Hovatn Aust vindkraftverk

NVE vil i dette kapittelet vurdere fordeler og ulemper av Hovatn Aust vindkraftverk og tilhørende infrastruktur. Fordeler og ulemper, som NVE legger vekt, blir veid opp mot hverandre i den samlede vurderingen presentert i kapittel 5.

4.1 Økonomi, vindressurser og produksjon

Hovatn Aust Vindkraft AS har i søknaden lagt til grunn en utbyggingsløsning med 37 stk. 3,3 MW Vestas V112 vindturbiner med 94 meter navhøyde. Dette tilsvarer en samlet installert effekt på 122 MW. Tiltakshaver har i brev av 26.06.15 oversendt oppdaterte produksjonsestimater etter at det var gjennomført tre måneders målinger med SODAR i planområdet. Målingene er langtidskorrigerte og de nye estimatene viser en årsmiddelvind på ca. 8,0 m/s i 95 meters høyde. Nye produksjonsberegninger viser en årsproduksjon på 360 GWh, som tilsvarer 2972 brukstimer. Produksjonsestimatet inkluderer tapsfaktorer, herunder tap som følge av driftsstans og vedlikeholdsarbeid, elektriske tap og tap som følge av ising.

Tiltakshaver har beregnet investeringskostnadene for vindkraftverket til samlet å være ca. 1352 MNOK. Dette tilsvarer ca. 11 MNOK per installert MW ved full utbygging. Av dette er de samlede nettilknytningskostnadene, herunder blant annet 132 kV transformator, kraftledninger, og intern kabling (33 kV) inkludert bryterfelt, beregnet til 111 MNOK. Drift- og vedlikeholdskostnadene er forventet til å bli ca. 11 øre/kWh.

NVEs vurdering av økonomien til Hovatn Aust vindkraftverk tar utgangspunkt i beregninger av vindforhold, investeringskostnader og drifts- og vedlikeholdskostnader. NVEs vindatlas antyder at middelvinden i området i 80 meters høyde ligger på 7-8 m/s. Dette samsvarer i stor grad med tiltakshavers beregninger. NVEs isingskart tilsier at antall timer per år med ising > 10 g/time vil kunne ligge på 500-1000 i de høyereliggende delene av planområdet. Etter NVEs vurdering vil ising kunne medføre redusert kraftproduksjon. Tiltakshaver har oppgitt redusert ytelse som følge av ising til å være ca. 5,3 % av brutto produksjon. NVE slutter seg til dette og legger til grunn at produksjonstap som følge av ising vil kunne reduseres dersom det installeres avvisningssystemer i vindturbinene. Når det gjelder turbulens, antyder NVEs vindatlas RIX-verdier i området til 10-20%, og turbulens vil kunne bidra til noe redusert kraftproduksjon. Det fremkommer av søknaden at vindressursen og turbulensintensiteten i området tilsier at det vil være mulig å benytte seg av klasse II-vindturbiner. Etter NVEs vurdering vil dette kunne utnytte vindressursen bedre og gi en høyere produksjon.

Tiltakshaver har beregnet antall brukstimer for vindkraftverket til 2972. Dette tilsvarer en produksjonsforventning på ca. 360 GWh ved en full utbygging av 122 MW, i henhold til omsøkt utbyggingsløsning. NVE konstaterer at i de siste årene har det vært en betydelig utvikling av turbinteknologi med blant annet større rotor og mer effektive styringssystemer. Dette har ført til høyere forventninger til brukstid/kapasitetsfaktorer enn tidligere, særlig i områder med forholdsvis lav middelvind. Basert på tiltakshavers estimat av middelvind, betraktninger om produksjonsevne til moderne vindturbiner samt sammenlignet med andre vindkraftverk, mener NVE at produksjonen kan antas å være noe høyere. NVE legger derfor til grunn en årsproduksjon på 380 GWh ved en full

utbygging av 122 MW. Dette tilsvarer 3130 brukstimer. NVE understreker at estimatene er beheftet med usikkerhet.

NVE har vurdert de fremlagte kostnadstillene for nettilknytningen fra transformator i det søndre planområdet til eksisterende regionalnett samt ny koblingsstasjon inkludert bryterfelt, som realistiske. Etter NVEs vurdering vil de fremtidige investeringskostnadene i sentralnettet i Brokke være høye, se kapittel 4.2.1. NVE konstaterer at oppgraderinger i Brokke vil ha noen ekstra nyttevirksomheter i form av blant annet å redusere eksisterende tap i nettet med ca. 60 MOK.

NVE slutter seg til tiltakshavers vurdering om at drifts- og vedlikeholdskostnadene vil bli ca. 11 øre/kWh. NVE har vurdert kostnadene og produksjonen fra Hovatn Aust vindkraftverk sammenlignet med andre konsesjonsgitte prosjekter. Med bakgrunn i dette vurderer NVE Hovatn Aust vindkraftverk til å være et gjennomsnittlig økonomisk prosjekt sammenlignet med andre konsesjonsgitte vindkraftprosjekter i Norge. NVE mener at Hovatn Aust vindkraftverk kan være konkurransedyktig i det norsk-svenske elsertifikatsystemet. NVE understreker usikkerheten knyttet til beregninger av vindressursene, estimert produksjon og kostnader for etablering av vindkraftverket.

Beregninger av vindforholdene i planområdene viser en årsmiddelvind på 8,0 m/s i 95 meters høyde. Det må forventes noe produksjonstap som følge av ising og turbulens. Med bakgrunn i vedlagte analyser kan det etter NVEs vurdering være mulig å benytte klasse II-vindturbiner, som vil kunne utnytte vindressursene bedre, øke antall brukstimer, og dermed gi en høyere kraftproduksjon. NVE vurderer Hovatn Aust vindkraftverk til å være et gjennomsnittlig økonomisk prosjekt sammenlignet med andre konsesjonsgitte vindkraftprosjekter i Norge. NVE har vektlagt at vindressursen er god og området er godt egnet for vindkraftproduksjon. Ved en full utbygging av 122 MW kan vindkraftverket produsere opp imot 380 GWh. NVE mener at Hovatn Aust vindkraftverk kan være konkurransedyktig i elsertifikatsystemet. NVE vil vektlegge økonomi, vindressurser og produksjon i den samlede vurderingen av vindkraftverket.

4.2 Nettilknytning og systemtekniske forhold

4.2.1 Nettkapasitet

Hovatn Aust vindkraftverk planlegges tilknyttet en eller to av regionalnettsledningene vest for planområdet. Ledningene går fra Brokke i nord til Senumstad i sør, med nærmeste sentralnettspunkt i Brokke. Nettilknytningen av vindkraftverket innebærer en 33/132 kV transformator på 130 MVA i det søndre planområdet, en ca. 2,7 km lang 132 kV kraftledning, samt inntil 5 stk. bryterfelt for tilkobling til 132 kV-kraftledningen Brokke-Senumstad. På grunn av plassmangel må bryteranleggene anlegges på vestsiden av 132 kV-kraftledningen. Dette medfører at det må legges jordkabel (ca. 200 meter) under de to eksisterende 132 kV-ledningene. Kraftproduksjonen fra nordre planområdet er tenkt overført til søndre planområdet via en ca. 4,2 km lang 33 kV kraftledning. Det vises til figur 1 i kapittel 2.3.

Agder Energi Nett AS (AEN) skriver at nettilknytningen av Hovatn Aust vindkraftverk vil være avhengig av hvilke andre produksjonsanlegg som realiseres i området. AEN AS har sammen med Statnett og andre regionalnettseiere i området gjennomført en nettanalyse vinteren 2014. Rapporten «Nettilknytning av vindkraft i Aust-Agder» ble oversendt NVE 08.01.15.

Analysen viser at det ikke er tilstrekkelig transformorkapasitet mellom sentral- og regionalnettet i Brokke for å tilknytte Hovatn Aust vindkraftverk til regionalnettet i Aust-Agder. Det er derimot kapasitet til å mate Hovatn Aust vindkraftverk mot regionalnettet i Telemark via Bjørgedalen

koblingsstasjon, slik at den ”ledige” kapasiteten mellom Bjørgedalen og Porsgrunn blir benyttet. De presiserer at det må gjøres stabilitetsanalyse for en slik drift.

AEN AS skriver at i dag mates deler av produksjon fra Brokke kraftstasjon inn mot nettet i Telemark og Porsgrunn. De skriver at det er planlagt å mate all produksjon i Brokke kraftstasjon mot Agder-nettet i stedet. Dette kan i visse situasjoner med høy produksjon medføre høy belastning på sentralnettstransformatorene i Brokke og særlig ved et eventuelt utfall av en av de to sentralnettstransformatorene. Med mating av Hovatn Aust vindkraftverk mot Telemark reduseres fleksibiliteten ved innmating mot nettet i Telemark noe.

AEN AS skriver at mating av kraftproduksjon fra Hovatn Aust mot Telemark vil medføre betydelig høyere nettap enn mating mot regionalnettet i Agder, på grunn av den lange avstanden mellom vindkraftverket og sentralnettpunktet i Telemark i forhold til Brokke. Tapsberegningene viser at det derfor vil være samfunnsøkonomisk lønnsomt å utvide transformorkapasiteten mot sentralnettet i Brokke kraftstasjon for å kunne mate Hovatn Aust vindkraftverk mot Agder. Statnett har gitt AEN AS tilbakemelding om at de vil utrede løsninger for å øke transformeringskapasiteten i sentralnettet i området.

Statnett SF har utarbeidet en analyserapport for tilknytning av vindkraft i Agder, hvor de presenterer kostnadsestimer for tiltak i sentralnettet, samt en vurdering av tilgjengelig kapasitet og tiltak i sentral- og regionalnettet. Denne ble oversendt NVE 02.12.15. Det fremgår av rapporten at Statnett SF ikke ønsker systemvern i regionalnettet, men at de kan godta dette som en midlertidig løsning inntil varige nettløsninger kommer på plass. Statnett SF sine utredninger viser at det i dagens nett er kapasitet til å ta imot 120 MW, da dette er den ledige kapasiteten i regionalnettsledningen mot Porsgrunn og Telemark. Dette tiltaket krever systemvern i regionalnettet. For å unngå systemvern vil det på permanent basis være aktuelt med enten en ny sentralnettstasjon i Vegusdalen (ca. 210 MNOK) eller å øke sentralnettstransformeringen i Brokke med 200 MVA (ca. 95 MNOK), hvorav sistnevnte vil være betydelig rimeligere dersom kun Hovatn Aust vindkraftverk blir realisert. Dette tiltaket vil samtidig redusere tapene i nettet med ca. 60 MNOK, uten å inkludere produksjonen fra Hovatn Aust vindkraftverk.

NVE konstaterer at det ved bruk av systemvern er midlertidig nettkapasitet for inntil 120 MW i regionalnettet. Statnett SF ønsker ikke systemvern i regionalnettet på permanent basis, og det vil derfor være behov for å gjøre tiltak i sentralnettet. NVE konstaterer at en oppgradering av sentralnettstransformeringen med 200 MVA i Brokke vil være den beste samfunnsøkonomiske løsningen, og det fremgår av rapporten at tilgjengelig nettkapasitet på permanent basis da vil være 120 MW. NVE påpeker at Hovatn Aust vindkraftverk konkurrerer om midlertidig kapasitet i dagens nett med Storehei vindkraftverk (80 MW) i Birkenes kommune. Dersom Storehei vindkraftverk realiseres først må nettiltak i Brokke på plass før det blir kapasitet til kraftproduksjon fra Hovatn Aust vindkraftverk.

4.2.2 Trasé for nettilknytning

Det er planlagt en 4,2 km lang 33 kV-kraftledning mellom nordre og søndre planområdet, og en 2,7 km lang 132 kV-kraftledning fra søndre planområdet til tilknytningspunkt på regionalnettsledningen Brokke-Senumstad sør for Hovassdammen, se figur 1 i kapittel 2.3.

NVE har vurdert virkninger av vindkraftanlegget med tilhørende infrastruktur, herunder nettilknytning, tematisk under respektive kapitler.

Etter NVEs vurdering vil kraftledningene i liten grad påvirke landskapskvalitetene i området. Ingen kjente kulturminneverdier eller kulturmiljøer vil bli direkte berørt av kraftledningene, og ingen etablerte områder for friluftsliv vil bli påvirket. De visuelle virkningene av kraftledningene vil ikke endre konsekvensgraden for vindkraftverket for temaet landskap, kulturminner og friluftsliv. NVE konstaterer at kraftledningene ligger i god avstand fra etablert bebyggelse, og etter NVEs vurdering vil de visuelle virkningene av kraftledningene ikke være vesentlige.

NVE viser til vurdering av kunnskapsgrunnlaget § 8 for naturmangfold i kapittel 3.4 i vedlegget «Tematiske konfliktvurderinger, innkomne merknader og vurdering av beslutningsgrunnlaget», og vurdering av samlet belastning i henhold til naturmangfoldloven § 10 i kapittel 4.8.5.

Det fremgår av konsekvensutredningen at kraftledningstraseene berører kun vanlig forekommende og artsfattige vegetasjonstyper, og ingen viktige, utvalgte, truede eller nær truede naturtyper eller kjente forekomster av rødlistede plantearter. Norsk Ornitologisk Forening avd. Aust-Agder (NOF) mener at området bør skjermes for utbygging med hensyn til at ospeskogen, som ligger i det undersøkte området for kraftledningstraseen, er viktig for biologisk mangfold, herunder fugl og lokalt viktige naturtyper. Fuglelivet i traséområdet er vurdert som representativt for distriktet og huser i all hovedsak vanlig forekommende arter av skogsfugl. Det er ingen spesielt viktige funksjonsområder registrert, men potensialet for rødlistede arter er tilstede. Trase-området inngår i territoriet for hekkende kongeørn, som har blitt vurdert til middels verdi. NOF skriver at vindturbiner og kraftledninger må plasseres slik at kollisjonsfare og elektrokusjonsfare for fugler, herunder kongeørn, hubro og hønsefugler, minimeres.

Etter NVEs vurdering vil kraftledningene medføre noe økt kollisjonsrisiko for fugl, særlig hønsefugl og andre skogstilknyttede arter, samt fare for elektrokusjon. Elektrokusjon vil normalt ikke være et problem for 132 kV-kraftledningen på grunn av avstanden mellom de strømførende ledningene. Det vil dersom det gis konsesjon stilles vilkår om å benytte seg av hengeisolatorer eller isolert liner for å redusere faren for elektrokusjon for 33 kV-kraftledningen mellom nordre og søndre planområdet. NVE kan ikke se at etablering av kraftledningene vil være i strid med forvaltningsmål for naturtyper og økosystemer og arter, jamfør naturmangfoldloven §§ 4 og 5. Virkninger fra vindkraftverket for naturmiljøet er nærmere beskrevet i kapittel 4.8.

NVE konstaterer at det ved bruk av systemvern er inntil 120 MW midlertidig nettkapasitet i regionalnettet. På permanent basis vil det være behov for å gjøre tiltak i sentralnettet. NVE konstaterer at en oppgradering av sentralnettstransformeringen med 200 MVA i Brokke vil være den beste samfunnsøkonomiske løsningen. NVE vil dersom det gis konsesjon sette vilkår om nødvendige tiltak i sentralnettet omsøkes før anlegget settes i drift. Kraftledningene vil medføre noe økt kollisjonsrisiko for fugl, samt fare for elektrokusjon, utover dette vil virkningene etter NVEs vurdering være små. Etter NVEs vurdering vil ikke kraftledningene medføre vesentlige ulemper for miljø og samfunn.

4.3 Forhold til andre planer

Regionalplan for vindkraft i Agder

Aust-Agder fylkeskommune har ikke utarbeidet egen regionalplan for vindkraft.

I Regionalplan Agder 2020, som er en felles regional plan for Agder fylkene, står det blant annet at det skal legges til rette for økt produksjon av fornybar energi og at klimahensyn skal være et overordnet hensyn som skal vektlegges i forbindelse med alle politiske beslutninger i landsdelen. I Energiplan for

Agder, vedtatt i fylkestinget i Aust-Agder 11.12.07, er det en målsetting av det innen 2020 skal produseres ytterligere 2 TWh ny fornybar kraft- og varmeproduksjon på Agder.

Andre regionale planer

Planområdet for Hovatn Aust vindkraftverk ligger i hensynssone «Nasjonalt Villreinområde» i Regional plan for villrein i Setesdal Ryfylke og Setesdal Austhei, også kjent som «Heiplanen». «Heiplanen» har som mål å sikre levevilkårene til verdens sørligste villreinstamme, slik Norge er forpliktet til etter Bern-konvensjonen. Planen skal også legge til rette for næringsutvikling og gode levevilkår for innbyggerne i de 18 kommunene som omfattes av planen. «Heiplanen» er vedtatt i fylkestinget i Aust-Agder og andre berørte fylker. Planen er godkjent av Miljøverndepartementet.

Tiltaket berør deler av nedbørsfeltet til Tovdalsvassdraget (ovenfor Heresfossfjorden). Vassdraget er vernet gjennom «Verneplan for vassdrag». Utover dette vil utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk ikke berører eksisterende eller planlagte verneområder. Det nærmeste verneområdet er Årdalen naturreservat, som ligger ca. 5 km sørøst for det søndre planområdet.

Kommuneplanenes arealdel

I kommuneplanens arealdel for Bygland kommune fremgår det at det aktuelle området er avsatt som LNF-område.

Andre vindkraftverk

Det er planlagt to andre vindkraftverk i Aust-Agder. Det ene prosjektet er Storehei vindkraftverk (80 MW) i Birkenes kommune, som er tildelt konsesjon og er til klagebehandling Olje- og energidepartementet. Storehei vindkraftverk ligger ca. 60 km sør for planområdet til Hovatn Aust vindkraftverk. Det andre prosjektet er Lillesand vindkraftverk (<10 MW) i Lillesand kommune, som er gitt konsesjon og påklaget. Saken er foreløpig ikke oversendt OED. Lillesand vindkraftverk ligger ca. 80 km sør for Hovatn Aust vindkraftverk.

Nærmeste vindkraftprosjekt i Vest-Agder fylke er Skveneheii vindkraftverk (120 MW) i Åseral kommune, som ligger ca. 25 km sørvest for Hovatn Aust vindkraftverk. Vedtaket er påklaget og ligger til klagebehandling i OED.

NVEs vurdering av forholdet til andre planer

NVE konstaterer at det ikke foreligger regional plan for vindkraft i Aust-Agder. NVE vil understreke at vindkraftprosjekter uansett vurderes på grunnlag av konkrete virkninger, og at konsekvensutredninger knyttet til vindkraftprosjekter er grundigere enn utredningene som legges til grunn i fylkesdelplaner og at de kun er et retningsgivende verktøy.

Fylkesmannen i Aust-Agder skriver at vindkraft er i tråd med «Regional plan for Agder 2020» med hensyn til klima, men at det er i strid med de generelle føringene og retningslinjene som er lagt til grunn i Heiplanen med hensyn til villrein. Dette er også påpekt av andre. Fylkesmannen viser til at hele planområdet ligger innenfor Nasjonalt Villreinområde og at Norge har et internasjonalt ansvar for å ta vare på arten og dens leveområder. Fylkesmannen har fremmet innsigelse til Hovatn Aust vindkraftverk i brev av 12.01.15 i medhold av energiloven § 2-1. Innsigelsen er begrunnet med negative virkninger for villreinen og dens bruk av arealene ved Hovatn og særlig bruken av kalvingsområdene nordøst for den planlagte utbyggingen. Arbeidsgruppa mot vindparker i Setesdal viser til «Kommuneplanen 2011-2022» og mener vindkraftanlegget går imot de punktene i planen som er knyttet til ansvar for villrein og det å bevare miljøet og kulturlandskapet. De gjør oppmerksom på at

planområdet er regulert som LNF-område. Knut G. Austad og Grunde Austad viser til samme plan, der det står at kommunen er positiv til vindturbiner så sant det ikke virker ødeleggende på miljø og kulturlandskap. Austad mener derfor tiltaket ikke er i tråd med gjeldende plandokument.

NVE viser til kapittel 4.8.4 «Villrein» for vurdering av virkninger for villrein. Når det gjelder vurdering av virkninger knyttet til Tovdalsvassdraget vises det til kapittel 4.9 ” Store sammenhengende naturområder med urørt preg og vernede områder».

Det aktuelle området er i kommuneplanens arealdel avsatt som LNF-område. Dersom det gis konsesjon til vindkraftverket, må konsesjonær søke om dispensasjon fra gjeldende planstatus

Etter NVEs vurdering tilsier avstanden til de andre vindkraftprosjektene i regionen, at det ikke er relevant å vurdere samlede virkninger med andre vindkraftverk. NVE har vurdert samlet belastning for naturmangfold i henhold til naturmangfoldloven § 10 i kapittel 4.8.5.

I kommuneplanenes arealdel er planområdet i hovedsak avsatt som LNF-område og ved en eventuell konsesjon vil det være nødvendig å søke om dispensasjon fra gjeldende planstatus. Det er ikke utarbeidet egen regional plan for vindkraft i fylket. Planområdet ligger i «hensynssone Nasjonalt Villreinområde» i henhold til Heiplanen. Fylkesmannen i Aust-Agder har fremmet innsigelse med bakgrunn i virkninger for villreinen. Aust-Agder fylkeskommune går ikke imot vindkraftplanene, men forutsetter at avbøtende tiltak med hensyn til villrein iverksettes. NVE konstaterer at Bygland kommune stiller seg positive til planen.

4.4 Landskap og visuelle virkninger

Plan- og influensområdet ligger i henhold til Nasjonalt referansesystem for landskap i følgende landskapsregioner:

- *Dal- og fjellbygder i Telemark og Agder og underregionene Setesdal, Tovdal/Gjøvdal og Fyresvatn*
- *Fjellskogen i Sør-Norge og underregionene Fyresdal Vesthei og Setesdalsheiene og Åseralheiane*

I konsekvensutredningen er influensområdet (<10 km i radius) delt opp i 22 delområder fordelt i tre kategorier. I kategori A) «Fjord og elvedrag», er områdene 1) Otra, Åraksfjorden og Bjåfjorden, 2) Jordalsbø og Skreland og 3) Årdalen, vurdert til å være av stor verdi. Tiltaket vil ikke være synlig for områdene Jordalsbø og Skreland. Otra, Åraksfjorden og Bjåfjorden anses som et nøkkelelement og som «gulv» i landskapsrommet. I tillegg bidrar gårdsbrukene og artsrike slåtteenger til et sammensatt landskapsbilde. Årdalen har visuelle kvaliteter som åpne områder med støler, buktende elver og varierende bratthet på avgrensede fjellsider. Vegetasjonen er variert og frodig og delområdet har få tekniske inngrep. I kategori B) «Skogsåser og daler», er områdene 1) Straumsfjorden 2) Vånarisen 3) Kjetebuvatn 4) Topsæ og 5) Grøssæ, vurdert til å være av stor verdi. Områdene er vurdert til å ha visuelle kvaliteter, med lite bebyggelse og få tekniske inngrep. Områdene er vurdert til å være av stor verdi grunnet stort mangfold av blant annet kulturminner og stølsområder, urørthet samt muligheter til å bruke områdene i sammenheng med friluftsliv. I kategori C) «Lavfjellslandskap», er det ingen områder som er vurdert til å være av stor verdi. Områdene brer seg over store arealer med varierende småkupert terreng, og har lite bebyggelse. De områdene i «Lavfjellslandskap», som grenser til områder i kategori B) «Skogsåser og dalen», er vurdert til å være attraktive frilufts- og rekreasjonsområder.

Det fremgår av konsekvensutredningen at topografi og vegetasjon hovedsakelig begrenser vindkraftverkets synlighet fra dalene. I områder i nærheten av større åpne landskapsrom, herunder Frøysnes, vil derimot vindkraftverket være synlig. I de høyereliggende områdene, både i lavfjellsområder og ved høyereliggende vassdrag, vil vindturbinene være synlige. På nært hold vil turbinene være dominerende elementer og i åpent landskap, slik som ved de større vannene og de større åpne jordbruksområdene, vil de være delvis til helt synlige. For disse områdene vil vindturbinene oppfattes som tydelige landskapselement, som vil prege opplevelsen av landskapet. Samlet konsekvensgrad for temaet landskap er satt til middels i utredningen.

Miljødirektoratet mener konfliktnivået knyttet til landskap er som forventet for den aktuelle utbyggingen. De har ingen ytterligere merknader til temaet landskap. Fylkesmannen mener tiltaket vil ha en tydelig negativ påvirkning på landskapet i seg selv og for opplevelsesverdien. De mener områdene som vil få størst visuelle virkninger er Straumsfjorden, Vånarosen, Kjetebuvaten, Topse, Grøsse, Årdalen og Tovdalsvassdraget. De viser til at dette er områder som i dag har et sterkt villmarkspreget. Fylkesrådmannen mener at de negative virkningene for landskapet ikke er til å komme utenom uansett hvor vindkraftanlegg lokaliseres, og må i dette tilfellet kunne aksepteres.

FNF viser til at samlet er virkningene for landskap vurdert til middels negativ, selv om flere av delområdene har fått stor verdi i konsekvensutredningen. De mener virkningene burde vært vurdert til store negative. De ber NVE vektlegge virkningene for områdene fra Straumsfjorden og Grøsse sørover mot Årdalen.

Einar Austad og Per Sigurd Tveit skriver at vindkraftutbygging ved Hovatn Aust vil medføre negative virkninger for et stort friluftsområde og for landskapet. De viser til at anlegget er omkranset av hytter, hvor de fleste ligger i støysonen til anlegget. De skriver at de som bruker hyttene vil bli påvirket av støy, skyggekast, visuelle virkninger dag- og nattestid, samt fare for iskast på vinteren, i tillegg vil landskapet bli berørt i form av inngrep med veiskjæringer.

Harald Sørlien med flere mener vindturbinene vil fremstå som dominerende i landskapet. De mener landskapet i området vil bli totalt forandret. De mener visualiseringene er villedende, og at opplevelseskvalitetene knyttet til landskap, kultur og natur er vurdert for lavt. De mener området er av stor verdi og overgår andre nærliggende naturområder.

Geir-Eivind Kile, Jørgen Sundsdal og Geir Magne Kile er eiere av hytter som ligger på eiendommen til Vestre Kile. Vestre Kile er en gammel heigård ca. 3 km øst for planområdet. De skriver at hyttene brukes mye hele året. De mener at vindkraftverket vil bli visuelt dominerende og forringe natur- og kulturlandskapet. Videre skriver de at området hvor Vestre Kile ligger, er vurdert til å være av stor verdi for natur- og kulturmiljø. De viser til konsekvensvurderingen, som konkluderer med at anlegget vil føre til store negative virkninger for landskapet i form av visuelle virkninger. De stiller spørsmål til hvorfor landskapsvirkningene for Vestre Kile vurderes til middels negativt, når virkningene for landskapet samlet vurderes til stor negativ konsekvens. De stiller også spørsmål til hvorfor virkningene for områdene Vestre Kile og Grøssæ er vurdert likt.

Dan Robin, Ine og Anita Kile Enersen skriver at planene om regulering av Tovdalsvassdraget blant annet ble stanset med hensyn til bevaring av det unike landskapet. De mener vindkraftanlegget vil føre til en rasering av et verdifullt og unikt landskap. De viser til at oppføring av mindre hytter i tilknytning til eiendommen tidligere har fått avslag, og at det er forbudt med motorisert ferdsel og at grunneierne må søke om dispensasjon for nyttetransport.

Nils og Bjørg Hammer skriver at mesteparten av det planlagte vindkraftområdet er uberørt, selv om det går en kraftledningstrasé på vestsiden av vannet. De viser til at anlegget med veier vil føre til store negative virkninger for landskapet og naturmiljøet, og at naturopplevelsen vil bli kraftig redusert.

NVE konstaterer at det verken er tekniske inngrep eller bebyggelse i planområdet. I det nære influensområdet ligger Hovatn, som er regulert, og det passerer to 132 kV kraftledninger (Brokke-Senumstad) og en 420 kV sentralnettsledning (Kristiansand-Brokke) ca. tre kilometer sørvest for det søndre planområdet. I tillegg fins det flere helårs- og fritidsboliger samt stølsområder i influensområdet.

Planområdet vil bli direkte berørt ved en utbygging med internveier, kraftledninger, transformatorstasjon og vindturbiner. Etter NVEs vurdering vil de tekniske inngrepene av vindkraftanlegget virke dominerende på nært holdt. Med økende avstand er det hovedsakelig vindturbinene som vil prege landskapet.

Etter NVEs vurdering fremstår særlig områdene øst for planområdet som urørt med til dels villmarkspreg. Delområdene med Straumsfjorden og Grøssæ i nord og sørover langs Tovdalsvassdraget til Årdalen ligger nær planområdet (ca. 2-3 km). Vindkraftverket er plassert høyt i terrenget og NVE konstaterer at et flertall av vindturbinene kan oppfattes som tydelige landskapselementer og være godt synlig i stor utstrekning av synsfeltet fra disse områdene. Synligheten vil variere etter siktforholdene. Topografien og vegetasjonen vil skjerme inntrykket noe i dalbunnene og i de lavereliggende strøk. Synlighetskartet, som følger med konsekvensutredningen, bekrefter dette. NVE konstaterer at Vestre Kile inngår i delområdet Straumsfjorden og er i konsekvensutredningen vurdert til å få store negative virkninger.

Flere av vindturbinene vil også være godt synlig fra områdene Otra, Åraksfjorden og Bjåfjorden, herunder bebyggelsene ved Frøysnes og Skomdalen. Avstanden tilsier at vindturbinene vil fremstå som mindre dominerende for disse stedene. Utover dette mener NVE at store deler av influensområdet består av et representativt landskap for regionen, som ikke utpreger seg i særlig grad.

Etter NVEs vurdering vil en utbygging av vindkraftverket tilføre området et teknisk, moderne og industrielt landskapselement, som vil endre og prege landskapskarakteren i området. NVE legger til grunn at vindkraftverket lokalt kan oppfattes som et stort inngrep, som vil påvirke landskapsopplevelsen. Etter NVEs vurdering kan vindkraftverk også oppfattes som et positivt landskapselement, fordi det blant annet representerer elektrisitetsproduksjon basert på en fornybar energikilde, og slik bidrar til å møte det moderne samfunns etterspørsel etter energi.

NVE konstaterer at lysmerking vil forsterke de visuelle virkningene av vindkraftverket særlig om natten, i skumring og mørke dager. NVE konstaterer at hinderlysmerking av vindturbiner fastsettes i medhold av forskrifter som forvaltes av Luftfartstilsynet. Det kan bli aktuelt med passiv lysmerking, noe som innebærer kun aktivisering av lyskilden ved passering av fly.

Hovatn Aust vindkraftverk vil etter NVEs vurdering først og fremst oppleves som et dominerende landskapselement inne i og i nær tilknytning til planområdet. Spesielt fra de høyereliggende områdene øst for planområdet, med Straumsfjorden og Grøssæ i nord og sørover langs Tovdalsvassdraget til Årdalen i sør. Disse områdene fremstår i dag som urørte med til dels villmarkspreg. Etter NVEs vurdering vil vindkraftverket endre og prege landskapskarakteren i disse områdene i vesentlig grad, noe som igjen kan påvirke landskapsopplevelsen. NVE konstaterer at topografien og vegetasjonen vil skjerme inntrykket noe i dalbunnene og i de lavereliggende strøk. NVE vil i samlet vurdering vektlegge at tiltaket vil

medføre betydelige visuelle virkninger for områdene rett øst for planområdet, samt påvirke landskapet i planområdet i vesentlig grad.

4.5 Kulturminner og kulturmiljøer

I følge konsekvensutredningen er det ingen kjente automatisk fredete kulturminner i planområdet. Potensialet for funn er vurdert som lite til middels. I influensområdet er kulturmiljøer og kulturminner, som kan bli påvirket av vindkraftanlegget, delt inn i 15 ulike kulturmiljøer. De største verdiene er knyttet til områdene øst og vest for vindkraftverket.

Kulturmiljøene Straumsfjorden, Vestre Kile, Grøssæ og Topsæ er vurdert til stor verdi. Områdene inkluderer flere støls-/gårdsmiljøer og det er gjort et hundretalls registreringer av kulturminner, særlig i Straumsfjorden, som er regnet for å være av nasjonal betydning. Vestre Kile har et godt bevart gårdsmiljø med stor opplevelsesverdi. Det har også jernvinneanlegg, som er automatisk fredet, samt en gjennomgående ferdselsåre mellom Fyresdal og Bygland. Grøssæ har elleve registrerte lokaliteter, herunder gårdsanlegg bestående av tre tufter med røyser og dyrkningsflater. Det er også gjort syv funnsteder av bosetning-/aktivitetsområder fra steinbrukende tid. Potensialet for ytterligere funn av kulturminner er vurdert til stor. Topsæ er en del av Tovdalsvassdraget og ligger nært inntil planområdet. Det er gjort flere funn i området rundt vannet, blant annet en stokkebåt datert mellom 700-1030. Potensialet for nye funn vurderes som stort. De tre sistnevnte kulturmiljøene er vurdert til å være av regional verdi. Disse områdene ligger nærmere det planlagte vindkraftverket (ca. 2-3 km) enn Straumsfjorden, og vil i større grad bli eksponert for vindturbiner. Særlig Vestre Kile og Topsæ vil bli visuelt påvirket.

Kulturmiljøene Åraksbø og Frøysnes, på vestsiden av tiltaket, har flere gårdsmiljøer og registrerte automatisk fredete kulturminner, herunder det omtalte og særegne Haugenloftet i Åraksbø. Landskapet vil delvis skjerme Åraksbø fra vindturbinene, og avstanden til Frøysnes vil redusere de visuelle virkningene. Kulturmiljøet Hovatn med stølsområder ligger nær inntil det planlagte anlegget og vil bli mest påvirket av en utbygging. Det er registrert tilsammen 13 kulturminner fra forhistorisk tid rundt vannet, hvor de fleste ligger på nordre og vestre del av Hovatn. Kulturmiljøet vil i stor grad bli påvirket visuelt og direkte av adkomstvei og kraftledninger mellom de to delområdene. Virkninger for kulturminner og kulturmiljø et samlet vurdert til middels negativ konsekvens.

Aust-Agder fylkeskommune ved fylkesutvalget har vedtatt at dersom vindkraftanlegget bygges som foreslått, med den kommunale veien gjennom Åraksbø som adkomstvei, vil de fremme innsigelse til prosjektet. Innsigelsen vil bli fremmet på grunn av nærføring og fare for skade på kulturminnet Haugenloftet. Fylkesrådmannen mener at planlagt adkomstvei vil medføre utilbørlig skjemming av kulturminnet. De mener dette er et av de mest autentiske kulturminner av sin art i Norge. Det ble bygd rundt 1217 og er en av de eldste ikke-religjøre bygninger i landet. Harald Sørlien og Liv Noranå med flere grunneiere kommenterer også Haugenloftet. De skriver at det må tas hensyn til kulturminnet i forbindelse med veibygging. De mener kunnskapsverdien til kulturminne ikke er ivaretatt i konsekvensutredningen. Hammer skriver at behovet for utvidelse av den kommunale veien gjennom Åraksbø og opp til Haugetveit vil medføre virkninger for gården deres, kulturlandskapet og kulturminnet Haugenloftet. De forutsetter at de med flere får anledning til å påvirke veiplanene dersom en utbygging skulle bli aktuell.

NJFF mener at kulturmiljøene vil bli forstyrret uavhengig av avstand til vindturbinene, og virkningene burde derfor vurderes høyere for kulturmiljø av høy verdi. FNF mener uavhengig av avstand bør virkningene for kulturmiljø av høy verdi, herunder Straumsfjorden, Drivslø, Vestre Kile og Grøssæ,

vrderes høyere. De ber NVE ta hensyn til kulturmiljøet ved Åraksbø og Haugenloftet i forbindelse med vurderinger knyttet til adkomstveien.

Odd Harald Kile mener at anlegget vil bli godt synlig fra Vestre Kile mot sørvest og at dette vil føre til store virkninger for gårdene og heiområdene ved Vestre Kile. Han med flere skriver at kulturlandskapet og bygningene er godt vedlikeholdt og påkostet betydelige beløp de seneste 15-20 årene. Han viser til at det tidligere har blitt gitt avslag til å sette opp mindre hytter i tilknytning til eiendommen, med bakgrunn i at området er unikt og at inngrep i området ikke er aktuelt. Han viser også til at det er forbudt med motorisert ferdsel i området. Dan Robin, Ine og Anita Kile Enersen skriver at tiltaket vil være synlig fra Vestre Kile, hvor de eier ett av tre bruk som samlet er på ca. 15000 dekar. De mener tiltaket vil få store virkninger for idyllen i heiområdet ved Vestre Kile, som har hatt kjent bosetting siden 1600-tallet.

NVE konstaterer at det ikke er kjente automatisk fredete kulturminner eller vedtaksfredete kulturminner i planområdet. Potensialet for funn er vurdert som lite til middels. NVE vil ved en eventuell konsesjon fastsette vilkår om at undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 skal være oppfylt før godkjenning av miljø-, transport- og anleggsplanen. Ved en eventuell konsesjon forutsetter NVE at direkte virkninger for eventuelle kulturminner unngås ved plantilpasninger. Dette skal fremgå i miljø-, transport- og anleggsplanen.

NVE konstaterer at det i influensområdet er gjort et stort antall registreringer av kulturminner og potensialet for flere funn er gjennomgående stor ved kulturmiljøene. Vindkraftverket ligger høyt i terrenget og store områder vil bli eksponert for vindturbinene. Graden av eksponering avhenger av avstand og beliggenhet i landskapet. I hovedsak omfatter virkningene for kulturminner og kulturmiljø visuelle virkninger, som kan føre til redusert opplevelsesverdi. Etter NVEs vurdering vil vindturbinene fremstå som godt synlige og kan oppleves som dominerende for kultur- og gårdsmiljøet på Vestre Kile, samt kulturmiljøene Topsæ og Hovatn med stølsområder. Etter NVEs vurdering ligger kulturmiljøene Straumsfjorden og Grøssæ i en slik avstand (>5km) at vindturbinene kan oppleves mindre dominerende selv om de vil være synlige. Særlig området Grøssæ vil se et stort antall av vindturbinene. Kulturmiljøene Frøysnes og Åraksbø ligger henholdsvis i stor avstand og delvis skjermet for vindturbinene. NVE konstaterer at gårdmiljøet på Litvedt vest for planområdet og ferdselsvegen over Austheia vil bli visuelt påvirket.

Støy og skyggekast vil også kunne redusere opplevelsesverdien i tilknytning til de nærliggende kulturmiljøene. I tillegg kan nærføring av adkomstvei og kraftledninger påvirke opplevelsesverdien. Etter NVEs vurdering gjelder dette et fåtalls lokaliteter, herunder Bleilistølen og Liastølen. I konsesjonssøknaden er den kommunale veien gjennom Åraksbø tenkt utbedret og brukt som adkomstvei til planområdet. NVE konstaterer at dette vil føre til nærføring for det automatisk fredete kulturminnet Haugenloftet i Åraksbø. Innsigelsen fra fylkeskommunen er fremmet med bakgrunn i dette. I den forbindelse har tiltakshaver gjennomført et mulighetsstudie for å identifisere alternative traseer for adkomst til planområdet. NVE viser til kapittel 4.16.2 «Transport og internveier» for vurdering av alternative traseer for adkomst til anlegget.

Vrål Kåsi viser til brev om endring av utbyggingsplan oversendt NVE fra tiltakshaver 27.11.14. Han mener at alternativ veitrasé over Bleilistøylane og alternativ kraftledningstrasé i samme området, vil raserer det gamle stølsområdet deres. Han ser det som forutsetning for å kunne godta planene at alternativ veitrasé og kraftledningstrasé blir tatt ut av utbyggingsplanene. Avslutningsvis nevner han at grunneierlaget støtter de oversendte planendringene. NVE konstaterer at alternativ trasé for adkomstvei og alternativ trasé for 33 kV-kraftledning mellom nordre og søndre planområdet er tatt ut av planene i

henhold til «Endret utbyggingsplan» av 27.11.14. NVE mener derfor virkningene for Bleilistøylane vil være vesentlig redusert.

NVE konstaterer at det er uenighet knyttet til verdi- og konsekvensvurderingene som er gjennomført av utreder. NVE mener vindturbinene som et dominerende element vil avta med avstand og dermed redusere de negative virkningene. Etter NVEs vurdering er ikke virkningene av et slikt omfang at hensynet til kulturminner vil vektlegges i den samlede vurderingen.

NVE konstaterer at det ikke er kjente automatisk fredete kulturminner eller vedtaksfredete kulturminner i planområdet. NVE vil ved en eventuell konsesjon fastsette vilkår om at undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 skal være oppfylt før godkjenning av miljø-, transport- og anleggsplanen. NVE forutsetter at eventuelle direkte virkningene for kulturminner bør unngås ved plantilpasninger. Tiltakets virkninger for kulturminner og kulturmiljø i influensområdet er knyttet til visuelle virkninger, og vil være størst for de nærliggende kulturmiljøene, herunder kultur- og gårdsmiljøet på Vestre Kile, samt kulturmiljøene Topsæ og Hovatn med stølsområder. Etter NVEs vurdering er ikke virkningene av et slikt omfang at hensynet til kulturminner vil vektlegges i den samlede vurderingen.

4.6 Friluftsliv og ferdsel

I konsekvensutredningen er planområdet og det nære influensområdet (< 10 km) delt inn i fem delområder, som er verdi- og konsekvensvurdert. Planområdet ligger i sin helhet innenfor delområdet Austheiane mellom Tovdalsvassdraget og Jordalsbø, og er vurdert til å ha middels verdi. Verdien er gitt med bakgrunn i spredt fritidsbebyggelse i området Jordalsbø-Urdeihei og rundt Hovatn, og at heiområdet er rikt på kulturminner helt tilbake til steinalderen. Området brukes gjennom hele året og primært i forbindelse med hytteliv, fiske og jakt. Det er et lett tilgjengelig utfartsområde for lokalbefolkningen i Bygland.

Delområdet østover, Tovdalsvassdraget fra Straumsfjorden til Årdalen, er vurdert til å ha stor verdi. Verdien er gitt med bakgrunn i områdets naturverdier og urørte karakter, i tillegg til vernet vassdrag og naturreservater med skogsvern. Tovdalsvassdraget har flere mindre sjøer, som er særlig egnet til padling med kajak/kano og for fiske. De resterende delområdene er Setesdalen (middels verdi), Fyresdalsheiane-Rukkedalen (stor verdi) og Setesdalsheiane mellom Tveit-Skåmedal (middels verdi), hvorav Fyresdalsheiane har god tilrettelegging for tilreisende i form av turisthytter og merkede stier. For disse områdene, samt utfartsmål i større avstand fra tiltaket (10-20 km), vil virkningene av vindkraftverket være visuelle og vil i varierende grad påvirke opplevelsesverdien knyttet til friluftsliv.

I følge konsekvensutredningen vil virkningene være størst for delområdene Austheiane mellom Tovdalsvassdraget og Jordalsbø og Tovdalsvassdraget fra Straumsfjorden til Årdalen. De største virkningene vil være for hyttebrukere rundt Hovatn og for de som bruker selve planområdet, og områder i nær tilknytning, til turer, jakt og fiske, samt de som søker urørt natur særlig langs Tovdalsvassdraget. De største virkningene vil være endret opplevelsesverdi som følge av visuelle virkninger og støy. Det vil også være fare for iskast i planområdet i enkelte perioder. Samlet konsekvensvurdering for friluftsliv og ferdsel er vurdert til lite til middels negativ.

NJFF mener at influensområdet er svært viktig for friluftsliv. De viser til etablerte turstier, jakt og padlemuligheter. De er uenig i at avstanden til planområdet reduserer virkningene, og ber NVE vurdere søknaden ut i fra store negative virkninger for de viktigste områdene for friluftsliv.

NVF mener visuelle virkninger, støy og skyggekast vil føre til negative virkninger for friluftsliv. Planområdet vurderes til å være et godt jaktterreng for rype. NVF er uenig konsekvensutredningen der virkningene for friluftsliv og ferdsel er vurdert fra lite til middels negativ. De skriver videre at influensområdet er svært viktig i sammenheng med friluftsliv, og er uenig i at avstanden til planområdet gjør virkningene mindre. De mener at dersom tiltaket er synlig vil naturopplevelsen ved å utøve friluftsliv bli forringet. Tiltaket vil derfor medføre store negative virkninger for Fyresdalsheiane-Rukkedalen. NVF mener at tiltaket vil ha store negativ virkning for friluftsliv, ikke liten til middels, som det konkluderes med i søknaden.

FNF er uenig i konsekvensvurderingene knyttet til friluftsliv og ferdsel. Samlet mener de tiltaket har store negative virkninger for friluftsliv. De er uenig i at avstanden til planområdet reduserer virkningene for friluftsområder. De skriver at tiltaket vil medføre store negative virkninger for Fyresdalsheiene- Rukkedalen.

Gakkestad skriver at han benytter seg av området både til ski og fots. Han mener det er få som bruker området aktivt og de fleste som gjør det holder seg nede ved vannet, som de kommer til med bil eller scooter. Han tror adkomst- og internveiene til vindkraftanlegget vil lette tilgjengeligheten for folk videre opp til heiområdet. Olav Haugetveit skriver at han bruker området svært mye både sommer og vinter til jakt og friluftsliv, og mener at området er lite brukt.

Gunhild Stubseid skriver hun at de vil miste verdifull tilgang til uberørte turområder, som de har brukt i generasjoner. Hun skriver at vindkraftverket antageligvis vil medføre støy og at store områder vil bli avstengt. Arve Berntsen skriver at det er turområdet for hytteeiere i området både sommer og vinter, og mener det er feil i konsesjonssøknaden hvor det står at området er lite brukt. Han nevner videre at området er et villreinområdet og at tiltaket vil medføre fare for iskast for brukere av området. Han mener området bør bevares slik det er for ettertiden.

Einar Austad og Per Sigurd Tveit skriver at hyttene er bygget av interesse for friluftsliv og muligheter til å benytte seg av et naturskjønt og et villmarkspreget rekreasjonsområde. De mener tiltaket vil forringe disse verdiene, i tillegg til å medføre helseplager. Harald Sørlien og Liv Noranå med flere grunneier skriver at det ikke er tatt hensyn til at turstier og naturreservatet Årdalen og DNTs turisthytte i influensområdet. Geir-Eivind Kile, Jørgen Sundsdal og Geir Magne Kile skriver at turstien fra Kvipst i Birtedalen til Hovatn/Åraksbø er mye brukt om sommeren og høsten, og kanskje mest brukt fra Fyresdal siden og opp til området rundt Vestre Kile. De mener anlegget vil forringe opplevelsen knyttet til friluftsliv.

Arnold Nilsen skriver i brev av 10.01.15 at han har benyttet området i sammenheng med friluftsliv gjennom vår, sommer og høst, og særlig til padling. Han stiller seg negativ til prosjektet med bakgrunn i visuelle virkninger for blant annet det vernede Tovdalsvassdraget og for store områder i Setesdal Austhei og sørlige deler av Setesdal Vesthei. Han mener vindturbinene vil redusere naturopplevelsen for disse områdene og opplevelsesverdien ved kulturmiljøer, herunder de gamle støylene og bosettingsområdene Vestre Kile, Driftsli og områdene nord for Hovatn.

Arne Haugtveit med flere skriver at de har brukt mye tid i Hovassheiene på ski, fiske, på hytte og ellers til rekreasjon. De mener at området bærer preg av de eksisterende inngrepene, herunder Hovatn som er regulert og de eksisterende kraftledningene gjennom området. De skriver at til tross for dette har området gitt dem glede og naturopplevelser. De skriver at dersom det ikke hadde vært veier til området hadde de ikke brukt området i den grad de har gjort.

NVE legger til grunn at det primært er lokalbefolkningen og hytteeiere, som bruker planområdet og områder i nær tilknytning til planområdet til friluftsliv. NVE konstaterer at det i hovedsak er det enkle og lite tilrettelagte friluftslivet som dominerer i planområdet, herunder ski- og fotturer, jakt og fiske. Områdene er lett tilgjengelige og NVE vurderer de til å ha gode opplevelseskvaliteter og godt egnet til disse bruksformålene. Det fremkommer av høringsuttalelsene at det er ulike oppfatninger av i hvilken grad området brukes til friluftsliv.

NVE konstaterer at Hovatn Aust vindkraftverk er planlagt lokalisert sørvest i et område mellom Bygland og Fyresdal, som er lite berørt av tyngre tekniske inngrep. Deler av dette området er villmarkspreget. Etter NVEs vurdering vil tiltaket først og fremst endre opplevelsesverdien av friluftslivet i og rundt planområdet, særlig for brukergrupper som ønsker å oppleve stillhet og urørt natur. De viktigste virkningene for friluftsliv er knyttet til visuelle virkninger, støy og skyggekast. I perioder kan det også bli ferdselsbegrensninger i vindkraftverket på grunn av fare for iskast i planområdene, se kapittel 4.12 for nærmere vurdering. Anlegget vil bli godt synlig fra mange av fritidsboligene i Hovatn-området. Noen av disse vil også bli påvirket av støy og skyggekast. Det vises til kapittel 4.9 og 4.10. NVE konstaterer at Hovatn, som ligger like vest for det omsøkte anlegget, er regulert og det går vei på vestsiden og deler av østsiden av vannet. Rett sør for det søndre planområdet går sentralnettslinjen (420 kV) mellom Kristiansand og Brokke. Denne går parallelt med regionalnettslinjene Brokke-Senumstad (2 x 132 kV). Etter NVEs vurdering preger de eksisterende inngrepene allerede opplevelsesverdien av friluftslivet i influensområdet.

NVE konstaterer at det er større grad av tilrettelegging for friluftsliv i det nære influensområdet (< 10 km) enn i planområdet, med flere turstier/løypenettverk, DNT-hytter, vernet vassdrag og naturreservater med skogsvern. NVE legger til grunn at stillhet og urørthet er viktige kvaliteter i influensområdet. NVE konstaterer at vindkraftverket vil være synlig fra høydedragene i området, samt at deler av Tovdalsvassdraget vil bli eksponert for støy. NVE legger til grunn at aktivitetene turgåing, turorientering og jakt kan bedrives som før, men opplevelsen kan for noen bli endret. Virkningene for friluftsliv i det øvrige influensområdet (10-20 km) er knyttet til endret opplevelsesverdi i varierende grad, som følge av visuelle påvirkning. Etter NVEs vurdering vil de visuelle virkningene avta med avstand og i en radius > 10 km fra anlegget vil vindturbinene fremstå i større grad som fjerntliggende elementer i landskapet. Vindturbinene vil allikevel kunne oppleves som forstyrrende i landskapsbildet.

Etter NVEs vurdering skiller planområdet seg i liten grad ut fra resten av heiområdet med hensyn til friluftsliv og kvaliteter, som lett tilgjengelighet og mulighet for å utøve enkelt friluftsliv. NVE legger til grunn at det fins tilsvarende kvaliteter flere steder i regionen, både innenfor influensområdet (<10 km) og i Austheiane og Setesdalsheiane, som ikke vil bli visuelt påvirket av anlegget.

Erfaringer fra andre vindkraftverk i Norge tyder på at det ikke nødvendigvis blir mindre friluftslivsaktivitet i et område der vindkraft etableres. Turopplevelsen blir for mange endret blant annet på grunn av de visuelle virkningene, og mange opplever at den uberørte naturen er borte. Utbygging av veinett kan samtidig føre til at nye brukergrupper vil bruke området. Erfaringer fra etablerte norske vindkraftverk, blant annet i Smøla og Lebesby, viser at friluftslivsaktiviteten i vindkraftverk kan være relativt høy, og at syklistene kan bli en ny brukergruppe.

Hovatn Aust vindkraftverk vil medføre virkninger for friluftsliv i og i nær tilknytning til planområdet i form av visuelle virkninger, støy, skyggekast og mulig iskast. De som vil bli mest berørt er først og fremst hytteeiere rundt Hovatn og lokalbefolkningen, som bruker området til turgåing, jakt, fiske og hytteliv. Etter NVEs vurdering vil friluftslivsaktivitetene kunne bedrives som før, men opplevelsesverdien vil bli vesentlig endret særlig for brukergrupper som ønsker å

oppleve stillhet og urørt natur. Naturopplevelsen vil bli dominert av vindturbinene i form visuelle virkninger, og vil være synlig over store avstander, herunder høydedragene i Fyresdalsheiane-Rukkedalen og Setesdalsheiane. Med økende avstand til vindturbinene vil derimot påvirkningen på friluftslivsområder og turmål bli mindre. NVE har vektlagt at det er flere inngrep i influensområdet, herunder regulering av Hovatn og kraftledninger, som allerede preger opplevelsverdien knyttet til friluftsliv i influensområdet. Etter NVEs vurdering vil en etablering av vindkraftverket være positivt for brukergrupper som ønsker bedre tilgjengelighet og fremkommelighet. Det vil også kunne åpne opp for nye brukstyper av området. NVE legger til grunn at det fins flere alternative områder i regionen med tilsvarende kvaliteter, slik som lett tilgjengelighet og mulighet for å utøve enkelt friluftsliv. NVE vil ikke vektlegge virkninger for friluftsliv i samlet vurdering.

4.7 Reiseliv

Det fremgår av konsekvensutredningen at reiselivsaktiviteten i området er liten. Hovden i Bykle utgjør tyngdepunktet i reiselivssammenheng i regionen. I influensområdet er de få overnattingstilbudene, attraksjonene og aktivitetstilbudene hovedsakelig i tilknytning til Byglandsfjorden og Birtedalen i Fyresdal. Sistnevnte med størst konsentrasjon av fritidsbebyggelse. Det fremgår av kommuneplanens arealdel at eksisterende fritidsbebyggelse nær planområdet er konsentrert rundt Hovatn. Det er også avsatt større områder til fremtidig fritidsbebyggelse i sørenden av vannet og enkelte områder i nordenden. Hytteturisme utgjør den største reiselivsrelaterte virksomheten, og området anses å være lokalt og regionale viktig med hensyn til naturen som attraksjon, med et potensial for videreutvikling av naturbasert reiseliv. Virkningene for reiseliv og turisme er vurdert til å være liten positiv i anleggsfasen, basert på økte inntekter fra innlosjering og forpleining i forbindelse med anleggsarbeidene, og ubetydelig i driftsfasen.

Sandnes hevder at det praktisk talt ikke er turisme i området. NVE skriver at anlegget vil forringe Agder som et «Grønt Reiselivsprodukt».

NVE konstaterer at reiseliv og turisme i influensområdet hovedsakelig er knyttet til hytteliv og at naturen som attraksjon har en lokal og regional verdi. NVE legger til grunn at en vindkraftutbygging kan redusere områdets landskapskvaliteter og prege opplevelsen av landskap og natur i influensområdet. For noen kan dette redusere interessen for å besøke området, og dermed påvirke naturbasert reiseliv i regionen i negativ forstand. Etter NVEs vurdering tilsier det begrensede omfanget av reiselivsnæringen i kommunen, at vindkraftverket ikke vil medføre vesentlige ulemper for reiseliv og turisme. Etter NVEs vurdering kan vindkraftutbygging gi noe positive virkninger for den lokale reiselivsnæringen i form av økt aktivitet i forbindelse med anleggsarbeid, hvor det vil være et stort behov for overnattings- og serveringstjenester. Erfaringer fra andre vindkraftverk viser at reiselivsbedrifter kan oppleve positive virkninger også i driftsperioden, blant annet gjennom vedlikeholdsarbeid i vindkraftverket.

Etter NVEs vurdering vil en utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk medføre ubetydelige virkninger for reiseliv og turisme i influensområdet. Virkningene vil i hovedsak være relatert til endret naturopplevelse som følge av visuelle virkninger, og vil være størst for de som har hytter og/eller benytter seg av friluftsliv i planområdet eller områder i nær tilknytning. En vindkraftutbygging vil etter NVEs vurdering kunne gi noen positive virkninger for reiselivsnæringen i området gjennom økt behov for overnattings- og serveringstjenester, særlig i anleggsperioden. NVE vil ikke vektlegge virkninger for reiseliv i samlet vurdering.

4.8 Naturmangfold

NVE har vurdert tiltaket etter naturmangfoldloven §§ 8-12, jamfør § 7. Nedenfor følger en omtale og vurdering av vindkraftverkets virkninger for naturmangfold, inndelt etter undertemaene naturtyper og vegetasjon, fugl, annen fauna og villrein. NVE viser til vurdering av kunnskapsgrunnlaget for naturmangfoldet i kapittel 3.4 i vedlegget «Tematiske konfliktvurderinger, innkomne merknader og vurdering av beslutningsgrunnlaget», og vurdering av samlet belastning i henhold til naturmangfoldloven § 10 i kapittel 4.8.5.

Einar Austad og Per Sigurd Tveit viser til grunnlovens § 112 vedrørende borgernes rett til natur og miljø. NVF mener tiltaket vil være i konflikt med naturmangfoldloven § 49. De mener også at tiltaket er i strid med § 110b i grunnloven og § 1 i naturmangfoldloven. NVF viser til føringer, pålegg og oppfordringer fra sentrale myndigheter om å beskytte biologiske verdier. De understreker at dette innebærer å stoppe tilbakegang av enkeltarter og bestander, lokalt og regionalt. De mener også at det samtidig innebærer en forpliktelse til at arter kan øke i antall og utbredelse og med det kunne reetablere seg i nye områder. NVF viser også til internasjonale avtaler og konvensjoner. Bygland kommune råder NVE til å utarbeide gode og klare føringer på avbøtende tiltak for dyrelivet for å redusere faren for å forstyrre og skade vilt og fugler, ved en eventuell konsesjon.

NVE tolker anførselene vedrørende § 110 dit hen at siden vedtaket ikke oppfylles reglene i naturmangfoldloven, plan- og bygningsloven, og konsekvensutredningsforskriften, er vedtaket også i strid med Grunnloven § 110 b. Kjernes spørsmålet er således om NVE har oppfylt sin plikt etter forvaltningsloven § 17 og naturmangfoldloven § 7, jamfør §§ 8-12. NVE understreker at naturmangfoldlovens bestemmelser i kapittel II supplerer forvaltningslovens bestemmelser om utrednings- og begrunnelsesplikt. I følge forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at "saken er så godt opplyst som mulig." Bestemmelsen i naturmangfoldloven § 7 er en saksbehandlingsregel om begrunnelsesplikt som sier at prinsippene i §§ 8-12 skal legges til grunn som retningslinjer. Dette innebærer at forvaltningen i sine vedtak plikter å redegjøre for, samt synliggjøre kunnskapen om hvilke virkninger et tiltak får for naturmangfold, samt hvordan en har kommet fram til resultatet i den konkrete saken. Naturmangfoldloven § 8 supplerer forvaltningslovens regler om utredningsplikt og forutsetter at forvaltningen innhenter eksisterende og tilgjengelig kunnskap. NVE viser til at vurderingene som er gjort i dette kapittelet og til kapittel 3.4 i vedlegget "Tematiske konfliktvurderinger, innkomne merknader og vurdering av beslutningsgrunnlaget", er gjort etter naturmangfoldloven §§ 8-12, jamfør § 7. Naturmangfoldloven § 1 (lovens formål) og grunnloven § 112 (om miljøvern) ligger generelt til grunn i NVEs arbeid. Naturmangfoldloven § 49 er knyttet til virkninger for verneområder. NVE har vurdert dette i kapittel 4.9. NVE har merket seg Bygland kommune sin kommentar vedrørende avbøtende tiltak.

4.8.1 Naturtyper og vegetasjon

Planområdet er lokalisert i et område med hard og næringsfattig berggrunn med mye bart fjell. Det fremgår av konsekvensutredningen at planområdet og områdene langs omsøkte kraftledningstraseer og adkomstveier, består av artsfattige og vanlige forekommende vegetasjonstyper. Rabbevegetasjon dominerer i de høyereliggende områdene, mens fattig skogsvegetasjon og spredte partier med fattigmyr er utbredt langs traseene for kraftledningene og adkomstvei. Det er ikke registrert verdifulle/viktige, utvalgte eller rødlistede naturtyper innenfor plan- og influensområdet. Det er heller ikke registrert prioriterte eller rødlistede plantearter. Samlet er verdien for naturtyper og vegetasjon vurdert til liten og tiltaket er gitt samlet konsekvensgrad liten negativ.

NVE konstaterer at det ikke er registrert funn av rødlistede vegetasjon/plantearter eller naturtyper i planområdet eller områdene langs omsøkt kraftledningstraseer og adkomstveier. NVE konstaterer at tiltaket ikke vil berøre viktige naturtypelokaliteter, og at vegetasjonen i området er representativ for regionen og er samlet gitt liten verdi i utredningen.

NVE legger til grunn at det ved en eventuell konsesjon vil fastsettes vilkår om at det utarbeides en miljø-, transport- og anleggsplan, hvor det skal redegjøres for hvordan hensynet til eventuelle verdifulle naturtyper og arter skal ivaretas.

NVE mener at etablering av Hovatn Aust vindkraftverket ikke vil være i strid med forvaltningsmål for naturtyper og økosystemer og plantearter, jamfør naturmangfoldloven §§ 4 og 5. NVE vil ved en eventuell konsesjon fastsettes vilkår om at det skal utarbeides en miljø-, transport- og anleggsplan. I planen skal det blant annet kort redegjøres for hvordan hensynet til eventuelle berørte naturtyper og rødlistede plantearter skal ivaretas. NVE vil ikke vektlegge virkninger for naturtyper og vegetasjon i samlet vurdering av Hovatn Aust vindkraftverk.

4.8.2 Fugl

Det fremgår av konsekvensutredningen at områdets fattige og homogene vegetasjon preger fuglelivet i området. Det har blitt registrert en rekke vanlig forekommende arter i planområdet, hvor spurvefugler som heipiplerke, løvsanger og sivspurv (NT) er de mest tallrike. Planområdet er vurdert som godt egnet for arter som lirype (NT) og orrfugl. Det er registrert kjente hekkelokaliteter for kongeørn og tårnfalk i influensområdet til vindkraftverket, og artene bruker trolig planområdet til næringssøk. Det har blitt gjort funn av hubroekskremitter sør i det søndre planområdet, samt et annet spor i influensområdet. Det er uvisst om hubroen hekker i influensområdet eller om sporene kommer fra streifende fugl. Skogsområder og vann i influensområdet er vurdert til å ha potensial for flere rødlistede arter, som hønsehauk (NT), fiskeørn (NT), fiskemåke (NT), storlom (NT), tornskate (NT) og varslar (NT). Flere av disse artene er registrert i tilsvarende områder i regionen. Selve planområdet er vurdert til å ha lite potensial for ovennevnte arter samt for hekkende rovfugl.

Generelt er virkningene for fugl i hovedsak knyttet til arealtap/habitatforringelse, forstyrrelser, kollisjonsrisiko, fragmentering og barrierevirkninger. Samlet konsekvensgrad for fugl er i utredningen vurdert til middels negativ konsekvens i anleggsfasen og liten til middels konsekvens i driftsfasen. Den samlede konsekvensgraden for fugl gjelder vindkraftverket med tilhørende nettilknytning og er hovedsakelig knyttet til virkninger for kongeørn og potensielt hubro (EN).

Følgende merknader har kommet inn for temaet fugl:

Miljødirektoratet viser til at det er registrert en rekke rødlistede arter i eller i nærheten av planområdet. Fylkesmannen mener at både kongeørn og hubro er sårbare for forstyrrelser i hekkeperioden og fragmentering av leveområder. De mener at negative virkningene trolig vil være størst for disse artene samt andre sårbare arter av rovfugl. De mener at vindturbinene vil kunne utgjøre en kollisjonsrisiko for store rovfugl som benytter seg av termikk og flyr høyt. Fylkesmannen er enig i uttredders vurdering av samlet konsekvensgrad for fugl.

NVF mener tiltaket vil føre til habitatforringelse for flere arter, som et resultat av fragmentering av leveområder, barrierevirkninger, støy og forstyrrelser under bygging og drift. NVF mener rovfugl og trekkende fugler, som fjellvåk, storlom, ender og vadere, vil være utsatt for kollisjon med vindturbinene og kraftledninger. NVF skriver at de er overbevist om at anlegget vil ha store negative virkninger for en rekke fuglearter, særlig arter som krever stor plass til hekking, leveområder og spillplasser.

Flere av grunneierne skriver at det er påvist hekkende truede fuglearter som kongeørn, tretåspett, storlom og hubro i influensområdet. Sandnes mener naturmiljøet er et typisk heiområde, som det finnes mye av i regionen og at det ikke fins særskilt viktige hekkelokaliteter i området.

Nedenfor følger en omtale av aktuelle arter, deres bestandssituasjon og NVEs vurdering av eventuelle virkninger tiltaket har på disse.

Hubro (EN, sterkt truet)

Under feltarbeidet i juni 2012 ble det gjort funn av hubroekskrementer sør i planområdet. Det er også nylig registrert et annet spor av hubro i influensområdet. Det fremgår av konsekvensutredningen at det ikke synes å være tilhold av reirlokalteter for hubro i planområdet. Det vurderes som usikkert om de to funnene er knyttet til ett hekkende hubropar eller om det stammer fra streifende individ. I utredningen anbefales det at det gjennomføres en kartlegging av hubro i området i perioden februar/mars, for å få bekreftet om arten hekker i influensområdet eller ikke. Fylkesmannen og Bygland kommune støtter dette forslaget.

Hubrobestanden i Norge antas å være på mellom 350 og 600 par. Arten er i Artsdatabanken kategorisert som sterkt truet. NVE har lagt til grunn at det er lite som tilsier at arten hekker i planområdet. Etter NVEs vurdering tilsier registrerte funn av spor etter hubro (EN), at arten potensielt kan hekke i influensområdet til vindkraftverket. Dersom dette er tilfellet, benytter den seg trolig av planområdet til næringssøk. Det er for øvrig knyttet usikkerhet til om vindkraftverk vil medføre virkninger for hubro. Utredninger som er gjort i forbindelse med andre vindkraftprosjekter konkluderer med at hubroen hovedsakelig opererer i luftrom som gjør at den ikke er spesielt utsatt for kollisjoner med vindturbiner. Etter NVEs vurdering kan inngrep i leveområdet, habitatforringelse og forstyrrelse innebære større virkninger for hubro enn kollisjonsfare med vindturbiner. Dersom arten hekker i influensområdet til vindkraftverket, mener NVE at tiltaket kan føre til fortregning for det eventuelt hekkende paret.

NVE vil ved en eventuell konsesjon stille krav om at det i aktuell periode (februar/mars) skal undersøkes hvorvidt hubro hekker i influensområdet. Forslag til opplegg for undersøkelse skal oversendes og godkjennes av NVE. Resultater av undersøkelsen skal brukes i forbindelse med utarbeidelse av en miljø-, transport- og anleggsplan. Planen skal blant annet redegjøre for hvordan hubro (EN) kan ivaretas, dersom det skulle vise seg at arten hekker i influensområdet.

Etter NVEs vurdering tilsier omfanget av registrerte spor at tiltaket ikke vil medføre vesentlige virkninger for den regionale bestandsutviklingen av hubro (EN). NVE vil vektlegge potensielle virkninger for hubro i den samlede vurderingen for fugl.

Kongeørn

Kongeørn ble observert flere ganger i forbindelse med feltarbeidet i 2012 og 2014, og det antas at både det sørlige og nordlige planområdet ligger innenfor hekketerritoriet til ett par. Det er registrert en reirlokaltet like utenfor planområdet (1-2 km), og arten bruker trolig planområdet til næringssøk.

Norsk Ornitologisk Forening avd. Aust-Agder (NOF) skriver at minst ett par kongeørn vil bli sterkt berørt av tiltaket. De stiller seg undrende til at dette ikke er bemerket enda tydeligere i konsekvensutredningen. De skriver videre at kongeørn forflytter seg raskt og benytter seg av store områder. De hevder at særlig toppene i planområdet vil være aktuelle å bruke som utkikkspunkter for arten. De understreker at hekkeplasser for kongeørn må tilleggs stor vekt.

NVE registrer at det er en kjent hekkelokalitet i tilknytning til planområdet (1-2 km). To individer har blitt observert ved flere anledninger under blant annet feltarbeidet 26.06.12 og 27.06.12. NVE viser til at kongeørn ble tatt ut av norsk rødliste for arter i 2010, og vurderes i dag til å være en livskraftig art. Undersøkelser knyttet til artens toleranse ovenfor forstyrrelser fra vindturbiner i utlandet viser sprikende resultat. Etter NVEs vurdering er det sannsynlig at enkeltindivider vil kunne kollidere med turbinbladene ved forflytninger mellom reirlokaltet og næringsområder. NVE mener dette kan påvirke den lokale bestanden. Arten er ikke registrert som rødlistet og med bakgrunn i artens utbredelse og status som livskraftig, mener NVE den regionale bestanden av kongeørn ikke vil bli påvirket av tiltaket.

Sivspurv (NT, nær truet)

Det fremgår av konsekvensutredningen at arten er registrert som tallrik i planområdet, og vanlig forekommende hekkefugl i tilsvarende høydedrag i regionen. Sivspurv (NT) har hatt en bestandsnedgang på 15-30 % de siste 30 åren, og har derfor blitt reklassifisert til nær truet (NT) i ny rødliste av 2015. Arten er spesielt knyttet til våtmarksområder med sivforekomster.

Etter NVEs vurdering er sivspurv verken spesielt utsatt for kollisjoner med vindturbiner eller forstyrrelser. Det er først og fremst habitatendringer som vil medføre negative virkninger for arten, i form av forringelse av våtmarksområder. NVE har vektlagt at arten er tallrik og representativ i regionen, og at det er lite som tilsier at planområdet er av vesentlig betydning for arten. Etter NVEs vurdering vil vindkraftanlegget ikke påvirke den lokale bestanden. NVE vil derfor ikke vektlegge eventuelle virkninger for sivspurv (NT) i den samlede vurderingen for fugl.

Jaktbare arter

Det fremgår av konsekvensutredningen at planområdet vurderes å ha godt egnede hekkehabitater for lirype (NT) og orrfugl. Lirype (NT) har blitt registrert med tre enkeltindivider i den nordlige delen av planområdet. Det er kun registrert spor etter orrfugl. Ettersom lirype (NT) har hatt en jevn bestandsnedgang den siste ti-årsperioden, har den blitt registrert som nær truet på Norsk rødliste (2015).

NVF mener fugleartene som holder til i heiområdet, herunder lirype og orrfugl, vil være utsatt for kollisjon med vindturbinene og kraftledninger. NOF mener det må tas hensyn spillplasser for orrfugl og viktige områder for hønsefugler.

Etter NVEs vurdering er virkninger for orrfugl først og fremst knyttet til fragmentering av spillplasser gjennom blant annet internveinettet og turbinplasseringer. Bestandene av orrfugl er solid og vil etter NVEs vurdering ikke bli påvirket i vesentlig grad av tiltaket. NVE konstaterer at planområdet er vurdert til å være en godt jaktterreng for rype, og det fremgår av utredningen at planområdet brukes til rypejakt. Etter NVEs vurdering vil ikke tiltaket påvirke den lokale bestanden av lirype (NT) i vesentlig grad. NVE vil ikke vektlegge virkninger for orrfugl og lirype (NT) i den samlede vurderingen for fugl.

Samlet vurdering av virkninger for fugl

NVE konstaterer at plan- og influensområdet i hovedsak har en ordinær og representativ fuglefauna for regionen. Det er registrert få arter og lave tettheter av fugl. Sivspurv (NT) og lirype (NT) er de eneste rødlistede artene som er registrert i plan-/influensområdet. Etter NVEs vurdering har influensområdet et potensiale for å huse flere rødlistede arter, herunder hønsehauk (NT), fiskeørn (NT), fiskemåke (NT), storlom (NT), tornskate (NT) og varsler (NT). NVE konstaterer at artene er registrert i tilsvarende områder i regionen, og har ikke vektlagt potensielle virkninger for disse. Med

bakgrunn i bestandssituasjon og områdets betydning for enkelte arter, har NVE vektlagt at tiltaket vil kunne påvirke den lokale bestandsutviklingen for kongeørn og potensielt hubro (EN).

For hubro (EN) og kongeørn er virkningene hovedsakelig knyttet til henholdsvis fortregelse og kollisjon med vindturbiner for enkeltindivider. Med bakgrunn i kjennskap til hekkelokaliteter og viktige funksjonsområder for kongeørn og andre rødlistede arter i tillegg til undersøkelse av hubrolokaliteter, vil konsesjonær ved detaljprosjektering av vindkraftverket og planlegging av anleggsperioden, kunne iverksette tiltak som kan redusere mulige virkninger.

NVE vil dersom det gis konsesjon stille krav til utarbeidelse av en miljø-, transport- og anleggsplan, hvor det skal redegjøres for hvordan truete og sårbare rødlistede arter kan ivaretas. NVE vil ved meddelelse av en eventuell konsesjon fastsette vilkår om at internveiene i vindkraftverket ikke skal være åpne for allmenn motorisert ferdsel, slik at forstyrrelsene for sårbare arter i området reduseres. Tiltakshaver skal bære kostnadene i forbindelse med utarbeidelse og gjennomføring av planen, jmfør naturmangfoldloven § 11.

Ved en eventuell konsesjon vil NVE fastsette vilkår om at konsesjonær skal benytte miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder for å unngå eller begrense virkninger for naturmangfoldet, jmfør naturmangfoldloven § 12. Basert på konsekvensutredningene, andre opplysninger og eksisterende kunnskap om fugl mener NVE at tiltaket alene ikke vil ha betydning for den regionale eller nasjonale bestandsutviklingen for truete og sårbare fuglearter, jmfør naturmangfoldloven § 5.

NVE konstaterer at plan- og influensområdet har en ordinær og representativ fuglefauna for regionen. Planområdet inngår som en del av hekketerritoriet til kongeørn og potensielt hubro (EN), som trolig benytter planområdet til næringssøk. NVE mener tiltaket potensielt vil kunne medføre virkninger for den lokale bestandsutviklingen av hubro (EN) og kongeørn, hovedsakelig i form av henholdsvis fortregelse og kollisjon med vindturbiner for enkeltindivider. For å sikre at tilstrekkelige hensyn tas til naturmiljøet i forbindelse med en eventuell konsesjon og utbygging, vil NVE fastsette krav om at det skal gjennomføres en undersøkelse av hubro, samt utarbeides en miljø-, transport- og anleggsplan, hvor det skal redegjøres for hvordan truete og sårbare rødlistede arter kan ivaretas. NVE mener tiltaket alene ikke vil ha betydning for den regionale eller nasjonale bestandsutviklingen for truete og sårbare fuglearter, og etablering av vindkraftverket vil derfor ikke komme i strid med forvaltningsmål for arter, jmfør naturmangfoldloven § 5. NVE vil vektlegge virkninger for fugl i den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk i kapittel 5.

4.8.3 Annen fauna

Det fremgår av konsekvensutredningen at hjortevilt holder til i de lavereliggende delene av influensområdet. Selve planområdet er marginale områder for disse artene. Ingen store rovdyr forekommer i influensområdet til Hovatn Aust vindkraftverk, men gaupe (sårbar, VU) kan forekomme i nærliggende skogsområder. Tiltaket forventes å ha liten påvirkning på gaupe (VU). Det fins flere vanlige arter i området, herunder rødrev, mårdyr, gnagere, hare og enkelte reptiler og amfibier, men det er lite som tilsier at plan- og influensområdet har vesentlig verdi for annet vilt. Anleggsarbeidet forventes å ha en viss forstyrrende effekt, og dyrene vil trolig trekke vekk fra de anleggsnære områdene. Tiltaket er i konsekvensutredningen samlet sett vurdert til å medføre liten negative konsekvens i anleggsfasen og ubetydelig konsekvens for annen fauna i driftsfasen.

Dan Robin, Ine og Anita Kile Enersen skriver de at området omfatter viktige beiteområder for elg, som vil bli skadelidende ved en eventuell utbygging. Odd Harald Kile er av samme oppfatning.

Etter NVEs vurdering vil tiltaket ha små virkninger for hjortevilt. NVE legger til grunn at hjort, rådyr og elg kan bli forstyrret av tiltaket og særlig i anleggsperioden. Erfaringer viser at hjortevilt tilpasser seg anlegget i driftsfasen og vender seg til de tekniske konstruksjonene over tid. Etter NVEs vurdering vil virkningene for andre arter være ubetydelig. NVE har vurdert virkninger for villrein i påfølgende kapittel

Etter NVEs vurdering vil virkningene for annen fauna være liten. NVE vil ikke vektlegge virkninger for annen fauna i den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk.

4.8.4 Villrein

Det fremgår av konsekvensutredningen at planområdet til Hovatn Aust vindkraftverk ligger i hensynssonen «Nasjonalt villreinområde» og på grensen til hensynssonen «Bygdeutvikling» i Regional plan for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei (Heiplanen). Hovatn Aust vindkraftverk er lokalisert i den sørlige delen av villreinområdet Setesdal-Austhei, også kalt Sørområdet. Sør- og Nordområdet skilles av ved Rv 45 mellom Valle og Tokle. Reinens arealbruk i Sørområdet preges av sesongvariasjoner. Senvinters kommer simlene fra vinterbeitene i nord på vei til kalvingsområdene sør for Rv 45. Kalvingen foregår i perioden fra slutten av april ut mai. Det er registrert viktige kalvingsområder rundt Mjåvatnet og Straumsfjorden (ca. 10 km nord fra planområdet). Disse kalvingsområdene brukes også av fostringsflokkene til sommerbeite. Fra sensommeren og utover høsten trekker dyrene nordover mot vinterbeitene.

I konsekvensutredningen skilles det mellom nordre og søndre planområdet. Det nordre planområdet er vurdert til å være av middels verdi for villrein, og det søndre planområdet er vurdert til å være av liten/middels verdi.

Det nordre området er mindre preget av nærhet til eksisterende inngrep enn det søndre planområdet. I følge konsekvensutredningen er det ikke registrert eller observert kalving i det nordre planområdet, men nærheten til kalvingsområder noen kilometer lenger nord tilsier at det kan forekomme kalving i deler av det nordre planområdet i visse år. Det nordre planområdet berører i tillegg vår- og tidlig sommerbeiter, men området ligger i randområde og er ikke vurdert til å være spesielt viktig. Området er heller ikke særlig viktig som trekkområde, da bratte skrenter hindrer forflytning sørover. Det er lokalisert en mer etablert trekkroute for villrein på østsiden av Topsæ.

Det søndre planområdet berører kun vår- og sommerbeiter. Det er ikke registrert GPS-merkede dyr i området og reinen antas å bruke området i liten grad. Det søndre området ligger inneklemt mellom vann og den eneste retningen villreinen kan komme til området er via det nordre planområdet. I tillegg til bratte skrenter i nord, er det i dalen som avgrenser nordre og søndre planområdet mye høyt voksende og tett vegetasjon. Det går også en tursti gjennom dalen.

I følge konsekvensutredningen vil anleggsfasen med økt menneskelig aktivitet, støy fra maskiner og anleggsarbeid virke forstyrrende på villreinen i større grad enn driftsfasen til vindkraftverket. Med bakgrunn i lav bruksfrekvens og at beiteressursene i planområdet ikke er vurdert til å være spesielt gode, er det sannsynlig at kun et fåtalls dyr vil bli påvirket av anleggsarbeidet. For de få dyrene som blir forstyrret kan virkningene bli store, og det må forventes at de vil unngå området i noe tid, og potensialet for fremtidig bruk av området til kalving og beiting kan reduseres ved en utbygging. Virkningene for det nordre planområdet er vurdert som middels/stor negativ for villreinen i anleggsfasen og middels negativ i driftsfasen. I følge konsekvensutredningen er det lite sannsynlig at dyr oppholder seg i det søndre planområdet og virkningene for villreinen er vurdert som liten negativ i både anleggs- og driftsfasen.

Miljødirektoratet har samlet gitt tiltaket kategori E. Dette er basert på at anlegget kommer i konflikt med nasjonalt villreinområde, og er uforenlig med nasjonale mål om sikring av villreinens leveområde. De viser til at villreinen har behov for store arealer og at de skifter bruken av beiter slik at området kan stå urørt eller være i lite bruk i lengre tid, for igjen å bli viktige beiteområder.

Bygland kommune viser til at de har et forvalteransvar for dyre- og plantelivet. Rådmannen legger til grunn at de vurderingene som er gjort i søknaden gir et realistisk bilde av villreinen sin bruk av området og hvilke mulige virkninger en utbygging kan føre til for arten. Rådmannen påpeker at utredningen ikke gir et entydig svar på om virkningene for villreinen er så store, at en utbygging er aktuell eller ikke. Rådmannen mener det av den grunn er opp til kommunen å vurdere i hvilken grad villreinen blir forstyrret slik at trekk, kalvings- og beiteområder blir vesentlig endret. Med bakgrunn i framlagt dokumentasjon mener rådmannen at virkningene for villreinen er stor i planområdet Gnuldrehei-Stavtjørnheii (nord), og at det ikke bør tillates anleggsvirksomhet i perioden 25. april til 15. juni i dette planområdet. Når det gjelder planområdet Reiskæven-Rossetjørnfjelli (sør), er virkningene for villreinen mindre. I vedtak fra kommunestyret 18.02.15 står det at «I en eventuell konsesjon råder kommunestyre NVE til å utarbeide gode og klare føringer på avbøtende tiltak for dyrelivet for å redusere faren for å forstyrre og skade vilt og fugler.»

Fylkesmannen i Aust-Agder har fremmet innsigelse med bakgrunn i virkninger for villreinen og dens bruk av arealene ved Hovatn og særlig bruken av kalvingsområdene nordøst for den planlagte utbyggingen. De mener at dette er arealer som er svært viktige for reinen på Austheia og utbyggingsplanene representerer også en trussel mot reinens arealbruk sør på heia. Fylkesmannen er uenig i konsekvensutredningens definisjon av influensområdet til vindkraftverket, som er antatt å være en unnvikelsessone på 0,5-3 km fra de nærmeste inngrepene. De mener at bruken av kalvingsområdet rett nordøst for planområdet tilsier at villreinen vil bli påvirket over et mye større område. Fylkesmannen mener at det som bør vektlegges er at områdene rett nordøst for planområdet er viktige kalvingsområder for arten, og derfor er av vesentlig verdi for hele villreinstammen.

Fylkesmannen skriver at adkomst- og internveier vil medføre økt ferdsel og med det økte forstyrrelser av villrein tett på kalvingsområdene. De mener også at villreinen sør for nasjonalt villreinområde bør vektlegges i saken, særlig med hensyn til eventuelle barriereeffekter av vindturbinene i det sørlige utbyggingsområdet for rein som trekker videre sør på heia. Fylkesmannen mener virkninger for villrein er vurdert for lavt i utredningen, og slutter seg til Miljødirektoratets tematiske konfliktvurdering med en vurdering av tiltaket i konfliktkategori E.

Aust-Agder fylkeskommune ved fylkesutvalget viser til at konfliktene i forhold til villreinens leveområder må vurderes nøye, før det gis tillatelse til bygging av Hovatn Aust vindkraftverk. De forutsetter at avbøtende tiltak med hensyn til villrein iverksettes.

Villreinnemda går sterkt imot at det blir gitt konsesjon for vindkraftverket idet aktuelle området. Villreinnemda for Setesdalområdet mener utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk vil gi flere negative virkninger for villrein og for villreinen sine leveområder. De skriver at lokalisering av det nordlig planområdet er i kalvingsområde for villreinen, og at det er stor fare for at beiteareal og kalvingsområder mister sin funksjon for villrein som følge av økt menneskelig ferdsel og aktivitet i området. De skriver at det er heftet stor usikkerhet til i hvilken grad villreinen unnviker faste installasjoner. Villreinnemda skriver at inngrepene rundt Hovatn må sees i lys av den samlede belastningen som hele villreinområdet er utsatt for og viser i den sammenheng til kapittel 7 i konsekvensutredningen der flaksehalsen ved riksvei 45 med tilhørende hyttebygging og annen infrastruktur blir omtalt.

Villreinnemda for Setesdalområdet har i brev av 07.09.2015 oversendt NVE en resolusjon, hvor de ber om at det ikke gis tillatelse til store nye energianlegg i nasjonalt villreinområde. I resolusjonen står det at villreinen i Norge utgjør den siste rest av arten i Europa og at villreinstammen i Setesdal Ryfylke og Setesdal Austhei utgjør den sørligste forekomsten i landet. De skriver at Heiplanen er et viktig ledd i å ta vare på arten, men at det etter at Heiplanen ble vedtatt er gjort flere vedtak som legger til rette for videre nedbygging av villreinen sine leveområder. Villreinnemda for Setesdalsområdet krever at de regionale planene blir lagt til grunn i avgjørelser som virker inn på villreinen sine leveområder, og at vurderinger av virkninger for leveområdene må sees i et langsiktig perspektiv der det blir lagt vekt på den samlede belastningen i hele leveområdet.

Villreinnemda viser til konsekvensutredningen der det fremgår at det er særlig anleggsfasen som er problematisk i forhold til villrein. Det er i den sammenheng listet opp mulige avbøtende tiltak, som skal iverksettes dersom det blir observert rein. Villreinnemda mener dette vil bli vanskelig i praksis, fordi aktiviteten i området i seg selv trolig vil bidra til at villreinen holder seg borte fra området.

Flere av høringsuttalelsene viser til at så å si hele planområdet ligger i hensynssone Nasjonalt villreinområde og at Norge har internasjonal forpliktelse til å sikre leveområdene til villreinen. Flere mener at dette alene er grunnlag nok for å avslå konsesjonssøknaden. NVF og NJFF viser til konsekvensutredningen og mener det er liten tvil om at det forekommer kalving rett ved det nordlige planområdet. NVF hevder at villreinen er svært sårbar i denne perioden og at anlegget vil tvinge reinen til å velge andre kalvingsområder. De mener at påstander knyttet til at villreinen på Austheia stammer fra tamrein ikke kan tillegges vekt. De skriver at inngrepsfrie områder er viktige for arten. NJFF skriver at selv om området for tiden er lite brukt av villrein, vil det allikevel kunne være viktig for villrein i framtiden, da det er kjent at dyrene bruker områder periodevis. FNF mener det er vesentlig at villreinen sikres store leveområder både på Austheia og Vestheia av Setesdalen.

Odd Harald Kile skriver at området har en av landets sørligste villreinstammer, som vil bli betydelig berørt av en utbygging. Gakkestad skriver at det er svært lite ferdsel i området. Han mener den omtalte villreinen i grunn er tam, og ikke vil bli særlig påvirket av en utbygging. Han viser til at bøndene i området har vært nødt til å jage reinen bort fra innmark i enkelte år. Han skriver at de selger jaktkort på rein, men at det i de siste årene har jakta vært dårlig. Gakkestad skriver at han ikke har observert rein i området siden 2009. Han viser til eksisterende inngrep i området. Olav Haugetveit mener det er lite villrein i heiene. Sandnes skriver videre at når det gjelder villrein er det kun snakk om enkelte individer, som blir sett sporadisk i området. Han mener det er kjent at reinen ikke vil bli påvirket av vindkraftverk i drift.

NVE har lagt til grunn Heiplanen i sine vurderinger. Planområdet til Hovatn Aust vindkraftverk er lokalisert innenfor hensynssonen «Nasjonalt villreinområde» og på grensen til hensynssonen «Bygdeutvikling». NVE konstaterer at Heiplanen er en retningsgivende fylkeskommunal plan uten juridisk bindende arealkart og bestemmelser. I retningslinjene i Heiplanen for hensynssone «Nasjonalt Villreinområde» fremgår det at «Nye eller utvidelse av eksisterende kraftanlegg eller kraftlinjer bør unngås. Unntak kan gjøres for tiltak som ikke innebærer vesentlig negativ betydning for villreinen. Disse vurderingene forutsettes avklart gjennom konsekvensutredning etter relevant lovverk». NVE konstaterer at Bygland kommune og Aust-Agder fylkeskommune, med ansvar for Heiplanen, mener prosjektet kan gjennomføres med avbøtende tiltak. NVE har vurdert tiltakets virkninger for villreinen i teksten under.

Det samlede arealet i Heiplanen er på 11.400 km², hvorav planområdet for Hovatn Aust vindkraftverk utgjør 9,2 km². Tiltaket ligger i randsonen til Nasjonale Villreinområde, på grensen til

Bygdeutviklingssone. Etter NVEs vurdering ligger Hovatn Aust vindkraftverk innenfor egnet villreinhabitat. Villreinbestanden i Setesdal-Austhei er på ca. 2500 dyr. Dette er 1000 flere dyr i vinterflokk enn i henhold til bestandsplanen (Setesdal-Austhei villreinlag 2009). NVE konstaterer at det i de senere årene har vært observert lite aktivitet og kun sporadiske forekomster av villrein i plan- og influensområdet.

NVE har lagt til grunn at det nordre planområdet er lokalisert nær kalvingsområder nordøst for planområdet. NVE mener det ikke kan utelukkes at det kan forekomme kalving i det nordre planområdet. Planområdet ligger i utkanten av viktige vår- og sommerbeiter. Selve planområdet er preget av dårlige vinterbeiter og mangler luftingsplasser med snø om sommeren. Det er også tiltakende gjengroing av bjørkeskog. NVE legger til grunn at beiteressursen i planområdet ikke er vurdert til å være spesielt god. Topografi og vegetasjon vanskeliggjør trekk sørover, og etter NVEs vurdering er planområdet av mindre betydning i sammenheng med trekk. NVE mener det ikke kan utelukkes at området kan bli mer brukt av villrein i fremtiden, som følge av vesentlig bestandsvekst eller ufordelaktige forhold andre steder slik at dyrene får behov for reserveområder.

Etter NVEs vurdering er det søndre området av mindre betydning for villrein både etter dagens bruk og potensielt fremtidig bruk. Tilgjengeligheten er delvis begrenset av topografi og vegetasjon. NVE konstaterer at det søndre området i større grad er preget av nærhet til eksisterende inngrep i form av regulerbart vannkraftmagasin, 132 kV kraftledninger og 420 kV sentralnettslinje, samt veier og hytter i nærheten. NVE konstaterer at ingen GPS-merkede dyr har blitt registrert i denne delen av planområdet.

Nyere forskning basert på GPS merking viser at unnvikelse fra ulike fysiske konstruksjoner, herunder vindturbiner og kraftledninger, ikke i seg selv medfører vesentlig forstyrrelsesreaksjoner hos rein. Etter NVEs vurdering er det menneskelig aktivitet som er den største forstyrrelsesfaktoren for villrein, og kan føre til unnvikelse og frykt-/fluktadferd. NVE legger derfor til grunn at unnvikelse hovedsakelig kan forekomme i anleggsperioden. I driftsfasen vil unnvikelse avhenge av i hvilken grad det er menneskelig aktivitet i planområdet, blant annet i sammenheng med friluftsliv og drift- og vedlikeholdsarbeid i vindkraftverket.

NVE konstaterer at området har flere eksisterende inngrep i nærheten, herunder kraftledninger, veier og hytter. I Bygdeutviklingssonen, som ligger inntil store deler av planområdet, åpnes det opp for blant annet hyttebygging og annen næringsutvikling. Aktivitet som følger av hyttebruk slik som ferdsel i terrenget på stier og skiløyper, kan etter NVEs vurdering føre til unnvikelse hos villrein. Etter NVEs vurdering kan de tidligere inngrepene i villreinens leveområder oppfattes til å utgjøre en vesentlig samlet belastning, og etter NVEs vurdering representerer disse de viktigste forstyrrelseskildene for villreinen, uavhengig av det omsøkte tiltaket. NVE mener at vindkraftprosjektet i seg selv ikke vil medføre en vesentlig økning i den samlede belastningen for villreinen i Setesdal-Austhei.

NVE har vektlagt at det nordre planområdet er av noe betydning for villrein, da det ligger nær kalvingsområder nordøst for planområdet og i utkanten av vår- og sommerbeiter. NVE legger til grunn at omfanget av dyr i det nordre planområdet og det nære influensområdet er liten, men at det er vanskelig å forutse fremtidig bruk. Vesentlig vekst i bestanden kan føre til økt bruk av det nordre området, selv om beiteressursen ikke er vurdert som spesielt gode og det finnes gode alternativer områder nord for plan- og influensområdet. Etter NVEs vurdering er det lite som tilsier at det søndre planområdet er eller vil bli av vesentlig betydning for arten, og NVE har ikke vektlagt virkninger for arten i dette området.

Etter NVEs vurdering vil virkningene for villrein reduseres dersom menneskelig aktivitet begrenses i plan- og influensområdet. Ved en eventuell konsesjon forutsetter NVE at konsesjonær så langt det er teknisk økonomisk forsvarlig tar hensyn til villreinen ved planlegging og gjennomføring av anleggsarbeid og ved ordinære drifts- og vedlikeholdsoppgaver. NVE vil ved en eventuell konsesjon stille krav om at det i miljø-, transport og anleggsplanen skal legges frem tiltak som reduserer menneskelig aktivitet i det nordre planområdet. NVE konstaterer at tilgjengeligheten til området vil øke ved en utbygging, og vil ved en eventuell konsesjon sette vilkår om at konsesjonær skal stenge internveier for allmenn motorisert ferdsel. Etter NVEs vurdering vil en utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk ikke innebærer vesentlig negative virkninger for villreinen, dersom det tas tilstrekkelig hensyn til arten i anleggsfasen.

Det vises til kapittel 4.8.5 for vurdering av samlet belastning for villrein.

NVE har vektlagt at det nordre planområdet er av noe betydning for villrein, da det ligger nær kalvingsområder nordøst for planområdet og i utkanten av vår- og sommerbeiter. Etter NVEs vurdering er det lite som tilsier at det søndre planområdet er eller vil bli av vesentlig betydning for arten. NVE legger til grunn at det er menneskelig aktivitet som er den største forstyrrelsesfaktoren for villrein, og kan føre til unnvikelse og frykt-/fluktadferd, og at unnvikelse kan forekomme i anleggsperioden i det nordre planområdet. I driftsfasen vil unnvikelse avhenge av i hvilken grad det er menneskelig aktivitet i planområdet, blant annet i sammenheng med friluftsliv og drift- og vedlikeholdsarbeid. Etter NVEs vurdering vil virkningene for villrein reduseres, dersom menneskelig aktivitet begrenses i plan- og influensområdet. NVE vil derfor ved en eventuell konsesjon fastsette vilkår som skal ha som formål å hindre økt omfang av menneskelig aktivitet i plan- og influensområdet. NVE har vektlagt at omfanget av dyr i plan- og influensområdet er lite og at det finnes bedre og alternative beiteressurser nord for anlegget. NVE har vurdert, at tiltaket alene ikke vil ha betydning for den regionale eller nasjonale bestandsutviklingen for villrein, jf. naturmangfoldloven § 5. NVE har lagt vekt på at Bygland kommune og Aust-Agder fylkeskommune, med ansvar for Heiplanen, mener prosjektet kan gjennomføres med avbøtende tiltak. NVE vil vektlegge virkninger for villreinen i den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk i kapittel 5.

4.8.5 Samlet belastning for naturmangfold i henhold til naturmangfoldloven § 10

I henhold til naturmangfoldloven § 10 skal påvirkningen på et økosystem vurderes ut ifra den samlede belastningen økosystemet er eller vil bli påvirket av. Ifølge forarbeidene (Ot.prp. 52 (2008-2009) s. 381-382) er det effekten på naturmangfoldet som skal vurderes i prinsippet om samlet belastning, ikke det enkelte tiltaket som sådan. Ulike tiltak vil påvirke økosystemer og naturverdier på ulike måter. For å kunne vurdere samlet belastning for naturmangfoldet er det nødvendig med kunnskap om andre tiltak og deres påvirkning på økosystemet. Det skal tas hensyn til allerede eksisterende inngrep og forventede framtidige inngrep.

NVE vil først presentere eksisterende og planlagte inngrep som anses som relevante for vurdering av samlet belastning. Deretter vurderes samlet belastning for verdifulle naturtyper og arter som vil bli berørt av flere tiltak. Det tas utgangspunkt i virkningene Hovatn Aust vindkraftverk eventuelt vil påføre naturverdier.

Vindkraft- og vannkraftprosjekter i området

Det er planlagt to andre vindkraftverk i Aust-Agder. Det ene prosjektet er Storehei vindkraftverk (80 MW) i Birkenes kommune og det andre prosjektet er Lillesand vindkraftverk (10 MW) i Lillesand kommune. Prosjektene ligger henholdsvis ca. 60 og 80 km fra Hovatn Aust vindkraftverk. Nærmeste vindkraftprosjekt i Vest-Agder fylke er Skveneheii vindkraftverk (120 MW) i Åseral kommune, som ligger ca. 25 km sørvest for tiltaket. Alle tre prosjektene har fått konsesjon. Skveneheii og Storhei vindkraftverk ligger til klagebehandling i Olje- og energidepartementet.

Det finnes noe utbygd vannkraft i nær tilknytning til vindkraftverket (radius <10 km). Hovatn er regulert med uttak i nordenden av vannet. Det går også en kraftverkstunnel fra Brytingsvannet og Fiskeløys i forbindelse med Hovatn kraftverk (45 MW). Gjøv (0,1 MW) og Nordåni (1,2 MW) kraftverk er utbygd og ligger ca. 10 km fra det omsøkte vindkraftverket. I tillegg er det gitt konsesjon til Straume kraftverk (4 MW) og Søråni kraftverk (7,7 MW) er under behandling hos NVE. Med hensyn til forvaltningsmålene i naturmangfoldloven §§ 4 og 5 vil vannkraftverk og vindkraftverk i hovedsak ha virkninger for helt ulike arter og funksjoner i økosystemet. Vannkraftverk påvirker i hovedsak flora og fauna tilknyttet eller i umiddelbar nærhet av vannstrengen som berøres. NVE mener på bakgrunn av dette at bygging av vannkraftverk sjelden vil forsterke virkninger av vindkraftverk.

Andre inngrep

Rett vest for planområdet går sentralnettslinjen (420 kV) mellom Kristiansand og Brokke. Denne går parallelt med regionalnettslinjene Brokke-Senumstad (2 x 132 kV). Hovatn Aust vindkraftverk planlegges tilknyttet en eller to av regionalnettsledningene.

I nordenden av Hovatn er det regulert tomter for inntil 90 hytter, hvorav 30 allerede er utbygd. I følge Bygland kommune er det ikke godkjente reguleringsplaner for nye hytter sør for Hovatn, men det er avsatt større områder for fremtidig fritidsbebyggelse i sørenden av vannet. Fritidsboligene i sør har kommet som følge av rene dispensasjonssaker og ligger spredt i området Jordalsbø-Urdeheii og rundt Hovatn. NVE konstaterer at det går vei langs hele vestsiden av Hovatn og på østsiden inntil Hovassheii. I tillegg er det noe veibygging i nærheten av planområdet i form av skogs- og stølsveier.

Utover dette er det ingen andre planlagte inngrep og påvirkninger i området som NVE er kjent med og som anses å være relevante for vurderingene av samlet belastning.

Samlet belastning

NVE har i kapittel 4.8.1-4.8.4 vurdert virkninger for henholdsvis naturtyper og vegetasjon, fugl, annen fauna og villrein.

For temaet naturtyper og vegetasjon, konstaterer NVE at det ikke er registrert funn av rødlistede vegetasjon/plantearter eller naturtyper i planområdet eller områdene langs omsøkt kraftledningstraseer og adkomstveier. NVE har vektlagt at tiltaket ikke vil berøre viktige naturtypelokaliteter, og at vegetasjonen i området er representativ for regionen og er samlet gitt liten verdi i utredningen.

For temaet fugl, kan tiltaket potensielt medføre virkninger for den lokale bestanden av hubro (EN) i form av forstyrrelser, dersom det viser seg at arten hekker i influensområdet. NVE legger til grunn at tiltaket kan ha betydning for den lokale bestandsutviklingen for kongeørn i form av kollisjon med vindturbiner og kraftledninger. Kraftledningene kan utgjøre en økt kollisjonsrisiko for fugl, først og fremst for kongeørn. NVE konstaterer at den lokale bestanden av kongeørn og eventuelt hubro (EN) er fåtallig og at det først og fremst er snakk om virkninger for enkeltindivider. I tillegg er det stor avstand til andre planlagte vindkraftverk. NVE mener at tiltaket alene og sett i sammenheng med andre

ovennevnte inngrep i regionen ikke vil påvirke de regionale og nasjonale bestandene av kongeørn og hubro (EN).

Etter NVEs vurdering vil ikke tiltaket medføre ytterligere samlet belastning for fugl, og vindkraftutbyggingen vil ikke være i strid med forvaltningsmålene for fugl, jf. naturmangfoldloven § 5. NVE vil i den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk ikke legge vekt på samlet belastning for fugl, jf. naturmangfoldloven § 10.

For temaet annen fauna, har NVE vurdert at tiltaket ikke vil ha betydning for den regionale eller nasjonale bestandsutviklingen rødlistede arter.

NVE har vektlagt at det nordre planområdet er av noe betydning for villrein, da det ligger nær kalvingsområder nordøst for planområdet og i utkanten av vår- og sommerbeiter. Etter NVEs vurdering er omfanget av dyr i plan- og influensområdet lite og det finnes bedre og alternative beiteressurser nord for anlegget. NVE legger til grunn at området har flere inngrep i nærheten, herunder kraftledninger, veier og hytter. Villreinnemda nevner i sin uttalelse andre inngrep, som de mener vil være negative for villreinbestanden, herunder riksvei 45 samt utbygging av hytter ved Bjørnevatn i Valle. NVE konstaterer at det i Bygdeutviklingssonen, som ligger inntil store deler av planområdet, kan det åpnes opp for blant annet hyttebygging og annen næringsutvikling. Aktivitet som følger av hyttebruk slik som ferdsel i terrenget på stier og skiløyper, kan etter NVEs vurdering føre til unnvikelse hos villrein. Etter NVEs vurdering kan de tidligere inngrepene i villreinens leveområder oppfattes til å utgjøre en vesentlig belastning for villrein. Etter NVEs vurdering representerer disse de vesentligste forstyrrelseskildene for villreinen. NVE mener at vindkraftprosjektet potensielt kan medføre noe virkninger for villreinen i Setesdal-Austhei, men at dette ikke vil medføre vesentlig økt samlet belastning for arten. Etter NVEs vurdering vil ikke tiltaket ha betydning for den regionale eller nasjonale bestandsutviklingen for villrein, jf. naturmangfoldloven § 5.

NVE har i det ovenstående vurdert den samlede belastningen, jamfør naturmangfoldloven § 10, av eksisterende og planlagte tiltak i regionen. Etter NVEs vurdering vil ikke Hovatn Aust vindkraftverk ha betydning for den regionale og nasjonale bestandsutvikling av naturtyper, fugl- og plantearter, annen fauna og villrein, og vil dermed ikke påvirke forvaltningsmålene i naturmangfoldloven §§ 4 og 5. NVE mener at vindkraftprosjektet potensielt kan medføre noe virkninger for villreinen i Setesdal-Austhei. NVE vil i den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk legge vekt på samlet belastning for villrein, jf. naturmangfoldloven § 10.

4.9 Store sammenhengende naturområder med urørt preg og vernede områder

Det fremgår av konsekvensutredningen at tiltaket vil medføre reduksjon av et større sammenhengende naturområdet med urørt preg. Utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk vil ikke berøre eksisterende eller planlagte verneområder. Det nærmeste verneområdet er Årdalen naturreservat, som ligger ca. 5 km sørøst for det søndre planområdet. Tiltaket berører deler av nedbørsfeltet til Tovdalsvassdraget, ovenfor Heresfossfjorden, som er vernet gjennom «Verneplan for vassdrag».

Miljødirektoratet mener at tiltaket vil medføre et betydelig bortfall av inngrepsfrie naturområder sammenlignet med andre vindkraftprosjekter. NVF hevder at inngrepsfrie naturområder er kraftig redusert i Norge. De mener at bevaring av urørt natur er viktig for Norge som reisemål. NVF skriver at Agder har svært lite uberørt natur igjen, og at områdene mellom kyst og høyfjell, hvor det nå planlegges vindkraftverk, er noe av fylkets best bevarte naturområder. NVF mener NVE har et forvaltningsansvar for å beskytte inngrepsfrie naturområder.

NJFF skriver at tap av inngrepsfrie naturområder vil være negativt for naturmangfoldet og viltarter som villrein og rovfugl, som er avhengig av store leveområder som er lite påvirket av mennesker. De ber NVE vurdere inngrepsfrie naturområder som viktig i sammenheng med naturmangfold. Nilsen mener de uberørte naturområdene er viktig for faunaen og naturopplevelsen, og mener at området langs vassdraget med randsoner burde blitt vernet i større grad.

FNF viser til at tiltaket vil medføre en betydelig reduksjon av inngrepsfrie naturområder. De fremhever særlig bortfallet av villmarkspregede områder, som er beregnet til 8 km². De mener inngrepsfrie naturområder er viktig for naturmangfoldet og ber NVE vurdere dette i sin behandling av konsesjonssøknaden. FNF og NJFF mener videre at tiltaket vil være en stor negativ belastning på naturmiljøet, nettopp fordi det er lite inngrep i området fra før. De viser til at en utbygging vil redusere inngrepsfrie naturområder med over 20 km² og føre til at nesten 8 km² med villmark på reklassifiseres. NJFF mener dette må tas med i vurderingen av samlet belastning for naturmangfoldet.

NVF og FNF viser til at tiltaket vil berøre nedbørfeltet til det vernede Tovdalsvassdraget og at det vil påvirke de visuelle kvalitetene og opplevelsesverdien knyttet til vassdraget negativt. De skriver at tiltaket også vil være synlig fra Årdalen, Rukkevatn og Furubuhei naturreservat, og vil påvirke opplevelsesverdien negativt også der.

Flere andre viser til at tiltaket planlegges ved Hovatn, som er regulert, og at det går kraftledninger gjennom området. Av den grunn er det mange som mener at det ligger til rette for vindkraftutbygging i området og at vindturbinene ikke vil føre til en økt forringelse av områdets naturverdier og naturopplevelse.

NVE konstaterer at Hovatn Aust vindkraftverk er planlagt lokalisert sørvest i et område mellom Bygland og Fyresdal, som er lite berørt av tyngre tekniske inngrep. Deler av dette området er villmarkspreget. Hovatn, som ligger like vest for det omsøkte anlegget, er regulert og det går vei på vestsiden og deler av østsiden av vannet. Rett sør for det søndre planområdet går sentralnettslinjen (420 kV) mellom Kristiansand og Brokke. Denne går parallelt med regionalnettslinjene Brokke-Senumstad (2 x 132 kV). I tillegg er det noe veibygging i området i form av skogs- og stølsveier i nærheten av planområdet.

NVE legger til grunn at vindkraftverk må lokaliseres der vindressursen er god og i områder uten bebyggelse. Dette vil som oftest medføre at naturområder som fremstår som urørt vil bli redusert som følge av etablering av vindkraftanlegg. Etter NVEs vurdering fremstår området der anlegget er planlagt som urørt og lite preget av tekniske inngrep. NVE mener vindkraftanlegget vil medføre reduksjon av et område på ca. 20 km² i ytterkant av et større sammenhengende naturområdet med urørt preg mellom Bygland og Fyresdal. Området er samlet på i størrelsesorden 350 km² og er avgrenset av Hovatn-Nesvatn-Birtedalen-Russvatn-Oksetjørnheii-Sandvassheii. NVE har lagt vekt på at planområdet befinner seg i ytterkant av det større sammenhengende naturområdet og således ikke medføre fragmentering av området. Etter NVEs vurdering må virkninger av bortfallet av urørt natur i planområdet sees i sammenheng med landskap, friluftsliv og naturmiljø. I den sammenheng vises det til vurderinger i henholdsvis kapittel 4.4, 4.6 og 4.8.

NVE konstaterer at tiltaket berører deler av nedbørsfeltet til Tovdalsvassdraget, som er vernet gjennom «Verneplan for vassdrag». De rikspolitiske retningslinjene for verna vassdrag påpeker at retningslinjene også gjelder for øvrige deler av nedbørsfeltet, dersom det er faglig dokumentert at det har betydning for vassdragets verneverdier.

Vassdraget er et anbefalt typevassdrag, og er en viktig del av et variert og attraktivt landskap, hvor flere rødlistede arter er registrert. I tillegg er det kulturminneinteresser og friluftinteresser i tilknytning til vassdraget. Vassdraget har også referanseverdi med lange hydrologiske dataserier. Det har vært brukt i forskning knyttet til sur nedbør, og anses som landets viktigste referansevassdrag.

NVE konstaterer at tiltaket er lokalisert i ytterkant av nedbørsfeltet til Tovdalsvassdraget og kun deler av planområdet inngår i nedbørsfeltet. Etter NVEs vurdering tilsier dette at tiltaket ikke vil påvirke de hydrologiske eller biologiske forholdene i vassdraget, og vil derfor heller ikke berøre referanseverdien til vassdraget. Tiltaket vil kunne medføre virkninger for ovennevnte verneverdier til vassdraget, herunder naturmangfold, landskap, kulturinteresser og friluftsliv. Tilsvarende virkninger gjelder for Årdalen, Rukkevatn og Furubuhei naturreservat. Samtlige av verneverdiene inngår i NVEs vurderinger under de ulike temaene i kapittel 4. Det er derfor hensiktsmessig å vurdere hvorvidt tiltaket er uforenelig med vernet og vernegrunnlaget under en samlet vurdering av tiltaket. NVE vil derfor vektlegge at tiltaket er lokalisert i Tovdalsvassdraget i den samlede vurderingen.

Etter NVEs vurdering vil vindkraftanlegget medføre reduksjon av et område på ca. 20 km² i ytterkant av et større sammenhengende naturområdet med urørt preg mellom Bygland og Fyresdal. NVE vil ikke vektlegge reduksjon av naturområde med urørt preg i den samlede vurderingen, men mener virkningene må sees i sammenheng med temaene landskap, friluftsliv og naturmiljø. I den sammenheng vises det til tematiske vurderinger i henholdsvis kapittel 4.4, 4.6 og 4.8. NVE har vektlagt at tiltaket er lokalisert i det verna Tovdalsvassdraget, som er et anbefalt typevassdrag, i den samlede vurderingen.

4.10 Støy

Det fremgår av konsekvensutredningen at to stølsbygninger/fritidsboliger kan få et støynivå over L_{den} 45 dBA. Maksimalt beregnet støynivå er L_{den} 46,4 dBA for de to fritidsboligene "Bleistølene", som befinner seg mellom planområdene. 21 andre bygninger kan få et støynivå over L_{den} 40 dBA.

Det er lagt til grunn turbintype Vestas V-112 3,3 MW med 94 meter navhøyde og kildestøy 106,5 dBA. Beregningsmodellen som er benyttet tar kun hensyn til faktorer som demping på grunn av geografisk spredning og atmosfærisk absorpsjon. I følge konsekvensutredningen er støyberegningene konservative og et "verste-tilfelle-scenario", blant annet forutsettes det at samtlige bygninger alltid befinner seg på turbinenes leside og det er ikke tatt hensyn til lyddempende effekter herunder barriereeffekter og bakkeeffekter. Det faktiske støynivå vil mest sannsynlig være lavere enn estimert.

Folkehelseinstituttet påpeker at det ikke er krav til bruksfrekvens i definisjonen av støyfølsom bebyggelse, men at det er formålet med bebyggelsen som definerer den som støyfølsom, jamfør T-1442/2012. De mener fritidsboliger er definert til å ha et støyfølsomt formål. De savner en beskrivelse av hvorvidt inngrepsfrie naturområder blir berørt av støy. De viser til at for å kunne vurdere de faktiske støyvirkningene er det en forutsetning at de vindturbinene som skal benyttes, samt endelig plassering av disse, legges til grunn i beregningene. Med bakgrunn i usikkerhet i beregningene og individuelle variasjoner i opplevelsen av støy, mener de det er vesentlig å vurdere støyvirkninger over L_{den} 40 dBA. Folkehelseinstituttet mener det bør synliggjøres i hvilken grad det planlagte hyttefeltet i nordenden av Hovatn vil bli berørt av støy fra vindkraftverket.

Harald Sørlien og Liv Noranå med flere grunneier skriver at selve turområdet også vil bli påvirket av støy og at naturopplevelsen vil bli forringet. De mener lavfrekvent støy er dårlig undersøkt og kan medføre betydelige plager. De mener videre at hytteområdene vil bli sterkt påvirket av støy, som på sikt vil være helseskadelig.

Knut G. Austad og Grunde Austad hevder at støyvirkningene vil være høyere enn støykartet viser. Arbeidsgruppa mot vindparker i Setesdal skriver at støy vil være belastende for de som oppholder seg på hyttene og for friluftslivet generelt. De ønsker at området øst for Hovatn skal forbli et støyfritt rekreasjonsområde. De mener videre at støyvirkninger vil føre til verdiforringelse på eiendommene som vil bli berørt.

Nils og Bjørg Hammer viser til støyvirkninger for blant annet hytten ved Heimre Grunnevatn, sørøst for planområdet, og de to hyttene på Bleili, som vil få støy over L_{den} 45 dB. De stiller seg kritiske til forslaget om avbøtende tiltak ved å kjøre turbinene i støyreduserende modus, og viser i den sammenheng til støyvirkninger for hyttene ved Lista vindkraftverk. De skriver at dersom det gis konsesjon til vindkraftverket, må det omfattende modelleringer til når endelig turbintype og plassering er kjent. Videre viser de til at det er til sammen 23 hytter som vil få støy over L_{den} 40 dB.

Torfinn Borgi med familie skriver at de har fritidseiendommer ved Hovassdammen Aust og at de ved en utbygging kan få en mindre påvirkning av støy. De skriver at de til tross for dette er positive til prosjektet.

NVE konstaterer at to stølsbygninger/fritidsboliger kan få et støynivå over anbefalt grenseverdi på L_{den} 45 dBA. I tillegg kan 21 bygninger få støynivå over L_{den} 40 dBA. Ingen helårsboliger er beregnet til å få et støynivå over L_{den} 45 dBA.

NVE minner om at den anbefalte grenseverdien på L_{den} 45 dBA er retningsgivende, og ikke et absolutt krav til støynivå. NVE vil påpeke at den anbefalte grenseverdien er et uttrykk for hva samfunnet bør akseptere ved etablering av vindkraftverk. Etter NVEs vurdering er det likevel viktig å unngå vesentlige støyvirkninger særlig for helårsboliger og andre bygninger med støyfølsom bruk. Avbøtende tiltak er enten å kjøre turbiner i støysvak modi når støyforholdene tilsier det, velge støysvake vindturbiner, å stenge de og/eller fjerne/flytte turbiner, eller å inngå minnelige avtaler med berørte parter. Gjennomføring av slike tiltak må i midlertidig alltid vurderes opp mot redusert kraftproduksjon. NVE registrerer at tiltakshaver arbeider med å kartlegge bruken av Bleilistølen, dersom hyttene er av støyfølsom bruk, ønsker de å inngå minnelig avtale med eier.

NVE vil ved en eventuell konsesjon fastsette vilkår om at støynivået ved bygninger med støyfølsom bruk skal være under L_{den} 45 dBA. Dersom det vurderes som nødvendig for vindkraftverkets realiserbarhet at støynivået overstiger L_{den} 45 dBA ved bygninger med støyfølsom bruk, skal dette vurderes i en detaljplan. Detaljplanen skal videre omfatte aktuelle tiltak for å avbøte virkninger ved disse bygningene. NVE legger til grunn at det så langt råd er forsøkes å inngå minnelige avtaler mellom tiltakshaver og berørte eiere. Dersom konsesjonær mener at bygninger med støynivå over L_{den} 45 dBA ikke har støyfølsom bruk, skal dette dokumenteres i detaljplanen. NVE påpeker at en detaljplan skal vise tiltakets endelige utforming, dersom endringer av tiltaket medfører vesentlig endrede virkninger enn det som fremgår av konsekvensutredningen skal dette vurderes i detaljplanen.

NVE viser til støysonekart, som er utarbeidet i forbindelse med konsekvensutredningen, hvor det fremgår tydelig hvilke områder som blir påvirket av støy, herunder området for planlagt hyttefelt i nordenden av Hovatn.

NVE konstaterer at det fins en rekke forhold, herunder topografiske og atomsfæriske, som vil kunne medføre et endret støybilde enn det som er modellert og at dette kan være utslagsgivende i begge retninger og i avgrensede perioder. NVE konstaterer at støybergeningene som er lagt til grunn er ”verste-tilfelle-scenario”, og det er etter NVEs vurdering sannsynlig at færre boliger blir berørt av

støy. NVE presiserer at det allikevel kan være enkelte forhold slik nevnt over, som kan medføre et høyere støynivå i enkelte perioder.

NVE har ikke vektlagt lavfrekvent støy i sin vurdering. NVE legger til grunn at lavfrekvent støy fra vindturbiner ikke utgjør et større problem enn støy i høyere frekvenser, og konstaterer at Miljødirektoratet og Folkehelseinstituttet slutter seg til denne vurderingen. Det er konsensus i forskningsmiljøet om at infrastøy, altså støy i så lave frekvenser at den ikke er hørbar, ikke er et problem, men støy i frekvensområdet 50 Hz og oppover kan være en viktig del av lydbildet. Ofte er det imidlertid ”svisjelyden” i mellomfrekvenser som oppleves mest irriterende.

NVE konstaterer at tiltaket vil medføre støy for friluftsliv og rekreasjon i området, og støyen innenfor planområdet til vindkraftverket vil være over de anbefalte grensene for stilleområder i støyretningslinjen T-1442. Dette vil imidlertid være tilfelle i alle vindkraftverk, og et vindkraftverk vil uansett medføre en endret friluftslivsopplevelse gjennom blant annet visuelle virkninger. I følge støyretningslinjen T-1442, anbefales det at kommunene kartlegger stilleområder. Det står at kartlagte stilleområder som etter kommunens vurdering er viktige for natur- og friluftsinteresser bør avmerkes som grønn sone, slik at de synliggjøres og bedre kan ivaretas gjennom arealplanlegging. Det står videre at kommunen bør vurdere behovet for arealbruksbestemmelser i forhold til støy i denne type områder. NVE konstaterer at Bygland kommune ikke har avmerket noen deler av planområdet til Hovatn Aust vindkraftverk som grønn sone. NVE viser til kapittel 4.6 for øvrige virkninger for friluftsliv og ferdsel. Når det gjelder vurdering av verditap på eiendommer som følge av blant annet støy viser NVE til kapittel 4.17.2.

Selve etableringen av vindkraftverket vil forårsake støyulemper for omgivelsene i en tidsavgrenset periode. De dominerende støykildene i anleggsperioden vil være sprengningsarbeid, anleggsmaskiner og andre tyngre kjøretøy. NVE legger til grunn at virkninger knyttet til anleggsvirksomhet i hovedsak knyttes til etablering av veier, fundamenter og kraftlinjer, og mindre til oppføringen av turbinene. Etter NVEs vurdering er de negative virkningene knyttet til anleggsperioden små.

NVE konstaterer at Hovatn Aust vindkraftverk kan medføre et støynivå over den anbefalte grenseverdien på L_{den} 45 dBA for to stølsbygninger/fritidsboliger. Ingen helårsboliger er beregnet til å få et støynivå over L_{den} 45 dBA. 21 andre bygninger kan få støynivå over L_{den} 40 dBA. NVE vil ved en eventuell konsesjon sette vilkår om at støynivået ved bygninger med antatt støyfølsomt bruksformål ikke skal overskride L_{den} 45 dBA. Dersom det vurderes som nødvendig for vindkraftverkets realiserbarhet at støynivået overstiger L_{den} 45 dBA ved bygninger med støyfølsom bruk, skal dette vurderes i en detaljplan. Detaljplanen skal omfatte aktuelle tiltak for å avbøte virkninger ved disse bygningene. Vindkraftverket vil også gi støyvirkninger for friluftsliv og rekreasjon i området. Utover dette er de negative virkningene knyttet til støy i anleggsperioden vurdert til små. Etter NVEs vurdering tilsier avstanden til bebyggelse og beregnet støynivå ved de nærliggende bygningene at virkninger av støy ikke vil være av vesentlig betydning. Med bakgrunn i fastsatte vilkår knyttet til støy ved en eventuell konsesjon, mener NVE at støyvirkningene vil være akseptable. NVE vil ikke vektlegge virkninger av støy for bebyggelse i den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk.

4.11 Skyggekast og refleksblink

NVEs anbefalte grenseverdier for skyggekast er 30 timer teoretisk skyggekast per år, 30 minutter teoretisk skyggekast per dag og 8 timer faktisk skyggekast per år. Teoretisk skyggekast tar ikke hensyn til antall soltimer og er et såkalt ”verste-tilfelle-scenario”. Forventet skyggekast er modifisert

med metrologisk data, og dermed nærmere hva som vil være den faktiske eksponeringstiden for skyggekast.

Det fremgår av konsekvensutredningen at ingen helårsboliger vil bli utsatt for skyggekast over anbefalte grenseverdier for verken teoretisk eller faktisk skyggekast. Det er til sammen ni fritidsboliger eller koier som vil bli utsatt for skyggekast over gjeldende grenseverdier for teoretisk og/eller faktisk skyggekast. Tiltakshaver opplyser i søknaden om at beregningsmetoden er mer konservativ enn hva retningslinjene til NVE tilsier. De skriver videre at de ønsker å inngå minnelige avtaler med eiere av de berørte fritidsboligene.

NVE konstaterer at vindkraftverket vil medføre skyggekast for ni fritidsboliger over gjeldende grenseverdier for teoretisk og/eller faktisk skyggekast. Ingen helårsboliger vil få skyggekast over grenseverdiene for verken teoretisk eller faktisk skyggekast. Fritidsboligen som blir eksponert i størst grad forventes å bli utsatt for over 16 timer faktisk skyggekast og 44 timer teoretisk skyggekast per år. De andre fritidsboligene ligger relativt nær anbefalte grenseverdier. Ettersom beregningene antas å være konservative, mener NVE at tiltakets virkninger av skyggekast ikke vil være av vesentlig betydning.

NVE mener omfanget av skyggekast ved bygninger med skyggekastfølsom bruk ikke bør overstige åtte timer faktisk skyggekast per år eller 30 minutter per dag. NVE vil ved en eventuell konsesjon sette som vilkår at faktisk skyggekast ikke skal overstige åtte timer per år og 30 minutter per dag ved bygg med skyggekastfølsomt bruk. Dersom det vurderes som nødvendig for vindkraftverkets realiserbarhet at skyggekastomfanget overstiger åtte timer per år, skal detaljplanen omfatte aktuelle tiltak for å avbøte virkninger ved disse bygningene. Konsesjonær skal da legge frem dokumentasjon på hvilke bygninger som har skyggekastfølsom bruk. NVE legger til grunn at tiltakshaver søker å inngå minnelige avtaler med berørte parter.

NVE konstaterer at friluftslivet kan påvirkes av skyggekast og det vises til kapittel 4.6 for vurdering av virkninger for friluftsliv og ferdsel. Etter NVEs erfaring opptrer refleksblink fra vindturbiner sjeldent. Normalt vil refleksvirkningen fra vindturbinene halveres første driftsår.

NVE konstaterer at vindkraftverket kan medføre skyggekast for ni fritidsboliger over gjeldende grenseverdier for teoretisk og/eller faktisk skyggekast. NVE konstaterer at beregningsmetodene er konservative og at de fleste av fritidsboligene har en beregnet eksponeringstid relativt nær anbefalte grenseverdier. NVE vil ved en eventuell konsesjon sette som vilkår at faktisk skyggekast ikke skal overstige åtte timer per år eller 30 minutter per dag ved bygg med skyggekastfølsomt bruk. Med bakgrunn i fastsatte vilkår knyttet ved en eventuell konsesjon, mener NVE at virkningene av skyggekast vil være akseptable. NVE vil ikke vektlegge skyggekast i den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk.

4.12 Ising og iskast

De klimatiske forholdene i planområdet tilsier at det i perioder må påregnes ising på vindturbinbladene. Det kan oppstå iskast fra vindturbiner i drift når isen smelter ved høye temperaturer eller direkte solstråling. I tillegg oppstår iskast ofte når vindturbiner starter opp igjen etter produksjonsstopp. Planområdet ligger på en høyde på ca. 900-950 moh, og NVEs isingskart fra Kjeller Vindteknikk tilsier at antall timer per år med ising > 10 g/time vil kunne ligge på mellom 300-500 i største delen av planområdet og mellom 500-1000 i de høyereliggende områdene.

Austad stiller i uttalelsen spørsmål til om NVE har nok kunnskap og erfaring med ising/iskast. De mener iskast kan være en fare for de som ferdes i området vinterstid, og at hele anlegget derfor bør gjerdes inn. Harald Sørlien og Liv Noranå med flere grunneier nevner også faren for iskast fra anlegget vinterstid og mener det vil medføre begrensninger i bruken av området i forbindelse med friluftsliv. De skriver at beliggenheten av anlegget tilsier at det vil bli ising på rotorbladene. De skriver at bruken av turområdet ved Hovassheia vil bli påvirket av fare for iskast om vinteren. De skriver at ising også vil medføre redusert produksjon og slitasje på vindturbinene.

Etter NVEs vurdering vil Hovatn Aust vindkraftverk være utsatt for ising, som vil kunne utgjøre en vesentlig utfordring for drift av anlegget. De største farene ved iskast vil etter NVEs vurdering være knyttet til friluftsliv vinterstid, og drifts- og vedlikeholdsarbeid i vindkraftverket. Sannsynligheten for å bli truffet av iskast anses som liten for folk som ferdes i området. Ved en eventuell konsesjon vil NVE fastsette vilkår som forplikter konsesjonær til å vurdere risikoen for iskast i vindkraftverket. NVE vil fastsette vilkår som forplikter konsesjonær til å utarbeide rutiner for å varsle allmennheten i perioder med fare for iskast, for eksempel ved at det settes opp informasjonsskilt ved innfartsårene til vindkraftverket. NVE vil ikke stille krav om installering av avisingsystem på rotorbladene, men vil presiserer at NVE kan stille ytterligere krav til tiltak dersom risikoen for iskast viser seg å begrense friluftslivsutøvelsen i planområdet. NVE viser til kapittel 4.1 for vurdering av redusert produksjon som følge av ising. NVE vil ikke vektlegge ising og iskast i den samlede vurderingen.

4.13 Landbruk og skogbruk

I følge konsekvensutredningen består planområdet hovedsakelig av uproduktive jord- og skogbruksarealer. Området har verdi som utmarksressurs i form av saubeite, jakt og fiske. Det fremgår av utredningen at planområdet brukes noe til rypejakt, men at inntekter fra salg av jaktkort på villrein og småvilt ikke er av vesentlig betydning. I følge konsesjonssøknaden er inntekter fra fiskekortsalget små og gis bort til gode formål i bygda.

Sandnes skriver at heiene, hvor det planlegges vindkraftverk, for det meste er øde og ubrukte. Han skriver at tidligere drift og beite nesten er opphørt. Eldhuset og Homme skriver at området tidligere har blitt benyttet til beite, men nå er det kun leieinntekter fra jakt igjen. De mener leieinntekter fra vindkraftverket vil styrke inntektsgrunnlaget for eiendommen og virke positivt for den lokale bosetningen på sikt. Knut Haugetveit mener planområdet vil være velegnet som beiteområde for både sau og storfe etter at utbyggingen er ferdig, og at dette er viktig for gårdene, som har avgrensede vidder med dyrket mark.

Austad mener tiltaket vil få negative virkninger for småviltjakta og således næringsgrunnlaget for eiendommene rundt. Harald Sørlien og Liv Noranå med flere skriver at det ikke vil bli gitt kompensasjon for redusert utmarksbeite og for bortfall av dyrket mark i forbindelse med utbygging.

NVE mener anlegget vil påvirke jordbruk og skogsdrift i ubetydelig grad. NVE legger til grunn at området i liten grad benyttes til beite. Etter NVEs vurdering kan beitedyr i området bli forstyrret i anleggsperioden, og noe beiteareal vil benyttes til veier og oppstillingsplasser for vindturbiner. Likevel vil påvirkningen på beiteområdet etter NVEs vurdering være liten. NVE legger til grunn at området i driftsfasen fortsatt kan benyttes til beite.

Etter NVEs vurdering kan jakt og fiske i området bedrives som før, men opplevelsen i sammenheng med friluftsliv kan bli påvirket. Dette er vurdert nærmere i kapittel 4.6. Etter NVEs vurdering har ikke jakt og fiske i området vesentlig betydning i et landbruksøkonomisk perspektiv. Tiltaket vil etter NVEs vurdering medføre betydelige positive økonomiske virkninger for de bøndene som er

grunneiere i planområdet og dette vil i stor grad overskride eventuelle tapte inntekter fra salg av jaktkort.

Etter NVEs vurdering vil Hovatn Aust vindkraftverk medføre lite virkninger for jord- og skogbruk, jakt og fiske, og området vil fortsatt kunne benyttes til beite. NVE mener at tiltaket kan medføre positive virkninger i form av leieavtaler for grunneiere i planområdet. NVE vil ikke vektlegge virkninger for jord- og skogbruk i den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk.

4.14 Drikkevann og forurensning

Det fremgår av søknaden at det ikke er planlagt vindturbiner innenfor nedbørsfelt for kommunal- eller fellesanlegg for drikkevannsforsyning. Det fins ingen registreringspliktige vannverk på Åraksbø, som ligger over 5 km fra planområdet. Bolig- og fritidsbebyggelse i nærområdet til planområdet er ikke tilknyttet kommunale vann- og sanitærløsninger, men har lokale løsninger.

Austad viser til at tiltaket ligger i nedbørsfeltet til Tovdalsvassdraget og mener at avrenning fra anlegget i både anleggs- og driftsfasen vil kunne forurense det verna vassdraget.

NVE konstaterer at tiltaket ikke vil berører nedslagsfelt for kommunale drikkevannskilder eller fellesanlegg for drikkevannsforsyning. Med bakgrunn i erfaringer fra etablerte vindkraftverk i Norge i dag, vil det etter NVEs vurdering ikke være vesentlig fare for forurensning fra anlegget i driftsfasen. Risikoen for forurensningen av drikkevannskilder vil være ubetydelig ved god planlegging og avbøtende tiltak. NVE påpeker at Klima- og miljødepartementet er av samme oppfatning, jamfør godkjenningsbrev for fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland av 08.01.2009, der det står følgende: "Det legges til grunn at dersom tilstrekkelige forholdsregler tas i anleggs- og driftsfasen, vil risikoen for forurensning fra vindkraftanlegg i de fleste tilfeller være liten." Dersom det meddeles konsesjon, vil NVE fastsette vilkår om at konsesjonær utarbeider forslag til tiltak som kan iverksettes for å sikre private vannforsyninger som blir berørt av tiltaket. Dette skal inngå som en del av miljø-, transport- og anleggsplanen. Forslaget skal godkjennes av NVE. Etter NVEs vurdering vil dette også hindre forurensning av vassdraget.

NVE konstaterer at ingen kommunale drikkevannskilder eller fellesanlegg for drikkevannsforsyning blir berørt av tiltaket. Dersom det meddeles konsesjon, vil NVE fastsette vilkår om at konsesjonær utarbeider forslag til tiltak som kan iverksettes for å sikre private vannforsyninger som blir berørt av tiltaket. Dette skal inngå som en del av miljø-, transport- og anleggsplanen.

4.15 Andre samfunnsvirkninger

4.15.1 Sysselsetting og verdiskaping

Bygland kommune hadde i 2014 ca. 1200 innbyggere. Befolkningsutviklingen har vært synkende de siste 15 årene. Kommunen hadde i 2012 en arbeidsstyrke på 672. Arbeidsledigheten var da på 1,7 %, som er godt under det regionale og nasjonale gjennomsnittet. Bygland kommune er å regne som en jord- og skogbrukskommune.

Ifølge konsekvensutredningen vil tiltaket medføre svært stor positiv konsekvens for lokal/regional verdiskaping og sysselsetting i anleggs- og driftsfasen. Dette skyldes hovedsakelig arbeidsplasser knyttet til bygging, drift og vedlikehold av anlegget, og økte leveranser for lokalt næringsliv, herunder

overnatting, servering og slag av andre varer og tjenester. Kommunen har innført full eiendomsskatt på verker og bruk. Inntekter fra eiendomsskatt er vurdert til å ha vesentlig betydning for kommuneøkonomien i Bygland kommune. Konsekvensgraden er i anleggs- og driftsfasen henholdsvis vurdert til stor positiv og svært stor positiv.

Hovatn Aust vindkraftverk vil etter rådmannen sin vurdering tilføre næringslivet og Bygland kommune så mye positivt at de bør kunne leve med de negative sidene av prosjektet, herunder redusert landskapsverdi. Fylkeskommunen viser til at de mest positive virkningene ved en utbygging vil være knyttet til verdiskapning, sysselsetting og kommuneøkonomi.

Flere skriver at de er positive til prosjektet og mener en utbygging vil gi et positivt økonomisk løft for kommunen og hindre fraflytting, som følge av lokale arbeidsplasser og muligheter for lokalt næringsliv. Olav Haugetveit mener tiltaket vil være en ressurs for kommune, grunneiere og lokalsamfunn. Han ser potensialet i flere arbeidsplasser og ekstra inntekter til grunneiere i planområdet. Han skriver at han er ung og har planer om å satse på jord- og skogbruk i Åraksbø, og ser derfor svært positivt på å få bedre infrastruktur fram til gården og videre innover i heiene. Han mener at en utbygging vil øke sannsynligheten for tilflytting til fraflyttede gårder og mulighet for arbeid i sammenheng med tiltaket. Lars Tore Gakkestad mener det er viktig å særlig lytte til de unge i lokalsamfunnet, som skal føre Bygland kommune inn i framtiden.

Knut P. Sandnes viser til at området tidligere har blitt brukt til stølsdrift, jakt og beite for storfe og sau. Han mener leieinntektene fra vindkraftverket og muligheter for nye arbeidsplasser er viktig både for grunneiere og lokalsamfunnet, da dette vil styrke næringsgrunnlaget og bosetning i bygda. Åsulv Haugtveit med flere er positive til vindkraftverket. De skriver at de har stor tiltro til lokale, regionale og statlige styringsorganer i forvaltningen. De mener at ingen vil påbegynne et milliardprosjekt uten å sikre investeringen og de er derfor ikke bekymret for økonomien i prosjektet eller saksbehandlingen.

Knut Haugetveit ser på vindkraftutbyggingen som en forlengelse av bruken som har vært i området i flere hundre år. Han viser til utvikling og drift av området opp gjennom historien. Han mener det er mye bedre at området blir brukt til næring, herunder vindkraft, enn til hyttebygging. Av erfaring mener han det lett oppstår konflikter mellom beitedyr og hytteeiere. Han mener inntekter til grunneiere fra vindkraftverket vil være med på å styrke økonomien på gårdene og bidra til mulighet for investeringer.

Harald Sørlien, Liv Noranå og andre grunneiere mener derimot virkningene for næringslivet vil være kortvarige og på sikt vil tiltaket medføre ubetydelige til ingen positive ringvirkninger. De mener tiltaket i stedet vil medføre negative virkninger for hyttebygging og salg/utvikling av hyttetomter og for reiselivsnæringen. Hammer mener antall arbeidsplasser i driftsfasen virker urealistiske. NVF mener at samfunnsnyttene er overestimert i søknaden, herunder arbeidsplasser og inntekter til kommune og grunneiere. De mener anlegget vil medføre vesentlig økonomisk verdiforringelse på tilstøtende og omkringliggende eiendommer.

Etter NVEs vurdering er sysselsettingsvirkningene av en vindkraftutbygging størst i anleggsfasen. Den lokale og regionale sysselsettingsandelen vil særlig være knyttet til bygging av infrastruktur og vindturbinfundamenter. Erfaringer fra etablerte vindkraftverk i Norge tilsier at det vil genereres rundt 1,5 årsverk per MW direkte knyttet til utbyggingsfasen. Dette innebærer at en full utbygging (122 MW) av Hovatn Aust vindkraftverk vil medføre en direkte sysselsettingsvirkning på rundt 180 årsverk i anleggsfasen. Deler av sysselsettingsbehovet vil dekkes av ansatte hos turbinleverandøren, men lokale/regionale entreprenører vil kunne benyttes til det resterende arbeidet. Når det gjelder direkte sysselsettingsvirkninger i driftsperioden, tilsier erfaringer fra etablerte vindkraftverk i Norge at 15 MW installert effekt medfører én arbeidsplass, avhengig av blant annet samarbeid om drift med andre

vindkraftverk i nærheten. Basert på ovennevnte erfaringer kan det i driftsfasen antas at en full utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk vil medføre rundt 8 arbeidsplasser. I tillegg kommer indirekte sysselsettingsvirkninger. Kartlegginger av sysselsettingsvirkninger ved vindkraftverk i Norge, Sverige, Canada og USA tyder på at antallet indirekte arbeidsplasser vil være høyere enn antallet direkte arbeidsplasser i driftsperioden, gjennom blant annet økt etterspørsel etter varer og tjenester.

Etter NVEs vurdering vil størrelsen på anlegget tilsi at eiendomsskatten vil være en vesentlig inntektskilde for Bygland kommune. I tillegg kan kompensasjon for utbygging være viktig for grunneiere i planområdet. Basert på erfaringer fra andre vindkraftverk i Norge, er det lite som tilsier at tiltaket vil medføre vesentlige negative økonomiske ringvirkninger i andre sektorer. NVE viser til kapittel 4.17.2 for vurdering av verditap knyttet til eiendom.

Hovatn Aust vindkraftverk vil etter NVEs vurdering medføre positive økonomiske virkninger for kommunene og lokalsamfunnene. En full utbygging anslås å generere cirka 180 årsverk i anleggsfasen og rundt 8 arbeidsplasser i driftsfasen. Bygging, drift og vedlikehold vil også medføre økt etterspørsel etter varer og tjenester lokalt og regionalt. Tiltaket vil i tillegg medføre vesentlige økonomiske virkninger for Bygland kommune i form av inntekter fra eiendomsskatt og kompensasjon til grunneiere i planområdet for bruk av grunn. NVE vil vektlegge de økonomiske virkningene for kommunene i den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk.

4.15.2 Forsvarets interesser

I forbindelse med meldingen av prosjektet har Forsvarsbygg gitt tiltaket kategori A i definert problemhierarki. Det er med andre ord ikke avdekket forhold som gir vesentlig ulemper for Forsvarets installasjoner eller aktiviteter. De hadde ingen merknader til søknaden.

4.15.3 Øvrig luftfart

Det fremgår av konsesjonssøknaden at tiltaket er lokalisert 85 km nord for Kjevik lufthavn og 40 km fra Avinor AS sin nærmeste radarsensor på Evje. I følge Avinor AS vil ikke tiltaket påvirke verken radiokommunikasjons- eller radionavigasjonsanlegg, overvåkningsanlegg, eksisterende inn- og utflygningsprosedyrer eller VFR-ruter/-ventemønster. Tiltaket kan derimot få virkninger for lavtflygende småfly og helikoptre.

NVE konstaterer at Hovatn Aust vindkraftverk ikke vil medføre vesentlige virkninger for luftfarten. I en eventuell konsesjon vil NVE sette vilkår om at merking av vindturbinene til enhver tid gjøres i samsvar med gjeldende forskrifter, herunder lysmerking. Posisjon og høyde for hver vindturbin skal innrapporteres til Statens Kartverk for oppdatering av hinderdatabasen. Etter NVEs vurdering vil operatører av lavtflygende fly og helikoptre få kunnskap om luftfartshindrene og dermed kunne unngå disse ved planlegging av flyrutene.

4.15.4 Radio- og TV-signaler

Det fremgår av konsesjonssøknaden at Norkring AS har en telekommunikasjonsmast for radio- og tv-signaler på Hovassfjellet i en avstand på ca. 3 km fra nordlige planområdet. Dekningen fra antennene er i sektor sør og vest. Tiltaket forventes ikke å ha virkninger for radio- og TV-mottakingen i området. NVE konstaterer at dersom det gis konsesjon, vil NVE sette vilkår om at konsesjonær må iverksette tiltak dersom vindkraftverket senere skulle vise seg å medfører forstyrrelse av radio- og TV-signaler.

4.16 Veier og transport

4.16.1 Adkomstvei

Det søkes om én adkomstvei til det nordre og én til det søndre planområdet, se figur 1. Veitraseen til det søndre planområdet planlegges fra Hovassvegen øst for Hovatn og deretter østover oppover Hovassheia frem til det søndre planområdet. Veitraseen til det nordre planområdet planlegges fra snuplassen på Hovassvegen, forbi Liastøl og opp til det nordre planområdet. Hovassvegen eies av private. Samlet lengde på adkomstveiene er på 4,7 km. Tiltakshaver skriver at veiene vil bli lagt skånsomt i terrenget og vil bli gruslagt. Eventuelle skjæringer og fyllinger vil bli revegetert og veiene vil bli lagt slik at de ikke skal utgjøre hinder for eventuelle rein og andre hjortedyr.

Arne Haugtveit med flere mener de planlagte veiene til vindkraftanlegget ikke vil medføre vesentlige virkninger for landskap og naturmiljø. De viser til eksisterende veier i området og mener disse knapt er synlige. De mener adkomst- og internveiene, som planlegges i forbindelse med vindkraftverket, vil lette tilgjengeligheten til området.

NVE mener at adkomst- og internveiene vil bedre tilgjengeligheten til området.

4.16.2 Transport og internveier

I konsesjonssøknaden er det lagt frem to alternative ruter for transport av vindturbiner. Begge alternativene møtes ved Skarpengland og går derfra via Dåsnes til Åraksbø.

Det ene alternativet (a) innebærer ilandføring av vindturbinene ved kai i Kristiansand sentrum og derfra videre transport nordover på Fv 30 til Rv 9 ved Krossen. Deretter følges Rv 9 til Skarpengland. Dette alternativet har enkelte høyderestriksjoner i form av jernbanebruer med lav høyde. Det andre alternativet (b) innebærer at vindturbinkomponentene fraktes fra Kongsgårdbukta på E18 mot Kristiansand. Etter Oddernestunnelen går transporten videre nordover på Fv 1 mot Vennesla og deretter videre på Fv 405 og Fv 454 til Skarpengland. Det må gjøres tilpasninger i enkelte kurver langs denne transportruta.

Fra Skarpengland og nordover vil transporten følge Rv 9 og videre på Fv 323. Ved Åraksbø vil transporten følge kommunal vei gjennom Åraksbø og videre til Haugetveit, før transporten vil komme inn på Hovassvegen, som administreres av et privat veilag. Internveiene i anlegget vil ha en lengde på ca. 31 km.

Statens vegvesen, region sør (SVV) viser til at deres innspill til konsekvensutredningen vedrørende risikovurdering av transport i anleggs- og driftsfasen samt vurdering av transportbehovet er ivarettatt. Gakkestad mener at en oppgradering av veien fra Bygland til Åraksbø vil være positivt for lokalsamfunnet. Forutsatt god planlegging tror han ikke veiene vil medføre vesentlige virkninger for landskapet. Fylkesutvalget har fremmet innsigelse til planene om å bruke den kommunale veien gjennom Åraksbø som adkomstvei. Innsigelsen er fremmet på grunn av nærføring og fare for å skade kulturminnet Haugenloftet. Fylkesrådmannen mener at planlagt adkomstvei vil kunne skade Haugenloftet og utilbørlig skjemme kulturminnet, som er et av de mest autentiske kulturminner av sin art i Norge. Haugenloftet ble bygd rundt 1217 og er en av de eldste ikke-religiøse bygninger i landet.

NVE konstaterer at begge alternativene fra ilandføring ved kai i Kristiansand sentrum/Kongsgårdbukta frem til Skarpengland vil kreve både permanent og midlertidig utbedringer og tilpasninger av veier. Med bakgrunn i innsigelsen fra Aust-Agder fylkeskommune i tilknytning til omsøkte veitrasé forbi Haugenloftet i Åraksbø, har tiltakshaver utredet alternative løsninger for

transport gjennom Åraksbø, med mål om å imøtekomme innsigelsen. Rapporten «417576 – Mulighetsstudie på vei, Åraksbø» fra Multiconsult ble oversendt NVE 12.11.15.

Alternative traseer til transportrute gjennom Åraksbø

Rapporten «417576 – Mulighetsstudie på vei, Åraksbø» presenterer fire alternative traseer til transportrute gjennom Åraksbø, se figur 2. Ingen av alternativene vil passere Haugenloftet. Alternativ 1a, 1b og 2 vil møte den opprinnelige traseen i svingen ved Nordenå. Alternativ 3 vil møte traseen ved grendehuset i Åraksbø.

Figur 2. Alternativer til trasé for adkomstvei gjennom Åraksbø.

I følge rapporten tilsier kravene til bæreevne, samt horisontal og vertikal kurvatur for veien som skal benyttes til transport av vindturbinkomponenter, at alternativ 1a, 1b og 2 vil medføre store skjæringer og fyllinger. Terrenget i området beskrives som bratt og krevende med usikre grunnforhold, og kostnadsnivået vil ifølge utreder være høyt (10-15.000,- NOK/meter). Området er betegnet som «aktsomhetsområde» for steinsprang, jordskred og snøskred i NVEs skredkart.

Rapporten konkluderer med at det beste alternativet vil være å oppgradere den kommunale veien Bryggeveien, som tar av fra Fv 323 og går fram til grendehuset i Åraksbø (alternativ 3). Veien har en lengde på 420 meter. Det fremgår av rapporten at det må gjøres utvidelse av svingen ved avkjørsel fra Fv 323 og av svingen ved grendehuset i Åraksbø. Det vil også være nødvendig å justere bredden på veien og veiskulderen samt undersøke stabiliteten og bæreevnen, eventuelt vil det være nødvendig å bygge opp veien på nytt. Fylkesvei 323 strekning Oddan-Åraksbø er av utreder vurdert til å være egnet som transportvei. Kostnadsnivået for opprustning av veien ligger på 2-3000,- NOK/meter.

Bryggeveien går gjennom et bebodd område, som vil medføre at transport vil passere nær enkelte bolighus. Det må gjennomføres tiltak for å sikre trafiksikkerheten og for å redusere støv fra veien. Det fremgår av rapporten at det ikke er registrert automatisk fredete kulturminner innenfor influensområdet til de ulike alternative veitraseene. Det ligger fire Sefrak-registrerte bygninger innenfor influensområdet. Ett av byggene er meldingspliktig, det vil si at tiltak som skal gjøres på bygget må forhåndsvarsles til fylkeskommunen. Dette bygget ligger i god avstand fra veien (over 30 meter). Det er registrert en ruin etter kopperverket i krysset i Åraksbø, som kan bli berørt av breddeutvidelsen av veien. Det er ikke funnet særskilte miljøverdier som vil bli negativt berørt av transportruten gjennom Åraksbø.

Rapporten ble sendt på høring 23.11.15 med frist for uttalelse 21.12.15. Det har kommet seks uttalelser til nye alternativer for adkomstvei, se kapittel 2.6 i vedlegget «Tematiske konfliktvurderinger, innkomne merknader og vurdering av beslutningsgrunnlaget». Følgende merknader har kommet inn.

Bygland kommune mener det opprinnelig omsøkte trasealternativet ved å utbedre Åraksvegen forbi Haugenloftet vil være det beste, men at det må stilles krav til tiltakshaver om å utforme tiltak som vil sikre at Haugenloftet ikke blir berørt. De mener det vil være viktigere å ruste opp Åraksvegen for framtidig bruk enn Bryggeveien. Kommunen har vurdert Bryggeveien (alternativt 3 i rapporten), som et aktuelt alternativ. Til trasealternativ 3 (Bryggeveien) fra Fv 323 Oddan til Åraksbø, skriver kommunen at det ligger en kommunal vannledning i veien og at det er regulert et området for boliger mellom veien og elva. Det er en Sefrak-registrert ruin etter kobberverket langs veien, men disse har saksbehandler fått opplyst om at det er fylt masse over i forbindelse med utvidelse av parkering/skoleområde en tid tilbake.

Aust-Agder fylkeskommune v/kulturminneseksjonen anbefaler at alternativ 3 legges til grunn som adkomstvei. De har følgende merknader som må tas i betraktning i forbindelse med det videre arbeidet. Det første gjelder kulturminnet, som ifølge utreder må flyttes. Det er snakk om en Sefrak-registrert ruin, som er restene etter muren fra det gamle kobberverket som ble oppført på midten av 1800-tallet. De skriver at de i utgangspunktet er imot å flytte kulturminner som er bevart in situ. Det andre gjelder nærføring av adkomstveien forbi stogaen «Nordre Kolbotni», som antas å være fra 1700-tallet. Fylkeskommunens kulturminnevernseksjon skriver at de vil i dialog med tiltakshaver, dels for å unngå flytting av muren og samtidig for å sikre stogaen «Nordre Kolbotni». I konklusjonen skriver de at dersom de påpekte konfliktene blir løst, vil administrasjonen i fylkeskommunen anbefale at innsigelsen trekkes. Det vil være fylkesutvalget som tar endelig stilling til dette.

Fire berørte grunneiere har uttalt seg til saken. Samtlige stiller seg negative til alternativene 1a, 1b og 2. De etterlyser nærmere vurderinger av hvilke virkninger utbedring av den eksisterende kommunal veien fra Åraksbø til planområdet vil medføre for deres eiendommer. Hammer, som har tilgrensende eiendom, mener blant annet det må gjøres en kartlegging av blant annet kulturminner. Flere ønsker å forbeholde seg retten til å uttale seg når konkrete planer for utbedring av veien foreligger.

NVEs vurdering av transport og internveier

Etter NVEs vurdering vil alternativene 1a, 1b og 2 være teknisk krevende med hensyn til krav om bæreevne, vertikal og horisontal kurvatur for transport av vindturbiner. Veialternativene vil medføre store skjæringer og fyllinger, og kostnadene vil etter NVEs vurdering bli svært høye. Med bakgrunn i opplysninger fra rapporten og innkomne høringsuttalelser, mener NVE trasealternativene 1a, 1b og 2 ikke er realistiske alternativer til omsøkt transportrute forbi Åraksbø.

Etter NVEs vurdering vil den opprinnelig omsøkt transportruten gjennom Åraksbø medføre nærføring av transport forbi Haugenloftet. Oppgradering og utvidelse av Åraksvegen vil føre til inngrep i sikkerhetssonen på fem meter til kulturminnet, jamfør kulturminneloven §3 og §6, og kan medføre fare for å skade Haugenloftet. Etter NVEs vurdering vil det beste alternativet til transportrute være å oppgradere og benytte Bryggeveien. NVE konstaterer at et Sefrak-registrert kulturminne vil bli berørt i forbindelse med breddeutvidelse av veien i krysset i Åraksbø. Fylkeskommunen har bedt om dialog i denne forbindelse, samt med hensyn på å få sikret stogaen «Nordre Kolbotni», som ligger lenger opp langs veien mot Hovatn. NVE forutsetter at tiltakshaver tar kontakt med Aust-Agder fylkeskommune for å avklare hvordan berørte kulturminner kan hensyntas.

NVE vil ved en eventuell konsesjon fastsette vilkår om at det skal utarbeides en miljø-, transport- og anleggsplan, som er gjeldende ved bygging, drift, vedlikehold og nedleggelse av anlegget. En slik plan skal blant annet omfatte ulike forhold vedrører internveinettet og hvordan aktuelle transportoppdrag skal foregå. Den skal blant annet omtale hvordan natur- og samfunnsinteresser skal hensyntas i forbindelse med bygging av veinett og transport av turbin- og kraftlinjekomponenter, herunder tiltak knyttet til kulturminner, trafikksikkerhet og tiltak for å redusere støv for nærliggende boliger. NVE legger til grunn at vurderinger av kaianlegg, mellomlagring og transport av turbin- og kraftlinjekomponenter legges frem i miljø-, transport- og anleggsplanen, som skal sendes NVE før tiltaket igangsettes. Planen skal utarbeides i samsvar med NVEs veileder om utarbeidelse av miljø-, transport- og anleggsplan for bygging av anlegg med konsesjon etter energiloven, og skal utarbeides i kontakt med Bygland kommune.

NVE konstaterer at dersom det gis konsesjon, vil NVE også sette vilkår om at konsesjonær skal stenge internveier for allmenn motorisert ferdsel. NVE understreker at kostnader knyttet til forbedring av veinettet, herunder utvidelser av bredde, kryss og svinger samt eventuell styrking av bæreevne, må bæres av tiltakshaver.

Etter NVEs vurdering vil omsøkt transportrute gjennom Åraksbø medføre nærføring av vei for det automatisk fredete kulturminnet Haugenloftet. Fylkeskommunen har fremmet innsigelse til denne transportløsningen med bakgrunn i virkninger for Haugenloftet. Etter NVEs vurdering vil det beste alternativet vil være å oppgradere den kommunale veien Bryggeveien, som tar av fra Fv 323 og går fram til grendehuset i Åraksbø. Denne løsningen vil ikke direkte berøre Haugenloftet. Dersom det gis konsesjon vil NVE anbefale at sistnevnt transportløsning benyttes. NVE konstaterer at dersom det meddeles konsesjon skal det utarbeides en miljø-, transport- og anleggsplan for tiltaket. Denne planen skal ivareta hensyn knyttet til blant annet veier og transport. Planen skal blant annet omtale hvordan natur- og samfunnsinteresser skal hensyntas i forbindelse med bygging av veinett og transport av turbin- og kraftlinjekomponenter, herunder tiltak knyttet til kulturminner, trafikksikkerhet og tiltak for å redusere støv for nærliggende boliger. Aust-Agder fylkeskommune skal kontaktes i sammenheng med tiltak knyttet til kulturminner langs transportruten fra avkjørselen langs Fylkesvei 323 frem til planområdet. NVE vil videre sette vilkår om at konsesjonær skal stenge internveier for allmenn motorisert ferdsel, og avklare bruk av veiene utover transport tilknyttet drift og vedlikehold med Bygland kommune og grunneierne.

4.17 Annet

4.17.1 Prosess

Arbeidsgruppa mot vindparker i Setesdal mener prosessen i forkant av konsesjonssøknaden har vært preget av hemmelighold og har skapt splid og motsetninger i lokalsamfunnet. De mener det i for stor grad har vært vektlagt at dette er en sak mellom grunneiere og utbygger, uten at de resterende berørte parter har blitt inkludert. Einar Austad og Per Sigurd Tveit etterlyser kontakt med utbygger under planleggingen av prosjektet. Austad skriver at de og flere andre grunneiere i det nære influensområdet har blitt holdt utenfor planprosessen av tiltakshaver. De mener dette er uakseptabelt og poengterer at dette er uheldig med tanke på kartlegging av virkninger og status for fugl, fauna og kulturlandskap i området. Flere stiller seg kritisk til at grunneiere som ikke er en del av planområdet ikke har blitt inkludert i prosessen.

NVE registrerer at det er misnøye med hvordan prosessen har vært i forkant av konsesjonssøknaden. NVE mener at det ikke er krav om at tiltakshaver skal kontakte grunneiere i influensområdet i prosessen, men mener det kan være relevant i forbindelse med innhenting av informasjon i utredningsfasen. NVE understreker at det har vært arrangert møter med lokale og regionale myndigheter og offentlig møter om saken i forbindelse med NVEs behandling av både meldingen og søknaden. I tillegg har det blitt avholdt offentlig befaring av prosjektet. Det vises til kapittel 3 i dette notatet.

Nils og Bjørg Hammer g.nr. 20/1 skriver at de ble sjokkert, da de oppdaget at eiendommen deres var blitt fjernet fra planområdet ved tiltakshavers innsending av "Endring av utbyggingsplan" av 27.11.14. De viser til mangel på kommunikasjon mellom tiltakshaver og dem vedrørende inngåelse av grunneieravtale. De ber NVE se bort ifra endringene i utbyggingsplanene og i stedet legge til grunn den opprinnelige søknaden.

NVE konstaterer at tiltakshaver har sendt inn «Endring av utbyggingsplan» i brev av 27.11.14, hvor de legger ved nye kart over omsøkt planområdet. NVE registrer at det er gjort enkelte mindre justeringer av det tidligere omsøkte planområdet. Etter NVEs vurdering er ikke endringene av vesentlig betydning. NVE understreker at tiltakshaver står fritt til å søke om utbyggingsløsning etter eget ønske og legger derfor til grunn endret utbyggingsløsning i sin vurdering av prosjektet.

4.17.2 Verditap

Mange av hytteeierne mener at tiltaket vil føre til at verdi på hytter og eiendommer vil bli påvirket. Stubseid stiller spørsmål til hvordan hun kan gå frem for å få kompensasjon for ulempene. Hammer mener det er urimelig at naboer, som vil bli berørt av anlegget, ikke har rettigheter eller krav på kompensasjon.

I konsesjonsbehandlingen skal NVE ta hensyn til både private og allmenne interesser, og vurdere om virkningene av tiltaket for samfunnet totalt sett er akseptable. Eiendomspriser kan være en del av denne vurderingen. Det foreligger i dag en del forskning om vindkraftverk og eiendomspriser fra utlandet. Flere rapporter konkluderer med at det ikke er en signifikant sammenheng mellom nærhet til vindkraftverket og eiendomspriser, mens andre, blant annet rapporter fra Sverige og Danmark, konkluderer med at det er en viss sammenheng. I Danmark finnes det en erstatningsordning for verditap, der de som har eiendom mindre enn seks ganger totalhøyden fra vindturbinen (opp mot cirka en kilometer) kan kreve kompensasjon. NVE legger til grunn at dette sier noe om hvilken nærhet danske myndigheter legger til grunn når det gjelder virkninger for eiendomspriser. Etter NVEs vurdering er det sannsynlig at prisene på enkelte eiendommer som er svært nær vindkraftverket (rett utenfor planområdet) kan bli påvirket. I konsesjonsbehandlingen fanges dette opp gjennom vurderingen og vektleggingen av temaer som visuelle virkninger og støy, jf. kapittel 4.4 og 4.10. NVE konstaterer at privatrettslige avtaler mellom tiltakshaver og berørte parter ligger utenfor hva NVE skal vurdere i konsesjonsbehandlingen.

4.17.3 Klimapolitikk og konsesjoner

Arbeidsgruppa mot vindparker i Setesdal mener klimaregnskapet som blir presentert i søknaden ikke er troverdig og mangler dokumentasjon. De ber NVE etterlyse et nytt CO²-regnskap fra tiltakshaver. Flere kommenterer sammenhengen mellom vindkraft, vannkraft og kraftpriser, og mener vindkraft er den mest arealkrevende formen for kraftproduksjon. De mener vindkraft vil føre til større virkninger for miljø og samfunn enn vannkraftverk. Hammer kommenterer de politiske forutsetningene, som er grunnlaget for vindkraftutbyggingen i Norge. De skriver blant annet at det ikke er behov for mer

energiproduksjon. De viser til at det allerede er gitt nok konsesjoner til å oppfylle de klimapolitiske målene til Norge, og de etterlyser en helhetlig plan for utbygging av vindkraftverk i landet. Haugtveit med flere mener at vindkraft er et viktig bidrag til klima og fornybar energiproduksjon på lang sikt.

NVF kommenterer kraftsituasjonen i Norge. De mener Norge ikke har behov for nye anlegg, men kan øke produksjonen ved å effektivisere eldre kraftverk. De kommenterer videre fornybarhetsmålet og Norges forpliktelser ovenfor EU. De mener målet vil bli nådd med de konsesjoner som allerede er gitt eller er til behandling. De mener at dersom NVE fortsetter å gi konsesjoner vil det si at dårlige prosjekter får konsesjon. NVF mener derfor at Hovatn Aust vindkraftverk ikke vil ha noen betydning for oppfyllelse av våre internasjonale forpliktelser.

NVE konstaterer at tiltakshaver i tilstrekkelig grad har redegjort for hvordan vindkraftanlegget kan vurderes som et klimatiltak. Når det gjelder spørsmål om satsning på fornybar energiproduksjon i Norge, herunder alternative energikilder, viser NVE til politiske fastsatte fornybarmål. NVE vil i kapittel 5 gjøre en avveining mellom fordeler ved energiproduksjon og ulempene det måtte medføre for miljø og samfunn. Når det gjelder vindkraft som ren energi og effektiv energikilde, konstaterer NVE at vindkraft kommer best ut i de aller fleste rapporter om klima- og energiregnskap.

NVE viser til at det er gitt mange vindkraftkonsesjoner de siste årene. Etter NVEs vurdering er det nødvendig å gi flere konsesjoner enn det som i teorien trengs for å legge til rette for at Norge kan bygge ut halvparten av 26,4 TWh. Dette er nødvendig på grunn av usikkerhet om blant annet nettkapasitet, samarbeid mellom aktører og tilgang på kapital hos ulike aktører. NVE mener at konkurranse mellom prosjektene vil sikre at de beste prosjektene blir bygget ut, og forutsetningene for realiserbarhet vil også kunne endre seg over tid.

5 Samlet vurdering av Hovatn Aust vindkraftverk

NVE har i kapittel fire vurdert virkningene av tiltaket tematisk. I dette kapitlet gir vi en samlet vurdering av Hovatn Aust vindkraftverk, og drøfter hvilke tiltak som kan redusere virkningene. Innledningsvis presenteres en generell bakgrunn for NVEs behandling av vindkraftsaker og NVEs metode for vurderinger. Deretter følger NVEs avveining mellom negative og positive virkninger, sett opp mot forpliktelser knyttet til EUs fornybardirektiv, økonomien i prosjektene og NVEs vurdering av realiserbarheten ved tiltakene. På grunnlag av den samlede vurderingen av Hovatn Aust vindkraftverk, følger NVEs konsesjonsvedtak i kapittel seks.

5.1 Bakgrunn

Stortinget har vedtatt at det skal satses på nye fornybare energikilder som nødvendige tiltak for å redusere de norske utslippene av klimagasser og for å oppnå en mer bærekraftig utvikling. Elektrisitetsproduksjon fra vindkraftverk innebærer, i motsetning til fossile energikilder, ingen direkte utslipp av klimagasser. Ny elektrisitetsproduksjon vil også bidra til å styrke kraftbalansen og forsyningssikkerheten.

Økt satsing på kraftproduksjon fra nye fornybare energikilder er en nasjonal målsetning. I henhold til EUs fornybardirektiv skal Norge ha et forpliktende mål for hvor stor andel av energiforbruket som skal dekkes av fornybar energi. Norge har med utgangspunkt i dette satt et forpliktende mål om en fornybarandel på 67,5 % i 2020. Et viktig tiltak for å nå dette målet er innføringen av et felles elsertifikatmarked med Sverige. Markedet trådte i kraft fra 1.1.2012. Det er planlagt at elsertifikatene skal bidra til 26,4 TWh ny fornybar kraft samlet for Norge og Sverige. Utbygging av vindkraftverk kan utgjøre et vesentlig bidrag til å nå dette målet.

Et vindkraftverk kan gi positive samfunnsvirkninger gjennom økt verdiskapning. Det vil også gi positive lokale virkninger gjennom økt sysselsetting, økte skatteinntekter for kommunen og økt utnyttelse av utmarksressurser. Vindkraftverk med tilhørende infrastruktur har som all kraftproduksjon miljøvirkninger. NVEs erfaring er at det oftest er visuelle virkninger for landskap, bebyggelse, friluftsliv og eventuelt kulturminner, sammen med støy, som oppfattes som de største ulempene med et vindkraftverk. Virkningene for naturmangfold vil normalt være begrensede, og kan ofte unngås ved plantilpasninger eller andre avbøtende tiltak. Unntaket er mulige virkninger for fugl. Ved behandling av vindkraftprosjekter stilles det alltid krav om en beskrivelse av artsinventaret på stedet, og det skal vurderes hvordan de ulike artene bruker planområdet. I tillegg skal det vurderes hvilke mulige virkninger tiltaket kan få for fuglelivet. Mange virkninger av et vindkraftverk er midlertidige. Ved konsesjonsutløp skal vindturbinene fjernes og området istandsettes, dersom det ikke meddeles ny konsesjon.

5.2 Metodikk for vurdering

Konsesjonsbehandling i medhold av energiloven innebærer en konkret vurdering av de fordeler og ulemper et omsøkt prosjekt har for samfunnet. NVE meddeler konsesjon til prosjekter som anses som samfunnsmessig rasjonelle, noe som innebærer at fordelene ved tiltaket er vurdert som større enn ulempene.

I den samlede vurderingen av tiltaket blir ulempene veid opp mot fordelene, herunder at prosjektet vil bidra til å oppfylle forpliktelsene knyttet til Norges fornybarmål. Avveiningen av fordeler og ulemper ses i lys av prosjektets produksjonspotensial og økonomiske kostnader. Etter NVEs vurdering er det rasjonelt å bygge ut vindkraft der det kan produseres mye elektrisitet med lave kostnader. Et prosjekt med høy produksjonsforventning og lave investeringskostnader vil kunne tåle større miljøvirkninger. NVE legger til grunn at samfunnsøkonomien i prosjektet inkluderer både økonomiske forhold som kan verdsettes i kroner og virkninger for samfunn og miljø som ikke kan verdsettes på denne måten. Den samlede vurderingen er dermed også en samfunnsøkonomisk vurdering.

NVEs vurdering av et planlagt vindkraftprosjekt baseres på faglig skjønn. Ved vurdering av en vindkraftsøknad kan virkninger som elektrisitetsproduksjon og eventuelle reduserte/økte nettap enkelt verdsettes i økonomisk forstand. Noen miljøvirkninger kan kvantifiseres, for eksempel ved å utarbeide støysonkart. Likevel er de fleste miljøvirkninger vanskelig å tallfeste og faglig krevende å verdsette ved hjelp av priser. NVE er kjent med at betinget verdsetting er brukt i flere undersøkelser knyttet til friluftsliv og naturopplevelse for å finne godets totalverdi. Det er knyttet stor usikkerhet til resultatene fra slike undersøkelser.

5.3 Samlet vurdering av økonomi og virkninger som er vektlagt av NVE

Økonomi, vindressurser og produksjon og forhold til andre planer

Økonomi, vindressurser og produksjon (kapittel 4.1)	- Hovatn Aust vindkraftverk vil etter NVEs vurdering være et gjennomsnittlig økonomisk prosjekt sammenlignet med andre vindkraftprosjekter i Norge. - NVE legger til grunn at vindforholdene er estimert til 8,0 m/s i 95 meters høyde, basert på tre måneders SODAR-målinger - Vindkraftverket kan produsere ca. 380 GWh per år ved utbygging av 122 MW.
Lokale og regionale myndigheter	- Bygland kommune er positiv til tiltaket. - Aust-Agder fylkeskommune mener det må legges stor vekt på Bygland kommunes syn i saken. Fylkesutvalget fremmer innsigelse til prosjektet, dersom planene om å bruke den kommunale veien gjennom Åraksbø som adkomstvei opprettholdes. Innsigelsen er fremmet på grunn av nærføringen og farene for skade på Haugenloftet. - Fylkesmannen i Aust-Agder har fremmet innsigelse til prosjektet. Innsigelsen er begrunnet i negative virkninger for villreinen og dens bruk av arealene ved Hovatn og særlig bruken av kalvingsområdene nordøst for den planlagte utbyggingen
Forhold til andre planer (kapittel 4.3)	- I kommuneplanenes arealdel er planområdet i hovedsak avsatt som LNF-område og ved en eventuell konsesjon må det søkes om dispensasjon fra gjeldende planstatus. - Planområdene ligger i hensynssone «Nasjonalt Villreinområde» i henhold til Heiplanen.

Negative virkninger vektlagt av NVE

Tema	Virkninger
Landskap og visuelle virkninger (kapittel 4.4)	Vindkraftverket kan oppleves som dominerende i og i nær tilknytning til planområdet, særlig fra de høyereliggende områdene på østsiden, fra Straumsfjorden og Grøssæ i nord og sørover langs Tovdalsvassdraget til Årdalen i sør. Disse

	områdene fremstå i dag som urørte med til dels villmarkspreg. • Vindkraftverket vil endre og prege landskapskarakteren i disse områdene samt i planområdet i vesentlig grad, noe som igjen kan påvirke landskapsopplevelsen.
Naturmangfold, fugl (kapittel 4.8.2)	• Det er registrert spor etter hubro i plan- og influensområdet til vindkraftverket. Dersom arten hekker i influensområdet bruker den trolig planområdet til næringssøk og tiltaket kan føre til fortregelse av et eventuelt hekkende hubro-par. • Kjent hekkelokalitet for kongeørn ligger i nær tilknytning til planområdet (1-2 km) og planområdet inngår som en del av hekketerritoriet til kongeørn. Tiltaket vil utgjøre en liten kollisjonsrisiko for kongeørn.
Naturmangfold, villrein (kapittel 4.8.4 og 4.8.6)	• Det nordre planområdet ligger nær kalvingsområder nordøst for planområdet og i utkanten av vår- og sommerbeiter. • Omfanget av dyr i plan- og influensområdet er lite og det finnes bedre og alternative beiteressurser nord for det omsøkte tiltaket. • Menneskelig aktivitet er den største forstyrelsesfaktoren for villrein, og kan føre til unnvikelse og frykt-/fluktadferd, hovedsakelig kan dette forekomme i anleggsperioden. I driftsfasen vil unnvikelse avhenge av i hvilken grad det er menneskelig aktivitet i planområdet, blant annet i sammenheng med friluftsliv og drift- og vedlikeholds arbeid. • Tidligere inngrep i villreinens leveområder utgjør en vesentlig samlet belastning for arten, og representerer de viktigste forstyrrelseskildene for villreinen.
Store sammenhengende områder med urørt pret og vernede områder (kapittel 4.9)	• Tiltaket berører deler av nedbørsfeltet til Tovdalsvassdraget, ovenfor Heresfossfjorden, som er vernet gjennom «Verneplan for vassdrag». Tiltaket vil kunne medføre virkninger for flere av verneverdiene til vassdraget, herunder naturmangfold, landskap, kulturmiljø og friluftsliv.

Positive virkninger vektlagt av NVE

Tema	Virkninger
Økonomi, vindressurser og produksjon (kapittel 4.1)	Tiltaket vil gi fornybar kraftproduksjon som kan bidra til at Norge oppfyller sine nasjonale fornybarmål. Etter NVEs vurdering kan en utbygging av 122 MW medføre en årlig produksjon på ca. 380 GWh.
Syssetsetting og økonomiske virkninger for lokalsamfunnet (kapittel 4.15.1)	- Utbygging (122 MW) kan generere ca. 180 årsverk i anleggsfasen og ca. 8 arbeidsplasser i driftsfasen. - Bygging, drift og vedlikehold vil også medføre indirekte arbeidsplasser i form av økt etterspørsel etter varer og tjenester lokalt og regionalt. - Tiltaket vil medføre vesentlige økonomiske virkninger for Bygland kommune i form av eiendomsskatt for verker og bruk og kompensasjon til grunneiere i planområdet for bruk av grunn.

NVE har vurdert vindressursen i planområdet til å være godt egnet for vindkraftproduksjon. Etter NVEs vurdering vil en utbygging (122 MW) av Hovatn Aust vindkraftverk kunne gi en kraftproduksjon opp mot 380 GWh og bidra til at Norge oppfyller fornybarmålet. NVE vurderer Hovatn Aust vindkraftverk til å være et gjennomsnittlig økonomisk prosjekt sammenlignet med andre vindkraftprosjekter i Norge. NVE mener at Hovatn Aust vindkraftverk kan være konkurransedyktig i elsertifikatsystemet.

NVE konstaterer at det ved bruk av systemvern er inntil 120 MW midlertidig nettkapasitet i regionalnettet. På permanent basis vil det være behov for å gjøre tiltak i sentralnettet. NVE konstaterer at en oppgradering av sentralnettstransformeringen med 200 MVA i Brokke vil være den beste samfunnsøkonomiske løsningen. Det vil derfor kun være aktuelt å gi konsesjon til en utbygging innenfor tilgjengelige kapasitet. NVE vil dersom det gis konsesjon fastsette vilkår om at nødvendige tiltak i sentralnettet omsøkes før anlegget settes i drift.

I den samlede vurderingen av tiltaket har NVE vektlagt virkninger for landskap, fugl og villrein.

Hovatn Aust vindkraftverk vil etter NVEs vurdering først og fremst oppleves som et dominerende landskapselement inne i og i nær tilknytning til planområdet. Spesielt fra de høyereliggende områdene øst for planområdet, fra Straumsfjorden og Grøssæ i nord og sørover langs Tovdalsvassdraget til Årdalen i sør. Disse områdene fremstår i dag som urørte med til dels villmarkspreg. Etter NVEs vurdering vil vindkraftverket endre og prege landskapskarakteren i disse områdene i vesentlig grad, noe som igjen kan påvirke landskapsopplevelsen. Topografien og vegetasjonen vil skjerme inntrykket noe i dalbunnene og i de lavereliggende strøk. Etter NVEs vurdering vil tiltaket medføre betydelige visuelle virkninger for områdene rett øst for planområdet, samt påvirke landskapet i planområdet i vesentlig grad.

Når det gjelder avbøtende tiltak i form av å fjerne eller flytte vindturbiner med hensyn til landskap, må dette vurderes opp mot redusert kraftproduksjon. Etter NVEs vurdering vil ikke virkningene for landskap bli redusert i en slik grad, at NVE ved en eventuell konsesjon vil stille vilkår om fjerning eller flytting av vindturbiner.

Plan- og influensområdet har en ordinær og representativ fuglefauna for regionen. Planområdet inngår som en del av hekketerritoriet til kongeørn, som trolig benytter planområdet til næringssøk.

Vindturbiner og kraftledninger i området kan medføre økt kollisjonsfare for arten og således påvirke den lokale bestanden. Etter NVEs vurdering tilsier registrerte funn av spor etter hubro (EN), at arten potensielt kan hekke i influensområdet til vindkraftverket. Dersom arten hekker i influensområdet til vindkraftverket, mener NVE at tiltaket kan føre til fortregning for et eventuelt hekkende par og således påvirker den lokale bestanden. For å sikre at tilstrekkelige hensyn tas til naturmiljøet i forbindelse med en eventuell konsesjon og utbygging, vil NVE fastsette krav om at det skal gjennomføres en undersøkelse av hubro samt utarbeides en miljø-, transport- og anleggsplan, hvor det skal redegjøres for hvordan truede og sårbare rødlistede arter kan ivaretas. NVE mener tiltaket alene ikke vil ha betydning for den regionale eller nasjonale bestandsutviklingen for truede og sårbare fuglearter, og etablering av vindkraftverket vil derfor ikke komme i strid med forvaltningsmål for arter, jmf. naturmangfoldloven § 5.

Planområdet til Hovatn Aust vindkraftverk er i Heiplanen lokalisert innenfor hensynssonen «Nasjonalt villreinområde» og på grensen til hensynssonen «Bygdeutvikling». Etter NVEs vurdering er det nordre planområdet av noe betydning for villrein, da det ligger i nær tilknytning til kalvingsområder nordøst for planområdet og i utkanten av vår- og sommerbeiter. Det er lite som tilsier at det søndre planområdet er eller vil bli av vesentlig betydning for arten. Etter NVEs vurdering er det menneskelig aktivitet som er den største forstyrrelsesfaktoren for villrein, og kan føre til unnvikelse og frykt-/fluktadferd. Dette vil hovedsakelig kunne forekomme i anleggsperioden. I driftsfasen vil unnvikelse avhenge av i hvilken grad det er menneskelig aktivitet i planområdet, blant annet i sammenheng med friluftsliv og drift- og vedlikeholds arbeid. Etter NVEs vurdering vil virkningene for villrein reduseres, dersom menneskelig aktivitet begrenses i plan- og influensområdet. NVE vil derfor ved en eventuell konsesjon fastsette vilkår som skal ha som formål å redusere menneskelig aktivitet i plan- og influensområdet. NVE har vektlagt at omfanget av dyr i plan- og influensområdet er lite og at det finnes bedre og alternative beiteressurser nord for anlegget.

NVE legger til grunn at området har flere inngrep i nærheten, herunder kraftledninger, veier og hytter. NVE konstaterer at det i Bygdeutviklingssonen, som ligger inntil store deler av planområdet, kan det åpnes opp for blant annet hyttebygging og annen næringsutvikling. Aktivitet som følger av hyttebruk slik som ferdsel i terrenget på stier og skiløyper, kan etter NVEs vurdering føre til unnvikelse hos villrein. Etter NVEs vurdering kan de tidligere inngrepene i villreinens leveområder oppfattes til å utgjøre en vesentlig belastning, og etter NVEs vurdering representerer disse de vesentligste forstyrrelseskildene for villreinen. NVE mener at vindkraftprosjektet potensielt kan medføre noe virkninger for villreinen i Setesdal-Austhei, men at dette ikke vil medføre vesentlig økt samlet belastning for arten. Etter NVEs vurdering vil ikke tiltaket ha betydning for den regionale eller nasjonale bestandsutviklingen for villrein, jf. naturmangfoldloven § 5.

NVE konstaterer at fylkesmannen i Aust-Agder har fremmet innsigelse til prosjektet, som er begrunnet i negative virkninger for villreinen og dens bruk av arealene ved Hovatn og særlig bruken av kalvingsområdene nordøst for den planlagte utbyggingen. NVE konstaterer at lokal og regional planmyndigheter, med ansvar for Heiplanen, mener prosjektet kan gjennomføres med avbøtende tiltak.

NVE konstaterer at vindkraftverkene er lokalisert i deler av nedbørsfeltet til Tovdalsvassdraget. Etter NVEs vurdering vil tiltaket kunne påvirke kvaliteten og opplevelsesverdien knyttet til kulturminner, friluftsliv og landskap i form av visuelle virkninger i deler av vassdraget. Etter NVEs vurdering tilsier omfanget av Hovatn Aust vindkraftverk sett i forhold til utstrekningen av vassdraget, at tiltaket ikke vil være uforenelig med vernet og vernegrunnlaget av Tovdalsvassdraget.

NVE har vurdert tiltaket i henhold til naturmangfoldloven § 7. Etter NVEs vurdering vil tiltaket ikke ha betydning for den regionale bestandsutviklingen for truede og sårbare naturtyper og arter, og etablering av vindkraftverket vil derfor ikke komme i strid med forvaltningsmål for naturtyper og økosystemer og arter, jmfør naturmangfoldloven §§ 4 og 5.

Etter NVEs vurdering vil omsøkt transportrute gjennom Åraksbø medføre nærføring av vei for det automatisk fredete kulturminnet Haugenloftet. Fylkeskommunen har fremmet innsigelse til denne transportløsningen. NVE har vurdert fremlagte alternativer til trasé for adkomstvei gjennom Åraksbø. Etter NVEs vurdering vil det beste alternativet være å oppgradere den kommunale veien Bryggeveien, som tar av fra Fv 323 og går fram til grendehuset i Åraksbø. Dersom det gis konsesjon vil NVE anbefale at sistnevnt transportrute benyttes, og det skal utarbeides en miljø-, transport- og anleggsplan for tiltaket. Planen skal blant annet omtale hvordan natur- og samfunnsinteresser skal hensyntas i forbindelse med bygging av veinett og transport av turbin- og kraftlinjekomponenter, herunder tiltak knyttet til kulturminner, trafiksikkerhet og tiltak for å redusere støv for nærliggende boliger. NVE forutsetter at Aust-Agder fylkeskommune kontaktes i sammenheng med tiltak knyttet til kulturminner langs transportruten fra avkjørselen langs Fylkesvei 323 frem til planområdet.

Den viktigste fordelene av tiltaket vil være etablering av ny fornybar energiproduksjon, som kan bidra til at Norge oppfyller fornybarmålene. I tillegg vil tiltaket medføre positive økonomiske virkninger for Bygland kommune og grunneiere.

NVE mener Hovatn Aust vindkraftverk vil legge til rette for at Norge kan oppfylle nasjonale fornybarmål. Etter NVEs vurdering er de ovennevnte fordelene ved etablering av Hovatn Aust vindkraftverk større enn ulempene tiltaket vil medføre for samfunn og miljø. NVE mener derfor det er et tilstrekkelig grunnlag for å kunne gi konsesjon til etablering av vindkraftverket innenfor det aktuelle planområdet.

NVE har vektlagt at tiltaket kan medføre virkninger for landskap og naturmiljøet, herunder fugl og villrein. Det er etter NVEs vurdering mulighet for å redusere enkelte av ulempene tiltaket vil medføre. NVE har derfor fastsatt vilkår om avbøtende tiltak, herunder utarbeidelse av en miljø-, transport- og anleggsplan. Planen skal inneholde en beskrivelse av hvordan landskaps- og miljøforhold skal ivaretas i anleggs- og driftsperioden, herunder hensyn til automatisk fredete kulturminner, rødlistede plante- og fuglearter. Det skal også legges frem tiltak for å redusere menneskelig aktivitet i området, med hensikt å redusere eventuelle virkninger for villrein. Utover dette er det etter NVEs vurdering ikke vesentlig grunnlag for å gjøre justeringer og endringer i omsøkt prosjekt. Med bakgrunn i virkninger for det automatisk fredete kulturminnet Haugenloftet i Åraksbø, vil NVE ved en eventuell konsesjon spesifisere at den kommunale veien Bryggeveien, skal benyttes som transportrute gjennom Åraksbø.

Etter NVEs vurdering vil tiltaket ikke ha betydning for den regionale eller nasjonale bestandsutviklingen for truede og sårbare naturtyper og arter, og etablering av vindkraftverket vil derfor ikke komme i strid med forvaltningsmål for naturtyper og arter, jmfør naturmangfoldloven §§ 4 og 5.

6 NVEs vedtak

Etter Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) sin vurdering utgjør konsesjonssøknaden med konsekvensutredninger, innkomne merknader, møter og befaring et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag for å avgjøre om Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende nettilknytning skal meddeles konsesjon og eventuelt på hvilke vilkår. Vindkraftverket med tilhørende nettilknytning er lokalisert i Bygland kommune, Aust-Agder fylke.

Etter NVEs vurdering er de samlede fordelene ved etablering av Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende nettilknytning større enn ulempene tiltaket medfører. NVE vil derfor meddele Hovatn Aust Vindkraft AS konsesjon i medhold av energiloven § 3-1 for å bygge og drive Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende nettilknytning.

NVE konstaterer at det kun er tilgjengelig midlertidig nettkapasitet opptil 120 MW i regionalnettet, og at det på permanent basis vil det være behov for å gjøre tiltak i sentralnettet. Det gis konsesjon til en installert effekt på 120 MW, og nødvendige tiltak i sentralnettet omsøkes før anlegget settes i drift. NVE vil også gi Hovatn Aust Vindkraft AS konsesjon til en 4,2 km 33 kV kraftledning for overføring av kraft mellom det nordre og søndre planområdet og en 2,7 km 132 kV kraftledning fra transformatorstasjonen i planområdet og frem til eksisterende 132 kV regionalnett sør for Hovassdammen.

NVE har lagt vekt på at det er gode vindforhold i planområdet. Hovatn Aust vindkraftverk vil bidra til at Norge kan oppfylle fornybarmålene og vil kunne produsere ca. 380 GWh ved en full utbygging. De viktigste negative virkningene av tiltaket er etter NVEs vurdering knyttet til virkninger for landskap og naturmiljøet, herunder fugl og villrein.

NVE konstaterer at Bygland kommune er positive til prosjektet. Aust-Agder fylkeskommune mener det må legges stor vekt på Bygland kommunes syn i saken. Fylkesmannen i Aust-Agder har fremmet innsigelse til prosjektet hovedsakelig på grunn av virkninger for villrein.

7 Konsesjonsvilkår

NVE viser til energilovforskriften § 3-4, som omhandler vilkår for konsesjon for elektriske anlegg. Under bokstav b) om miljø og landskap står det:

«Konsesjonæren plikter ved planlegging, utførelse og drift av anlegget å sørge for at allmennheten påføres minst mulig miljø- og landskapsmessige ulemper i den grad det kan skje uten urimelige kostnader eller ulemper for konsesjonæren.

Overholdelse av denne bokstav kan undergis tilsyn etter bestemmelse av Norges vassdrags- og energidirektorat.»

I tillegg til standardvilkårene, kan NVE fastsette spesielle vilkår for å redusere negative virkninger for allmenne og private interesser.

NVE har i medhold av energiloven myndighet til å fastsette vilkår om gjennomføring av tiltaket som kan redusere negative virkninger ved vindkraftverket med tilhørende nettilknytning og annen infrastruktur. Behovet for og omfanget av slike tiltak er vurdert under hvert enkelt tema og er basert på NVEs faglige skjønn og opplysninger som er fremkommet under behandlingsprosessen.

I følgende tabell presenteres spesielle vilkår i denne saken:

Vilkår	Referanse
Nettilknytning <i>(utdrag)</i> Det skal installeres hengeisolatorer eller isolert liner på 33 kV-kraftledningen mellom nordre og søndre planområdet.	Spesifisering av elektriske anlegg i anleggeskonsesjonen. Kapittel 4.2.2 i notatet «Bakgrunn for vedtak».
Bruk av adkomstvei og internveier Den kommunale veien Bryggeveien, skal benyttes som transportrute i forbindelse med anleggsarbeid gjennom Åraksbø. Internveiene i vindkraftverket ikke skal være åpne for allmenn motorisert ferdsel.	Vilkår 10 i anleggeskonsesjonen. Kapittel 4.8.4 og 4.16.2 i notatet «Bakgrunn for vedtak».
Miljø-, transport- og anleggsplan <i>(utdrag)</i> Planen skal inneholde en beskrivelse av hvordan landskaps- og miljøforhold skal ivaretas i anleggs- og driftsperioden, herunder hensyn til automatisk fredete kulturminner, rødlistede plante- og fuglearter, villrein og private vannforsyninger. Det skal videre legges vekt på hensyn til villrein, jamfør vilkår 16, kongeørn og hubro, dersom hubro blir påvist hekkende i influensområdet, jamfør vilkår 15. Konsesjonær skal sørge for at undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 er oppfylt før miljø-, transport- og anleggsplanen blir godkjent...	Vilkår 14 i anleggeskonsesjonen. Kapittel 4.5, 4.8.2, 4.8.4 og 4.14 i notatet «Bakgrunn for vedtak».
Undersøkelse av hubro Konsesjonær skal gjennomføre en undersøkelse av hubro i området i aktuell periode (februar/mars) i forkant av utbygging. Resultater av undersøkelsen skal legges til grunn i forbindelse med utarbeidelse av en miljø-, transport- og anleggsplan.	Vilkår 15 i anleggeskonsesjonen. Kapittel 4.8.2 i notatet «Bakgrunn for vedtak».
Villrein Konsesjonær skal i miljø-, transport- og anleggsplanen legge frem tiltak som reduserer menneskelig aktivitet i det nordre planområdet. Konsesjonær skal så langt det er teknisk økonomisk forsvarlig ta hensyn til villreinen ved planlegging og gjennomføring av anleggsarbeid og ved ordinære drifts- og vedlikeholdsoppgaver.	Vilkår 16 i anleggeskonsesjonen. Kapittel 4.8.4 i notatet «Bakgrunn for vedtak».
Støy Støynivået ved bygninger med støyfølsom bruk bør ikke overstige Lden 45 dBA. Dersom det vurderes som nødvendig for vindkraftverkets realiserbarhet at støynivået overstiger Lden 45 dBA ved bygninger med støyfølsom bruk, skal detaljplanen omfatte aktuelle tiltak for å avbøte virkninger ved disse bygningene. Dersom konsesjonær mener at bygninger med	Vilkår 17 i anleggeskonsesjonen. Kapittel 4.10 i notatet «Bakgrunn for vedtak».

støynivå over Lden 45 dBA ikke har støyfølsom bruk, skal dette dokumenteres i detaljplanen.	
Skyggekast Omfanget av skyggekast ved bygninger med skyggekastfølsom bruk bør ikke overstige åtte timer faktisk skyggekast per år eller 30 minutter per dag. Dersom det vurderes som nødvendig for vindkraftverkets realiserbarhet at skyggekastomfanget overstiger åtte timer per år, skal detaljplanen omfatte aktuelle tiltak for å avbøte virkninger ved disse bygningene. Konsesjonær skal da legge frem dokumentasjon på hvilke bygninger som har skyggekastfølsom bruk.	Vilkår 18 i anleggskonsesjonen. Kapittel 4.11 i notatet «Bakgrunn for vedtak».

8 NVEs vurdering av ekspropriasjonstillatelse og forhåndstiltredelse

Ekspropriasjon innebærer at en grunneier/rettighetshaver må gi fra seg eiendomsrettigheter eller andre rettigheter uten å godta dette frivillig, mot at det i en etterfølgende skjønnssak fastsettes erstatning. Dette vil kunne skje dersom grunneier/rettighetshaver og søker ikke lykkes i å forhandle seg fram til minnelige avtaler.

NVE viser til egne innsendte lister til konsesjonssøknaden for en oversikt over grunneiere som vil bli berørt av den løsningen som NVE har meddelt konsesjon.

8.1 Søknad om ekspropriasjon

Hovatn Aust Vindkraft AS søker om ekspropriasjonstillatelse i medhold av oreigningslova § 2 pkt. 19 om nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av Hovatn Aust vindkraftverk med nettilknytning og tilhørende infrastruktur.

Tiltakshaver opplyser at de vil søke å inngå avtale med grunneiere og rettighetshavere om kompensasjon for eiendommene og områdene som blir berørt av tiltaket, men at de søker om ekspropriasjonstillatelse i tilfelle enighet ikke oppnås.

8.1.1 Hjemmelsgrunnlag

Oreigningslova § 2 pkt. 19 gir NVE hjemmel til å ekspropriere *”så langt det trengs til eller for...varmekraftverk, vindkraftverk, kraftlinjer, transformatorstasjonar og andre elektriske anlegg.”* Bestemmelsen gir NVE hjemmel til å samtykke til ekspropriasjon av eiendomsrett eller bruksrettigheter av de omsøkte anlegg.

8.1.2 Avveining av ulike interesser

Samtykke til ekspropriasjon kan bare gis etter at det er foretatt en interesseavveining etter oreigningslova § 2 annet ledd, der følgende fremgår: *”Vedtak eller samtykke kan ikke gjerast eller gjevast uten at det må reknast med at inngrepet tvillaust er meir til gagn enn skade.”* Dette innebærer at samtlige skader og ulemper de omsøkte anlegg medfører skal avveies mot den nytten som oppnås med ekspropriasjonen.

Interesseavveiningen i denne saken innebærer at hensynet til samfunnets interesse med tanke på forsyningssikkerhet og muligheter for ny fornybar elektrisitetsproduksjon må vektes mot hensynet til

grunneiere eller rettighetshavere og til andre allmenne interesser knyttet til miljø i vid forstand, se kapittel 4 for tematiske vurderinger. I kapittel 5 er det foretatt en samlet vurdering av virkninger som er vektlagt av NVE.

Selv om enkeltpersoner i varierende grad blir direkte berørt av bygging og drift av Hovatn Aust vindkraftverk med nødvendig infrastruktur, mener NVE at de samfunnsmessige fordelene ved tiltaket veier tyngre enn hensynet til den enkelte grunneier eller rettighetshaver som er berørt i denne konkrete saken.

NVE har etter en samlet vurdering funnet at de samfunnsmessige fordeler ved det konsesjonsgitte anlegget utvilsomt må antas å være overveiende i forhold til de skader og ulemper som påføres andre. NVE anser derfor vilkåret i oreigningslova § 2 annet ledd som oppfylt.

8.1.3 Omfanget av ekspropriasjon

Søknaden gjelder ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende infrastruktur, herunder adkomstveier, 33 kV kraftledning mellom nordre og søndre planområdet og 132 kV nettilknytning til eksisterende kraftledningsnett, samt all nødvendig ferdsel/mellomlagring av komponenter/transport/massetak og -deponi med videre i forbindelse med tiltaket.

8.1.4 NVEs samtykke til ekspropriasjon

NVE har etter en interesseavveining funnet at de samfunnsmessige fordeler som vinnes ved anleggene utvilsomt må antas å være overveiende i forhold til de skader og ulemper som påføres andre. Det foreligger derfor grunnlag etter oreigningslova § 2 annet ledd, jf. § 2 pkt. 19 til å gi samtykke til ekspropriasjon for de anleggene Hovatn Aust Vindkraft AS har søkt om.

NVE vil på denne bakgrunn meddele Hovatn Aust Vindkraft AS ekspropriasjonstillatelse for de omsøkte anleggene. Det vises til vedtak om samtykke til ekspropriasjon, gitt som eget dokument.

NVE gjør samtidig oppmerksom på at ekspropriasjonstillatelsen faller bort dersom begjæring av skjønn ikke er fremsatt innen ett år etter endelig vedtak er fattet, jf. oreigningslova § 16.

NVE forutsetter at tiltakshaver forsøker å komme frem til minnelige ordninger med berørte grunneiere/rettighetshavere. Dersom dette ikke er mulig, skal den enkelte grunneier og rettighetshaver kompenseres gjennom skjønn.

8.2 Søknad om forhåndstiltredelse

Hovatn Aust Vindkraft AS søker i medhold av oreigningslova § 25 om forhåndstiltredelse til å igangsette anleggsarbeidene etter at skjønn er begjært og før skjønn er avholdt.

Normalt forutsetter samtykke til forhåndstiltredelse at skjønn er begjært, men i tilfeller hvor det vil innebære urimelige forsinkelser å vente til skjønn er begjært, kan det gis samtykke til forhåndstiltredelse. Da skal det settes en frist for å begjære skjønn som ikke er lengre enn tre måneder, ifølge oreigningslova.

NVE har ikke realitetsbehandlet denne delen av søknaden. Olje- og energidepartementet vil avgjøre søknaden om forhåndstiltredelse når eventuelt skjønn er begjært.

Vedlegg. Tematiske konfliktvurderinger, innkomne merknader og vurdering av beslutningsgrunnlaget

1 Tematiske konfliktvurderinger

Tiltaket er kategorisert gjennom tematiske konfliktvurderinger.

Naturmiljø og friluftsliv	Landskap	Sum miljø og landskap	Forsvar
E	C	E	A (melding)

Miljødirektoratet har sendt inn tematisk konfliktvurdering av prosjektet i brev av 15.01.15. De har samlet gitt tiltaket kategori E. Dette er basert på at anlegget kommer i konflikt med nasjonalt villreinområde, og er uforenlig med nasjonale mål om sikring av villreinens leveområder. De skriver også at tiltaket vil medføre et betydelig bortfall av INON sammenlignet med andre vindkraftprosjekter. De viser til at det er registrert en rekke rødlistede arter i eller i nærheten av planområdet. De mener konfliktnivået knyttet til landskap er som forventet for den aktuelle utbyggingen. De har ingen ytterligere merknader til temaet landskap.

Forsvarsbygg har ikke sendt inn uttalelse til søknaden. I forbindelse med meldingen av prosjektet skrev de i brev av 23.01.12, at de har vurdert prosjektet til kategori A i deres hierarkiske skala for konfliktnivå. Vindkraftverket vil ifølge Forsvarsbygg ikke være i konflikt med Forsvarets kommunikasjonsinfrastruktur i det aktuelle området.

2 Innkomne merknader til søknaden om Hovatn Aust vindkraftverk

NVE har mottatt 40 høringsuttalelser til konsesjonssøknaden om Hovatn Aust vindkraftverk. Høringsuttalelsene er sammenfattet under.

2.1 Myndigheter

Bygland kommune v/kommunestyret skriver i brev av 19.02.15 at følgende ble vedtatt i kommunestyret 18.02.15:

- 1) Bygland kommunestyre mener utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk samlet sett vil være positiv for kommunen sine innbyggere.
- 2) I en eventuell konsesjon råder kommunestyre NVE til å utarbeide gode og klare føringer på avbøtende tiltak for dyrelivet for å redusere faren for å forstyrre og skade vilt og fugler.

I saksframlegget står det at en utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk vil etter rådmannen sin vurdering tilføre næringslivet og Bygland kommune så mye positivt at de bør kunne leve med de negative sidene som redusert landskapsverdi med mer. Det blir påpekt at kommunen har et forvalteransvar for dyre- og plantelivet. Det står videre at planområdet for vindkraftverket hovedsakelig vil ligge i nasjonalt villreinområde. Rådmannen legger til grunn at de vurderingene som er gjort i søknaden gir et realistisk bilde av villreinen sin bruk av området og hvilke mulige virkninger en utbygging kan føre til for arten. Rådmannen påpeker at utredningen ikke gir et entydig svar på om virkningene er så store med hensyn til villreinen, at en utbygging er aktuell eller ikke. Rådmannen mener det av den grunn derfor er opp til de å vurdere i hvilken grad villreinen blir forstyrret slik at

trekk, kalvings- og beiteområder blir vesentlig endret. Med bakgrunn i framlagt dokumentasjon mener rådmannen at virkningene for villreinen er stor i planområdet Gnuldrehei-Stavtjørnheii, og at det ikke bør tillates anleggsvirksomhet i perioden 25. april til 15. juni i dette planområdet. Når det gjelder planområdet Reiskæven-Rossetjørnfjelli, er virkningene for villreinen mindre. Rådmannen viser til utredningen og at det er funnet avføring etter hubro i planområdet og rådmannen er enig i at det bør gjennomføres en kartlegging av arten sin bruk av området vinteren 2015, slik utreder anbefaler.

Fylkesmannen i Aust-Agder fremmer i brev av 12.01.15 innsigelse til Hovatn Aust vindkraftverk. Innsigelsen er begrunnet i negative virkninger for villreinen og dens bruk av arealene ved Hovatn og særlig bruken av kalvingsområdene nordøst for den planlagte utbyggingen. De mener at dette er arealer som er svært viktige for reinen på Austheia og utbyggingsplanene representerer derfor en trussel mot reinens arealbruk sør på heia.

Fylkesmannen viser til regionale planer. De skriver at vindkraft er i tråd med «Regional plan for Agder 2020» med hensyn til klima, men at de er i strid med de generelle føringene og retningslinjene som er lagt i Heiplanen med hensyn til villrein. Fylkesmannen viser til at så å si hele planområdet ligger innenfor nasjonalt villreinområde og at Norge har et internasjonalt ansvar for å ta vare på arten og dens leveområder.

Fylkesmannen er uenig i konsekvensutredningens definisjon av influensområdet, som er antatt å være en unnvikelsessone på 0,5-3 km fra de nærmeste inngrepene. De mener at bruken av kalvingsområdet rett nordøst for planområdet tilsier at villreinen vil bli påvirket i et mye større område. De viser i den sammenheng til radiomerking av ei simle og at villreinen har nomadisk adferd. Fylkesmannen mener at det som bør vektlegges er at områdene rett nordøst for planområdet er viktige kalvingsområder for arten, og derfor er av vesentlig verdi for hele villreinstammen.

Fylkesmannen skriver videre at kunnskap knyttet til andre områder og tamrein, som presenteres i utredningen, ikke kan overføres direkte til villrein og området ved Hovatn og at det er knyttet stor usikkerhet i overføringsverdien. De etterlyser resultater fra undersøkelser gjort på villrein.

De skriver at adkomst- og internveier vil medføre økt ferdsel og med det økte forstyrrelser av villrein tett på kalvingsområdene. De mener også at villreinen sør for nasjonalt villreinområde bør vektlegges i saken, særlig med hensyn til eventuelle barriereeffekter av vindturbinene i det sørlige utbyggingsområdet for rein som trekker videre sør på heia. Fylkesmannen mener virkninger for villrein er vurdert for lavt i utredningen, og slutter seg til Miljødirektoratets tematiske konfliktvurdering med en vurdering av tiltaket i konfliktkategori E.

Fylkesmannen mener at både kongeørn og hubro er sårbare for forstyrrelser i hekkeperioden og fragmentering av leveområder og at de negative virkningene trolig er størst for disse artene samt andre sårbare arter av rovfugl. De mener at vindturbinene vil kunne utgjøre en kollisjonsrisiko for store rovfugl som benytter seg termikk og flyr høyt. Fylkesmannen er enig i utredningens konsekvensvurdering, som er vurdert til middels til liten. De ber om at kartlegging av hubro i området på sen vinteren blir gjennomført.

Fylkesmannen viser til visuelle virkninger og mener at tiltaket vil ha en tydelig negativ påvirkning på landskapene i seg selv og opplevelsesverdien knyttet til friluftsliv. De områdene som vil bli påvirket mest negativt av visuelle virkninger er Straumsfjorden, Vånarosen, Kjetebuvaten, Topse, Grøsse, Årdalen og Tovdalsvassdraget. De skriver at dette er områder som i dag har et sterkt villmarkspreget.

Fylkesmannen skriver at de finner det kritikkverdig at kravet som følger av KU-forskriften i tilknytning til beskrivelse av beredskap og ulykkesrisiko, ikke er fulgt opp i forbindelse med konsesjonssøknaden.

Aust-Agder fylkeskommune v/fylkesutvalget skriver i brev av 04.02.15 at følgende ble vedtatt i fylkesutvalget 03.02.15.

- 1) Av hensyn til produksjon av fornybar energi og lokal verdiskapning fremmer fylkesutvalget ikke innsigelse mot det planlagte vindkraftverket. Fylkesutvalget vil peke på at konfliktene i forhold til villreinens leveområder må gjennomgås nøye, før det gis tillatelse til bygging av Hovatn Aust vindkraftverk. Det forutsettes at avbøtende tiltak med hensyn til villrein iverksettes. Det må legges stor vekt på Bygland kommunes syn i denne saken.
- 2) Dersom det vedtas å bygge ut vindkraftanlegget som foreslått, har fylkesutvalget innsigelse til planene om å bruke den kommunale veien gjennom Åraksbø som adkomstvei. Innsigelsen er fremmet på grunn av nærføringen og farene for skade på Haugenloftet.

Det står videre i saksframlegget at konsekvensutredningen viser at de mest positive virkningene ved en utbygging av vindkraftverket vil være knyttet til verdiskapning og sysselsetting og kommuneøkonomi. De mest negative virkningene vil være knyttet til villrein, landskap og kulturminner og kulturmiljø. Fylkesrådmannen anser virkningene av anlegget som tilstrekkelig utredet.

Fylkesrådmannen mener at de landskapsmessige negative virkningene ikke er til å komme utenom uansett hvor vindkraftanlegg lokaliseres, og må i dette tilfellet kunne aksepteres. Det fremgår at fylkesrådmannen forslår at fylkesutvalget fremmer innsigelse til at det gis konsesjon til prosjektet. Fylkesrådmannens har vurdert tiltaket til å være i konflikt med villreinen, og viser til Norges internasjonale forpliktelser knyttet til å ivareta Europas sørligste villreinstamme og dens leveområder. Fylkesrådmannen viser til Heiplanen og mener tiltaket er en trussel mot villreinens arealbruk sør på Setesdal Austhei og således går imot Heiplanen. Fylkesrådmannen mener videre at planlagt adkomstvei vil kunne skade Haugenloftet og være til utilbørlig skjemming av kulturminner, som er et av de mest autentiske kulturminner av sin art i Norge. Det ble bygd i 1217/1218 og er en av de eldste ikke-religiøse bygninger i landet.

Miljødirektoratet sender inn uttalelse i brev av 15.01.15. De ber om at søknaden om konsesjon til Hovatn Aust vindkraftverk avslås. De skriver at utbygging av større vindkraftverk innenfor nasjonalt villreinområde er uforenelig med det nasjonale målet om å sikre arten og dens leveområder. De viser til at villreinen har behov for store arealer og at de skifter bruken av beiter slik at området kan stå urørt eller være i lite bruk i lengre tid, for igjen bli viktige beiteområder. De viser videre til at tiltaket vil medføre bortfall av gjenværende større INON i Sør-Norge og hvor det i perioden 1998-2013 har vært et betydelig bortfall. De mener utviklingen av reduksjon av INON burde vært diskutert i fagrapporten.

Miljødirektoratet skriver at konsekvensutredningen av naturmangfoldet er bra, en at kunnskapsgrunnlaget for rovfugl som hubro og kongeørn er noe begrenset. De har ingen kommentarer knyttet til temaet landskap.

Videre skriver de at tiltaket vil medføre bortfall av INON på totalt 20,7 km². Miljødirektoratet mener at deres håndbøker burde bli benyttet som standard metodikk i utredningen for friluftsliv, slik at det vil være lettere å sammenligne vindkraftprosjektene og etterprøve utredningene.

Folkehelseinstituttet uttaler seg til støyvirkninger i brev av 15.01.15. De viser til fritidsbebyggelse, som kan få støy over anbefalte grenseverdier på Lden= 45 dBA. De skriver at det ikke er krav til

bruksfrekvens i definisjonen av støyfølsom bebyggelse, men at det er formålet med bebyggelsen som definerer den som støyfølsom, jamfør T-1442/2012. De mener fritidsboliger er definert til å ha et støyfølsomt formål. De skriver videre at de savner en beskrivelse av hvorvidt INON berøres av støy. De skriver at for å kunne vurdere de faktiske støyvirkningene er det en forutsetning at de vindturbinene som skal benyttes, samt endelig plassering av disse, legges til grunn i beregningene. Med bakgrunn i usikkerhet i beregningene og individuelle variasjoner i opplevelsen av støy, mener de det er vesentlig å vurdere støyvirkninger over $L_{den}=40$ dBA. Folkehelseinstituttet mener det bør synliggjøres i hvilken grad det planlagte hyttefeltet i nordenden av Hovatn vil bli berørt av støy fra vindkraftverket.

Villreinnemda for Setesdalområdet skriver i brev av 14.01.15 at saken ble behandlet i arbeidsutvalget 14.01.15. Følgende ble vedtatt:

”Utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk vil gi en rekke negative virkninger for villrein og villreinen sine leveområder. Arbeidsutvalget vil særlig peke på at:

- *Lokalisering av nordlig planområde er i kalvingsområde for villreinen*
- *Stor fare for at beiteareal og kalvingsområde mister sin funksjon for villrein som følge av økt menneskelig ferdsel og aktivitet i området. Det er og heftet stor usikkerhet til i hvilken grad villreinen holder seg unna fasteinstallasjoner.*
- *Inngrep rundt Hovatn må sees i lys av den samlede belastningen som hele villreinområdet er utsatt for. Arbeidsutvalget viser i den sammenheng til konsekvensutredningen kapittel 7 vedrørende flaksehalsen ved riksvei 45 med tilhørende hyttebygging og annen infrastruktur.*

Villreinnemda går sterkt i mot at det blir gitt konsesjon for vindkraftverket i det aktuelle området.”

I saksframlegget viser de til konsekvensutredninger, der det står at nordlig og sørlig planområdet ligger innenfor nasjonalt villreinområde markert i Heiplanen. De viser til konsekvensutredningen der det fremgår at nordlige planområdet berører kalvingsområde i tillegg til vår og tidlig sommerbeite, og har får tekniske inngrep og lite ferdsel per i dag. Sørlige planområdet berører vår og tidlig sommerbeite, og har flere inngrep og mer ferdsel i form av veier, hytter og turstier. De viser til konsekvensutredningen og virkningene for villreinen.

Villreinnemda mener konsekvensutredningen gir en god og presis oversikt over villreinen sin bruk av det aktuelle området, men har enkelte tilleggs kommentarer til utredningen.

De mener fellingsprosenten er lite interessant i vurdering av villreinens arealbruk, da arealbruken varierer gjennom året og etter vindforholdene. De mener det er viktig at villreinens arealbruk blir vurdert i et langsiktig tidsperspektiv. De påpeker at GPS-merking prosjektet 2006-2014 kun merket simler. De skriver at bukkene sin bruk av området er annerledes enn for simler. De skriver at det er gjort få undersøkelser knyttet til villrein og unnavikelseeffekter fra vindkraftanlegg, og undersøkelsene er derfor hentet fra erfaringer fra tamrein. Villreinnemda mener det er usikkert hvor stor overføringsverdien fra tamrein til villrein er.

De mener avgrensingen av nasjonalt villreinområde ble gjort i arbeidet med planen, og å ”trekke ut” mindre viktige områder, som randsonen, derfor blir feil.

De mener det ikke er tatt tilstrekkelig hensyn til resultatene fra den villreinfaglige rapporten og Heiplanen i konsesjonssøknaden, herunder plangrenser og hensynssoner. De mener dette undergraver formålet med Heiplanen. I saksframlegget er det trukket frem særlig relevante forhold/funn i den

villreinfaglige rapporten. Basert på disse, mener Villreinnemda at det er høyst sannsynlig at vindkraftverket ved Hovatn Aust vil få vesentlige negative virkninger for villreinen. De viser til konsekvensutredningen der det fremgår at det er særlig anleggsfasen som er problematisk i forhold til villrein. Det er i den sammenheng listet opp mulige avbøtende tiltak, som skal iverksettes dersom det blir observert rein. Villreinnemda mener dette vil bli vanskelig i praksis, fordi aktiviteten i området i seg selv trolig vil bidra til at villreinen holder seg borte fra området.

De viser til naturmangfoldloven § 10 om samlet belastning, og nevner andre inngrep som vil være negative for bestanden, herunder riksvei 45, utbygging av hytter ved Bjørnevatn i Valle.

2.2 Tekniske instanser

Avinor AS sender inn uttalelse i brev av 14.11.14, hvor de viser til tidligere oversendt brev til Multiconsult AS (uttreder) av 06.11.14. Der står det at Hovatn Aust vindkraftverk ikke vil ha noen virkninger for radiokommunikasjons- eller radionavigasjonsanlegg i området. Tiltaket vil heller ikke påvirke overvåkningsanlegg eller eksisterende inn- og utflygningsprosedyrer. Tiltaket har heller ingen grensesnitt mot VFR-ruter/-ventemønster. De gjør oppmerksom gjeldende regelverk for vindturbiner, og ber tiltakshaver kontakte selskaper som opererer lavtflygende fly og helikopter, herunder Forsvaret, Luftambulansen og Norsk Helikopter.

Statens vegvesen, region sør (SVV) skriver i brev av 15.01.15 har ingen merknader til søknaden. De viser til at deres innspill til konsekvensutredningen vedrørende risikovurdering av transport i anleggs- og driftsfasen, samt vurdering av transportbehovet, er ivaretatt. De bekrefter at forhold de har diskutert med konsulenten i utredningsfasen er ivaretatt i søknaden.

Agder Energi Nett AS (AEN) skriver i brev av 06.02.15 at nettilknytningen av Hovatn Aust vindkraftverk vil være avhengig av hvilke andre produksjonsanlegg som realiseres i området, herunder Storehei, Oddeheia og Bjelkeberg vindkraftverk i Birkenes kommune. De har sammen med andre sentral- og regionalnettseiere i området gjennomført en nettanalyse vinteren 2014. Nettanalysen viser virkninger for nettilknytning av vindkraft til regionalnettet i Aust-Agder. De har lagt til grunn tre ulike utbyggingsscenarioer:

- 1) Storehei, Oddeheia og Bjelkeberget vindkraftverk
- 2) Storehei og Hovatn Aust vindkraftverk
- 3) Storehei, Bjelkeberget, Oddeheia og Hovatn Aust vindkraftverk

De skriver at det er gjennomført en omfattende lastflyt- og utfallsanalyse i nettutredningen. De presenterer kun hovedresultatene i denne uttalelsen.

Analysen viser at det ikke er tilstrekkelig transformorkapasitet mellom sentral- og regionalnettet i Brokke for å tilknytte Hovatn Aust vindkraftverk til regionalnettet i Aust-Agder. Det er derimot kapasitet til å mate Hovatn Aust vindkraftverk mot regionalnettet i Telemark via Bjørgedalen koblingsstasjon slik at den ”ledige” kapasiteten mellom Bjørgedalen og Porsgrunn blir benyttet. De presiserer at det må gjøres stabilitetsanalyse for en slik drift.

De skriver at i dag mates deler av produksjon fra Brokke kraftstasjon inn mot nettet i Telemark og Porsgrunn. De skriver at det er planlagt å mate all produksjon i Brokke kraftstasjon mot Agder-nettet i stedet. Dette kan i visse situasjoner med høy produksjon medføre høy belastning på sentralnettstransformatorene i Brokke og særlig ved et eventuelt utfall av en av de to sentralnettstransformatorene i Brokke. Med mating av Hovatn Aust vindkraftverk mot Telemark

reduseres fleksibiliteten til innmating mot nettet i Telemark noe, da deler av den ledige kapasiteten mot Telemark vil være benyttet av vindkraftverket. Statnett har gitt tilbakemelding om at de vil utrede videre løsninger for å øke transformeringskapasiteten i sentralnettet i området.

De skriver at mating av kraftproduksjon fra Hovatn Aust mot Telemark vil medføre betydelig høyere nett-tap enn mating mot regionalnettet i Agder, på grunn av den lange avstanden mellom vindkraftverket og sentralnettpunktet i Telemark i forhold til Brokke. Tapsberegningene viser at det derfor vil være samfunnsøkonomisk å utvide transformator kapasiteten mot sentralnettet i Brokke kraftstasjon for å kunne mate Hovatn Aust vindkraftverk mot Brokke.

Avslutningsvis skriver de at Hovatn Aust vindkraftverk bør sees i sammenheng med de andre nevnte vindkraftverkene presentert over ved behandling av konsesjonssøknaden.

Statnett SF skriver i brev av 06.02.15 at de stiller seg bak løsningen for nettilknytningen, som blir presentert i søknaden. Tilknytningen av vindkraftverket er planlagt via en 2,7 km lang 132 kV kraftledning til en eller to av 132 kV-regionalnettsledningene Brokke-Senumstad/Kristiansand, med en fullverdig bryterløsning etter krav fra AEN. De ber NVE legge tilsvarende funksjonalitet til grunn i sin behandling av søknaden. De skriver videre at 132 kV-nettet til AEN er tilknyttet sentralnettet i Brokke, Kristiansand og Arendal. De viser til AENs analyser, hvor det fremgår at sentralnettstransformatoren i Brokke kan få svært høy belastning med dagens produksjon og fen som er under bygging. Det vil derfor være behov for nye netttiltak dersom Hovatn Aust vindkraftverk realiseres, som samtidig vil avhenge av hvilke andre planlagte fornybarprosjekter som blir realisert. Statnett skriver at de er positive til ny produksjon i denne delen av landet, da de er i ferd med å gjennomføre store nettoppgraderinger i regionen. Basert på analysen fra AEN har Statnett planer om å utrede nærmere hvilke tiltak i sentralnettet som kan være rasjonelle. Arbeidet vil være ferdigstilt innen sommeren 2015. De skriver at det er kapasitet i det øvrige sentralnettet for å knytte til det planlagte vindkraftverket.

De skriver videre at den tekniske funksjonaliteten til vindkraftverket er i svært liten grad omtalt i søknaden. De er bekymret for en utvikling der kraftsystemets evne til å regulere spenning og frekvens blir svekket. Avslutningsvis kommenterer de tekniske krav knyttet til regulering av både spenning og frekvens. De viser til funksjonskrav i kraftsystemet (FIKS).

2.3 Regionale og sentrale interesseorganisasjoner

Norges Jeger- og Fiskerforbund, Aust- Agder (NJFF) skriver i brev av 02.01.15 at de går imot utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk med bakgrunn i virkninger for naturmangfold, villrein og friluftsliv.

NJFF skriver at tiltaket ligger i nesten sin helhet i hensynsonen til Nasjonalt Villreinområde og nær kjente kalvingsområder. De mener at tiltaket vil ha negative virkninger for verdifulle landskapsområder, kulturmiljøer og for viktige friluftsområder. Tiltaket vil redusere INON og føre til at ca. 8 km² villmarkspregede områder må reklassifiseres. De mener tiltaket vil redusere naturopplevelsen fra naturreservater og påvirke opplevelsesverdien til det vernede Tovdalsvassdraget. De skriver at det er usikkert om det finnes hekkeplasser for hubro i nærheten.

Videre utdyper de ovennevnte temaer. NJFF mener det blir gjort feil i utredningen og at samlede virkninger for landskapet ikke kan reduseres når delområder er gitt høy verdi og vurdert til å få store negative virkninger. De ber NVE vektlegge tiltakets virkninger for de landskapsområdene som har størst verdi.

De mener at kulturmiljø blir forstyrret uavhengig av avstand til vindturbinene, og virkningene burde derfor vurderes høyere for kulturmiljø av høy verdi.

NJFF mener at influensområdet er svært viktig i friluftssammenheng med etablerte turstier, jakt og padle muligheter. De er uenig i at avstanden til planområdet reduserer virkningene, og ber NVE vurdere søknaden ut i fra store negative virkninger for de viktigste områdene for friluftsliv.

NJFF viser til at planområdet ligger i nesten sin helhet i hensynssone Nasjonalt villreinområde. De skriver at Norge har internasjonal forpliktelse til å sikre leveområdene til villrein og Heiplanen er et ledd i det arbeidet. De mener dette alene burde være grunn for å avslå konsesjonssøknaden. De viser til konsekvensutredningen og mener at området kan være et viktig kalvingsområde i framtiden. De skriver at selv om området for tiden er lite brukt av villreinen, vil det allikevel kunne være viktig for villreinen i framtiden, da det er kjent at dyrene bruker områder periodevis.

De skriver at tap av INON vil være negativt for naturmangfoldet og viltarter som villrein og rovfugl, som er avhengig av store leveområder som er lite påvirket av mennesker. De ber NVE vurdere INON som viktig i sammenheng med naturmangfold. NJFF mener at tiltaket vil være en stor belastning for landskapet i plan- og influensområdet, fordi det er lite preget av tekniske inngrep. De mener dette må tas med i vurderingen av samlet belastning for naturmangfoldet. NJFF ber NVE pålegge tilleggsundersøkelser for hubro og at saken ikke bør behandles før dette er kjent for høringsinstansene.

De skriver at tiltaket vil berøre Tovdalsvassdraget visuelt og påvirke de visuelle kvalitetene og opplevelsesverdien negativt.

Norsk Ornitologisk Forening avd. Aust-Agder (NOF) uttaler seg i brev av 15.01.15. De etterlyser en kartlegging av hvor arten hubro hekker og hvilke områder den bruker til næringssøk. De skriver at det må gjøres et grundigere arbeid av dette, og viser i den sammenheng til kartleggingen som tidligere har blitt gjort i Birkenes. Når det gjelder kongeørn skriver de at minst ett par blir sterkt berørt av tiltaket. De stiller seg undrende til at dette ikke er bemerket enda tydeligere i konsekvensutredningen. De skriver videre at kongeørn forflytter seg raskt og benytter seg av store områder. De hevder at særlig toppene i planområdet vil være aktuelle å bruke som utkikkspunkter for arten. De mener hvorvidt arten har et alternativt reir innenfor planområdet ikke er godt nok undersøkt. De anbefaler på det sterkeste at det gjennomføres en grundig kartlegging av territorier og reirplasseringer i og rundt planområdet, slik de anbefalte i høringsrunden for meldingen. De understreket at hekkel plasser for kongeørn må tilleggs stor vekt. De skriver videre at vindturbiner og kraftledninger plasseres slik at kollisjonsfare og elektroklusjonsfare for fugler, herunder kongeørn, hubro og hønsefugler, minimeres. NOF uttaler seg til ospeskogen, som ligger i det undersøkte området for kraftledningstraseen. De slutter seg til utredningen som konkluderer med at området bør skjermes for utbygging med hensyn til at skogen er viktig for biologisk mangfold, herunder fugl og lokalt viktige naturtyper. Avslutningsvis skriver de at det også må tas hensyn spillplasser for orrfugl og viktige områder for hønsefugler.

Forum for Natur og Friluftsliv, Agder (FNF) ber i brev av 15.01.15 NVE avslå søknaden om konsesjon til Hovatn Aust vindkraftverk med bakgrunn i store virkninger for naturmangfold, friluftsliv og bortfall av INON. De viser til at planområdet ligger nesten i sin helhet i hensynssonen for Nasjonalt Villreinområde og svært nær kjente kalvingsområder for villreinen. FNF mener tiltaket vil ha negative virkninger for verdifulle landskapsområder, kulturmiljøer og viktige friluftsområder. En utbygging vil redusere INON med over 20 km² og føre til at nesten 8 km² med villmark på reklassifiseres. Tiltaket vil redusere naturopplevelsen fra naturreservater og påvirke opplevelsesverdien til det vernede Tovdalsvassdraget. De skriver at det er usikkert hvorvidt det finnes hekkende hubro i nærheten.

Videre i uttalelsen utdyper de ovennevnte merknader.

De viser til at samlet vurderes virkningene for landskap til middels negativ i, selv om flere av delområdene har fått stor verdi i konsekvensutredningen. De mener virkningene burde vært vurdert til store negative. De ber NVE vektlegge virkningene for de viktige områdene fra Straumsfjorden og Grøssæ sørover mot Årdalen.

FNF mener uavhengig av avstand bør virkningene for kulturmiljø av høy verdi, herunder Straumsfjorden, Drivsli, Vestre Kile og Grøssæ, vurderes høyere. De ber NVE ta hensyn til kulturmiljøet ved Åraksbø og kulturminne Haugenloftet i forbindelse med vurderinger knyttet til adkomstveien.

FNF er uenig i konsekvensvurderingene knyttet til friluftsliv og ferdsel. Samlet mener de tiltaket har stor negativ virkning for friluftsliv. De er uenig i at avstanden til planområdet reduserer virkningene for friluftsområder. De skriver at tiltaket vil medføre store negative virkninger for Fyresdalsheiene-Rukkedalen.

FNF viser til at planområdet nesten i sin helhet ligger i nasjonalt villreinområde. De mener dette alene er grunnlag nok til å avslå søknaden. De stiller spørsmål ved overføringsverdien mellom utredninger gjort på vindkraftverk i områder med tamrein og det omsøkte tiltakets virkninger for villreinen. De mener det er vesentlig at villreinen sikres store leveområder både på Austheia og Vestheia av Setesdalen.

Videre skriver de at tiltaket vil medføre en betydelig reduksjon av INON. De fremhever særlig bortfallet av villmarkspregede områder, som er beregnet til 8 km². De mener INON er viktig for naturmangfoldet og ber NVE vurdere dette i sin behandling av konsesjonssøknaden.

Basert på usikkerheten knyttet til hekkende hubro i området, ber de NVE pålegge tiltakshaver å gjennomføre tilleggsundersøkelser for teamet. De mener generelt kunnskapsgrunnlaget for naturmangfoldet er mangelfullt og ber NVE ikke ta noen avgjørelse i saken før dyrelivet i planområdet er godt nok utredet.

De skriver at tiltaket berører nedbørsfeltet til Tovdalsvassdraget og mener tiltaket vil berøre de visuelle kvalitetene og opplevelsesverdien negativt i det vernede vassdraget. De skriver at tiltaket også vil være synlig fra Årdalen, Rukkevatn og Furubuhei naturreservat, og vil påvirke opplevelsesverdien negativt også der.

Avslutningsvis skriver FNF at tiltaket vil være en stor negativ belastning på naturmiljøet, nettopp fordi det er lite inngrep i området fra før.

Naturvernforbundet, Vest-Agder (NVF) skriver i brev av 15.01.15 at NVE ikke bør gi konsesjon til Hovatn Aust vindkraftverk. Innledningsvis skriver de at masseuttak og lengde av vei til anlegget ikke er oppgitt. De skriver at det ikke fremkommer i konsekvensutredningen at vindkraftverket er høytliggende med synlighet over et stort heilandskap i Agder. Videre mener de at ved en utbygging er iverreversibel og den uerstattelige og villmarkspregede nauten vil bli tapt for alltid.

NVF kommenterer kraftsituasjonen i Norge. De mener Norge ikke har behov for nye anlegg, men kan øke produksjonen ved å effektivisere eldre kraftverk. De kommenterer videre fornybarhetsmålet og Norges forpliktelser ovenfor EU. De mener målet vil bli nådd med de konsesjoner som allerede er gitt eller er til behandling. De mener at dersom NVE fortsetter å gi konsesjoner vil det si at dårlige prosjekter får konsesjon. NVF mener derfor at Hovatn Aust vindkraftverk ikke vil ha noen betydning for oppfyllelse av våre internasjonale forpliktelser.

NVF skriver at inngrepsfrie naturområder er kraftig redusert i Norge. De skriver at sentrale myndigheter de seneste årene har understreket nødvendigheten av at sammenhengende og intakte naturområder må sikres for fremtiden. De mener samtidig at bevaring av urørt natur er viktig for Norge som reisemål. NVF skriver at Agder er svært lite uberørt natur igjen. De skriver videre at områdene mellom kyst/lavland og høyfjell fortsatt har noen av fylkets best bevarte naturområder, men at det nå planlegges vindkraftanlegg i disse områdene. NVF mener NVE har et forvaltningsansvar for å beskytte INON.

NVF mener visuelle virkninger, støy og skyggekast vil føre til negative virkninger for friluftsliv. Planområdet vurderes til å være et godt jaktterreng for rype. NVF er uenig konsekvensutredningen der virkningene for friluftsliv og ferdsel er vurdert til liten til middels negativ. De skriver videre at influensområdet er svært viktig i friluftssammenheng og er uenig i at avstanden til planområdet gjør virkningene mindre negative. De mener at dersom tiltaket er synlig vil naturopplevelsen ved å utøve friluftsliv bli forringet. Tiltaket vil derfor medføre store negative virkninger for Fyresdalsheiane-Rukkedalen. Samlet sett mener NVF at tiltaket vil ha stor negativ virkning for friluftsliv, ikke liten til middels som det konkluderes med i søknaden. NVF skriver at anlegget vil forringe Agder som et «Grønt Reiselivsprodukt».

NVF skriver at tiltaket vil berøre nedbørfeltet til det vernede Tovdalsvassdraget og at det vil på virke de visuelle kvalitetene og opplevelsesverdien knyttet til vassdraget negativt. Det samme gjelder for Årdalen, Rukkevatn og Furubuhei naturreservat. I den sammenheng mener de tiltaket vil være i konflikt med naturmangfoldloven § 49. De mener også at tiltaket er i strid med § 110b i grunnloven og § 1 i naturmangfoldloven.

NVF viser til føringer, pålegg og oppfordringer fra sentrale myndigheter om å beskytte biologiske verdier. De understreker at dette innebærer å stoppe tilbakegang av enkeltarter og bestander, lokalt og regionalt. De mener også at det samtidig innebærer en forpliktelse til å søke at arter kan øke i antall og utbredelse og med det kunne reetablere seg i nye områder. NVF viser også til internasjonale avtaler og konvensjoner.

NVF mener tiltaket vil føre til habitatforringelse for flere arter, som et resultat av fragmentering av leveområder, barrierevirkninger, støy og forstyrrelser under bygging og drift. NVF mener fugleartene som holder til i heiområdet, herunder lirype og orrfugl, vil være utsatt for kollisjon med vindturbinene og kraftledninger. I tillegg til trekkende fugl og rovfugl, som fjellvåk, storlom, ender og vadere. NVF skriver at de er overbevist om at anlegget vil ha store negative virkninger for en rekke fuglearter, særlig arter som krever stor plass til hekking, leveområder og spillplasser.

NVF trekker frem arten hubro og mener undersøkelsene som fremkommer i konsekvensutredningen er utilstrekkelige. De mener at funnene er tydelig bevis på at arten bruker både plan- og influensområdet til næringssøk. NVF mener tiltaket vil være i konflikt med Miljødirektoratets anbefalinger i handlingsplanen for å sikre hubroens overlevelse og naturmangfoldloven, særlig bestemmelse § 9 føre-var-prinsippet.

Om villrein skriver NVF, at planområdet ligger i nesten sin helhet i hensynssone Nasjonalt villreinområde og at Norge har internasjonal forpliktelse til å sikre leveområdene til villreinen. NVF mener at dette alene er grunnlag nok for å avslå konsesjonssøknaden. De viser til konsekvensutredningen og mener det er liten tvil om at forekommer kalving rett ved det nordlige planområdet. De hevder at villreinen er svært sårbar i denne perioden og at anlegget vil tvinge reinen til å velge andre kalvingsområder. De mener at påstander knyttet til at villreinen på Austheia stammer fra tamrein ikke kan tillegges vekt. De skriver at inngrepsfrie områder er viktige for arten.

NVF mener at samfunnsnyttene er overestimert i søknaden, herunder arbeidsplasser og inntekter til kommune og grunneiere. De mener anlegget vil medføre vesentlig økonomisk verdiforringelse på tilstøtende og omkringliggende eiendommer. Fornybar energiproduksjon i kampen mot globale klimaproblemer, er etter deres oppfatning marginale. NVF mener at naturens egenverdi, områdets betydning for regionalt friluftsliv, internasjonalt reiseliv, biologisk mangfold og intakte økosystemer, overgår verdiene av Hovatn Aust vindkraftverk.

2.4 Grunneiere og privatpersoner

Torkjel Nordstrand skriver i uttalelse av 05.11.14 at han støtter prosjektet. Han tror utbyggingen vil gi et positivt økonomisk løft for kommunen og hindre fraflytting i form av lokale arbeidsplasser og muligheter for lokalt næringsliv.

Gunhild Stubseid skriver i e-post av 21.11.14 at hun har hytte i området og mener at verdien av hytta vil forringes ved utbygging av Hovatn Aust vindkraftverk. Videre skriver hun at de vil miste verdifull tilgang til uberørte turområder, som de har brukt i generasjoner. Hun skriver at vindkraftverket antageligvis vil medføre støy og at store områder vil bli avstengt. Hun stiller spørsmål til hvordan hun kan gå frem for å få kompensasjon for ulempe.

Vrål Kåsi uttaler i brev av 01.12.14 og viser til brev av 27.11.14 fra tiltakshaver til NVE vedrørende endring av utbyggingsplan. Han mener at alternativ veitrasé over Bleilistøylane og alternativ kraftledningstrasé vil raserer det gamle stølsområdet deres. Han skriver at de har tatt godt vare på stølsbua og sørget for at stølsvollen ikke er tilgrodd, men i noenlunde samme stand som for 50-60 år siden. Han skriver at de bruker stølen mye. Han ser det som forutsetning for å kunne godta planene at alternativ veitrasé og kraftledningstrasé blir tatt ut av utbyggingsplanene, slik Hovatn Aust Vindkraft AS ber NVE om å gjøre. Avslutningsvis nevner han at grunneierlaget støtter de oversendte planendringene.

Arve Berntsen skriver i brev av 27.12.14 at han har hytte som vil bli berørt av utbyggingen og går derfor sterkt imot prosjektet. Han skriver at det er turområdet for hytteiere i området både sommer og vinter, og mener det er feil i konsesjonssøknaden hvor det står at området er lite brukt. Han nevner videre at området også er et villreinområde og at tiltaket vil medføre fare for iskast for brukere av området. Berntsen etterlyser visualiseringer fra Tovdalsvassdraget. Han mener området bør bevares slik det er for ettertiden.

Pål Sandnes skriver i brev av 05.01.15 at han har hytte sør for det planlagte vindkraftverket. Hytta, som er en gammel seter, er omtalt som «Kulturmiljø 13: Litveit og Haugetveit» i konsesjonssøknaden. Han skriver at navnet på hytta er Ekron og er feilsitert i søknaden. Han skriver at det som er omtalt som eldhuset i søknaden er ombygd og således langt fra et kulturminne. Videre hevder han at kulturminnene «gamle høybuer» er delvis råtnet ned.

Sandnes skriver at hytta vil være helt upåvirket av de foreliggende planene. Han skriver videre at heiene, hvor det planlegges vindkraftverk, for det meste er øde, ubrukte og tidligere drift og beite er nesten opphørt. Han skriver at det praktisk talt ikke er turisme i området. Han skriver videre at det ikke er kjente unike reirplasser der. Sandnes mener naturmiljøet er et typisk heiområde som det finnes mye av. Han skriver at tiltaket planlegges ved et regulert vann og har høyspentledninger i umiddelbar nærhet, og det ligger derfor til rette for vindkraftutbygging etter hans mening. Han hevder vindforholdene er gode. Han skriver videre at når det gjelder villrein er det kun snakk om enkelte individer, som blir sett sporadisk i området. Han mener det er kjent at reinen ikke vil bli påvirket av vindkraftverk i drift.

Knut Haugetveit g.nr. 23/1 skriver i brev av 06.01.15 at han er positiv til prosjektet og ser på vindkraftutbyggingen som en forlengelse av bruken som har vært i området i flere hundre år. Han viser til utvikling og drift av området opp gjennom historien. Han mener det er mye bedre at området blir brukt til næring, herunder vindkraft, enn til hyttebygging. Av erfaring mener han det lett oppstår konflikter mellom beitedyr og hytteeiere. Han mener inntekter til grunneiere fra vindkraftverket vil være med på å styrke økonomien på gårdene og bidra til mulighet for investeringer. Han mener planområdet vil være velegnet som beiteområde for både sau og storfe etter at utbyggingen er ferdig, og at dette er viktig for gårdene, som har avgrensede vidder med dyrket mark.

Olav Haugetveit skriver i brev av 07.01.15 at han er positiv til tiltaket. Han mener det er en sårt tiltrengt ressurs for kommune, grunneiere og lokalsamfunn. Han ser potensialet i arbeidsplasser og ekstra inntekter til gårdsbruk, som har eiendom i utbyggingsområdet. Han skriver at han er ung og har planer om å satse på jord- og skogbruk i Åraksbø, og ser derfor svært positivt på å få bedre infrastruktur fram til gården og videre innover i heiene. Han mener at en utbygging vil øke sannsynligheten for tilflytting til fraflyttede gårder og mulighet for arbeid i sammenheng med tiltaket. Han skriver at han bruker området svært mye både sommer og vinter til jakt og friluftsliv, og mener at området er lite brukt. Videre skriver han at det er lite villrein i heiene. Han mener tiltaket vil gi begrensede negative virkninger.

Arne Haugtveit med flere sender inn felles uttalelse i brev av 07.01.15. De skriver at flere av de undertegnede har brukt mye tid i Hovassheiene på ski, fiske, på hytte og ellers til rekreasjon. De mener at området bærer preg av de eksisterende inngrepene, herunder Hovatn som er regulert og de eksisterende kraftledningslinjene gjennom området. De skriver at til tross for dette har området gitt dem glede og naturopplevelser. De skriver at dersom det ikke hadde vært veier til området hadde de ikke brukt området i den grad de har gjort. De mener de planlagte veiene til vindkraftanlegget ikke vil medføre vesentlige virkninger for landskap og naturmiljø, og at vegetasjonene etter få år vil være grodd tilbake. De viser til eksisterende veier i området og mener disse knapt er synlige. De mener adkomst- og internveiene, som planlegges i forbindelse med vindkraftverket, vil lette tilgjengeligheten til området i større grad. De skriver at de visuelle virkningene ikke er av betydning. De tror vindkraftverket blant annet vil kunne føre til tilflytting og befolkningsvekst i kommunen. De skriver avslutningsvis at vindkraft er et viktig bidrag til klima og fornybar energiproduksjon på lang sikt. 20 personer har skrevet under brevet.

Åsulv Haugtveit med flere sender inn felles uttalelse 07.01.15. De er positive til vindkraftverket. Det vises til ovenstående uttalelse fra Arne Haugetveit med flere. Videre skriver de at tiltaket vil være positivt med tanke på tiltrengte inntekter for kommunen, lokale arbeidsplasser og andre synergivirkninger. De skriver at de har stor tiltro til lokale, regionale og statlige styringsorganer i forvaltningen. De mener at ingen vil påbegynne et milliardprosjekt uten å sikre investeringen og de er derfor ikke bekymret for økonomien i prosjektet eller saksbehandlingen. Ti personer har skrevet under brevet.

Øystein Gakkestad skriver i brev av 11.01.15 at han er positiv til prosjektet. Gakkestad skriver at han benytter seg av området både til ski og fots. Han mener det er få som bruker området aktivt og de fleste som gjør det holder seg nede ved vannet, som de kommer til med bil eller scooter. Han tror adkomst- og internveiene til vindkraftanlegget vil lette tilgjengeligheten for folk videre opp til heiområdet. Han tror en utbygging vil kunne føre til flere lokale arbeidsplasser og mulighet for tilflytting. Han skriver at en oppgradering av veien fra Bygland til Åraksbø vil være positivt for lokalsamfunnet. Han tror ikke veiene vil medføre vesentlige virkninger for landskapet forutsatt god planlegging.

Arnold Nilsen skriver i brev av 10.01.15 at han har benyttet området i sammenheng med friluftsliv gjennom vår, sommer og høst, og særlig til padling. Han stiller seg negativ til prosjektet med bakgrunn i visuelle virknigner for blant annet det vernede Tovdalsvassdraget og for store områder i Setesdal Austhei og sørlige deler av Setesdal Vesthei. Han mener dette vil redusere naturopplevelsen for disse områdene og opplevelsesverdien ved kulturmiljøer, herunder de gamle støylenes og bosettingsområdene Vestre Kile, Driftsli og områdene nord for Hovatn. Han mener de uberørte naturområdene er viktig for faunaen og naturopplevelsen, og mener at området langs vassdraget med randsoner burde blitt vernet i større grad.

Knut P. Sandnes skriver i brev av 13.01.15 at han er grunneier i planområdet og at han med flere stiller seg positive til prosjektet. Han viser til at området tidligere har blitt brukt til støyldrift, jakt og beite for storfe og sau. Han viser til eksisterende inngrep i området, herunder kraftledninger og Hovatn som er regulert, og at dette ikke har gitt grunneierne særlige inntekter. Han mener leieinntektene fra vindkraftverket og muligheter for nye arbeidsplasser er viktig både for grunneiere og lokalsamfunnet, da dette vil styrke næringsgrunnlaget og bosetning i bygda.

Lars Tore Gakkestad skriver i brev av 14.01.15 at han stiller seg positiv til prosjektet. Han mener det er viktig å særlig lytte til de unge i lokalsamfunnet, som skal føre Bygland kommune inn i framtiden. Han mener vindkraft kan gi arbeidsplasser og inntekter til lokalsamfunnet. Gakkestad skriver at han selv har brukt området til jakt og trening, og at han ikke har møtt mange andre i området på turene sine. Han mener at grunnen til dette er tilgjengeligheten til området med bil og at området er værhardt store deler av året. Han har ikke observert rein i området siden 2009 og de han da har sett har vært streifdyr. Han viser til eksisterende inngrep i området. Gakkestad skriver at leieinntekter fra vindkraftverket vil være positivt som tilleggsinntekt for gårdene og at det vil muliggjøre fortsatt drift av disse.

Dan Robin, Ine og Anita Kile Enersen g.nr. 17/1 sender inn uttalelse i brev av 14.01.15. De skriver at tiltaket vil være synlig fra Vestre Kile, hvor de eier ett av tre bruk som samlet er på ca. 15000 dekar. De mener tiltaket vil få store virknigner for idyllen i heiområdet ved Vestre Kile, som har hatt kjent bosetning siden 1600-tallet. De skriver at kulturlandskapet og bygningene er godt vedlikeholdt og påkostet. Planene om regulering av Tovdalsvassdraget ble blant annet stanset med hensyn til bevaring av det unike landskapet. De mener vindkraftanlegget vil føre til en rasering av et verdifullt og unikt landskap. De viser til at oppføring av mindre hytter i tilknytning til eiendommen tidligere har fått avslag. De skriver at det er forbudt med motorisert ferdsel og at grunneierne må søke om dispensasjon for transport av blant annet materialer til vedlikehold. Videre skriver de at området omfatter viktige beiteområder for elg og villrein, som vil bli skadelidende ved en eventuell utbygging. De mener at opplevelsesverdien av et tilnærmet urørt området vil svekkes. De skriver at grunneiere som ikke er en del av planområdet ikke har blitt inkludert i prosessen, noe de stiller seg kritisk og undrende til.

Solfrid Oddbjørg Eldhuset skriver i brev av 13.01.15 at området allerede har flere inngrep, herunder Hovatn som er regulert og kraftledninger som går gjennom området. Hun skriver at området tidligere har blitt benyttet til beite, men nå er det ikke andre leieinntekter enn fra jakt. Hun mener leieinntekter fra vindkraftverket vil styrke inntektsgrunnlaget for eiendommen og virke positivt for den lokale bosetningen på sikt. Hun stiller seg positiv til prosjektet.

Kjell Homme skriver tilsvarende i brev av 15.01.15.

Knut Gakkestad skriver i e-post av 15.01.15 at han som grunneier er positiv til tiltaket. Han mener tiltaket vil gi mulighet for arbeidsplasser og tilflytting til kommunen. Han viser til at området rundt Hovatn er sterkt preget av tekniske inngrep gjennom regulering av Hovatn og kraftledninger gjennom området. Han mener derfor at vindturbinene ikke vil føre til en økt forringelse av områdets naturverdier og naturopplevelse. Videre skriver han at det er svært lite ferdsel i området. Han mener

den omtalte villreinen i grunn er tam, og ikke vil bli særlig påvirket av en utbygging. Han viser til at bøndene i området har vært nødt til å jage reinen bort fra vårbeite i enkelte år. Han skriver at de selger jaktkort på rein, men at det i de siste årene har jakta vært dårlig.

Torfinn Borgi med familie g.nr. 22/18, 33/16, 22/27 og 22/24 skriver i e-post av 23.01.15 at de har fritidseiendommer ved Hovassdammen Aust og at de ved en utbygging kan få en mindre påvirkning i form av støy. De skriver at de til tross for dette er positive til prosjektet.

Geir-Eivind Kile, Jørgen Sundsdal og Geir Magne Kile skriver i brev av 13.01.15 at de stiller seg negative til prosjektet. De er eiere av hytter som ligger på eiendommen til Vestre Kile g.nr. 17/3, som er en gammel heigård ca.3 km øst for planområdet. De skriver at hyttene brukes mye hele året. De mener at vindkraftverket vil bli visuelt dominerende og forringe natur- og kulturlandskapet. De hevder at vindkraftverket er i strid med Heiplanen, da anlegget planlegges i den delen av regionen som er Nasjonalt villreinområde. De viser i den forbindelse til Heiplanen og konsekvensutredningen. Videre skriver de at området hvor Vestre Kile ligger, er vurdert til å være av stor verdi for natur- og kulturmiljø. De viser til konsekvensvurderingen som konkluderer med at anlegget vil føre til store negative virkninger for landskapet i form av visuelle virkninger. De stiller spørsmål til hvorfor landskapsvirkningene for Vestre Kile vurderes til middels negativt, når virkningene for landskapet samlet vurderes til stor negativ konsekvens, og til hvorfor virkningene for områdene Vestre Kile og Grøssæ vurderes likt. Videre skriver de at turstien fra Kvipt i Birtedalen til Hovatn/Åraksbø er mye brukt om sommeren og høsten, og kanskje mest brukt fra Fyresdal siden og opp til området rudnt Vestre Kile. De mener anlegget vil forringe opplevelsen knyttet til friluftsliv.

Odd Harald Kile g.nr.17/3 (Vestre Kile) skriver i brev av 12.01.15 at han går i mot konsesjon til vindkraftverket. Han skriver videre at anlegget vil bli godt synlig fra Vestre Kile mot sør-vest og at dette vil føre til store virkninger for gårdene og heiområdene ved Vestre Kile. Han skriver at kulturlandskapet og bygningene er godt ivaretatt og påkostet betydelige beløp de seneste 15-20 årene. Han viser til at det tidligere har blitt gitt avslag til å sette opp mindre hytter i tilknytning til eiendommen, med bakgrunn i at området er unikt og at inngrep i området ikke er aktuelt. Det er også forbudt med motorisert ferdsel i området. Han skriver videre at området omfatter viktige beiteområder for elg og ha en av landets sørligste villreinstammer, som vil bli betydelig berørt av en utbygging. Avslutningsvis skriver han at grunneierne, som ikke er en del av planområdet, har blitt ekskludert med hensyn til informasjon. Han stiller seg kritisk til dette.

Nils og Bjørghammer g.nr. 20/1 sender inn høringsuttalelser i brev av 20.12.14 og 14.01.15. I førstnevnte brev skriver de at de føler seg ureddelig behandlet av tiltakshaver. De ble sjokkert, da de oppdaget at eiendommen deres var blitt fjernet fra planområdet ved tiltakshavers innsending av "Endring av utbyggingsplan" av 27.11.14. De viser til mangel på kommunikasjon mellom tiltakshaver og dem vedrørende inngåelse av grunneieravtale, og skriver at det er feil i søknaden der det står at dette er gjort eller skal gjøres. De ber NVE se bort i fra endringene i utbyggingsplanene og i stedet legge til grunn den opprinnelige søknaden. De skriver at dersom tiltakshaver ikke har lagt ved grunneierlisten så krever de en ny høring, da de mener dette ellers vil være feil i saksgangen.

I brev av 14.01.15 uttaler de seg til virkningene av tiltaket og skriver at de går i møte en utbygging av vindkraftverket. Innledningsvis kommenterer de politiske forutsetninger, som er grunnlaget for vindkraftutbyggingen i Norge. De skriver blant annet at det ikke er behov for mer energiproduksjon utover eksport av strøm. De viser til at det allerede er gitt nok konsesjoner til å oppfylle de klimapolitiske målene til Norge. De etterlyser en helhetlig plan for utbygging av vindkraftverk i landet.

De skriver videre at mesteparten av det planlagte vindkraftområdet er uberørt, selv om det går en kraftledningstrasé på vestsiden av vannet. De viser til at anlegget med veier vil føre til store negative virkninger for landskapet og naturmiljøet, i tillegg til stør og visuelle virkninger for mennesker og natur. De mener naturopplevelsen vil bli kraftig redusert.

De skriver at Bleilistølene vil bli omkranset av vindturbiner. De viser til at de eier en teig på nesten 1000 mål i Bleili, som ligger mellom nordre og søndre del av planområdet og vil i tillegg få en veitrasé i vest. De viser til støyvirkninger for blant annet hytten ved Heimre Grunnevatn, sørøst for planområdet, og de to hyttene på Bleili, som vil få støy over 45 dB. De stiller seg kritiske til forslaget om avbøtende tiltak ved å kjøre turbinene i støyreduserende modus, og viser i den sammenheng til støyvirkninger for hyttene ved Lista vindkraftverk. De skriver at dersom det gis konsesjon til vindkraftverket, må det omfattende modelleringer til når endelig turbintype og –plassering er kjent. Videre skriver de at det er listet opp 23 hytter som vil få støy over 40 dB. I tillegg viser de til at tiltaket vil medføre skyggekast og visuelle virkninger dag og natt. De skriver at samtlige hytteeiere vil få verditap på hyttene sine, som følge av vindkraftverket. De mener det er urimelig at naboer, som vil bli berørt av anlegget, ikke har rettigheter eller krav på kompensasjon.

Videre skriver de at behovet for utvidelse av kommunal vei gjennom Åraksbø og opp til Hagetveit vil føre til virkninger blant annet for gården deres, kulturlandskapet og kulturminne Haugenloftet. De forutsetter at de med flere får anledning til å påvirke veiplanene dersom en utbygging skulle bli aktuell.

Hammer viser til konsekvensutredningen, som de mener har flere svakheter og mangler. I den sammenheng skriver de at datagrunnlaget for vurderinger av naturmiljøet, herunder virkninger for flaggermus, er for dårlig. De skriver at det nærliggende Årdalen naturreservat knapt nok er nevnt. De mener kommuneplanen for Bygland ikke er kommentert godt nok. De mener antall arbeidsplasser i driftsfasen virker urealistiske.

Harald Sørlien og Liv Noranå g.nr.30/4 med flere grunneier i influensområdet skriver i brev av 14.01.15, hvor de ber NVE avslå søknaden om konsesjon til Hovatn Aust vindkraftverk.

Innledningsvis kommenterer de sammenhengen mellom vindkraft, vannkraft og kraftpriser. De skriver at vindkraft er den mest arealkrevende formen for kraftproduksjon og at veiene vil føre til store negative virkninger for landskapet. De mener vindkraft vil føre til større virkninger for miljø og samfunn enn vannkraftverk.

De etterlyser realistiske visualiseringer av anlegget med blant annet oppstillingsplasser, internveier og snuplasser. De mener landskapet i området vil bli totalt forandret og visualiseringene er villedende. De mener hytteområdene vil bli sterkt påvirket av støy, som på sitt de hevder er helseskadelig. De mener at opplevelseskvalitetene knyttet til landskap, kultur og natur er vurdert for lavt. De viser til virkninger for fugle- og dyrelivet, fornminner og et rikt kultur- og kulturlandskap, som de mener vil bli lokalt ødelagt og at de nærliggende områdene vil bli sterkt berørt, herunder naturreservat ved Årdalen og Furebuvatn. De mener området er av stor verdi og overgår andre nærliggende naturområder.

De skriver at hytteeiere og eiere av landbrukseiendommer vil bli påvirket i form av reduksjon av eiendomsverdi. I tillegg vil fare for iskast fra anlegget vinterstid medføre begrensninger i bruken av området i forbindelse med friluftsliv. De skriver at det ikke vil bli gitt kompensasjon for redusert utmarksbeite og for bortfall av dyrket mark i forbindelse med utbygging av veier.

Det skriver at på eiendommen g.nr.30/4 er den freda bygningen Haugeburet, som må tas hensyn til i forbindelse med veibygging. De mener kunnskapsverdien ikke er ivaretatt. De skriver at det ikke er tatt hensyn til at turstier og naturreservatene Årdalen og DNTs turisthytte i influensområdet.

Når det gjelder fugle- og dyrelivet, viser de til miljødirektoratet sine vurderinger. De skriver at det er påvist hekkende truede fuglearter som kongeørn, tretåspett, storlom og hubro i influensområdet. De krever at NVE stiller vilkår om igangsetting av forskningsprosjekter for å studere virkninger fra vindkraftverket på fugl, særlig kongeørn, hubro, storlom og hønefugl.

De mener det ikke er tatt hensyn til terrenget i støyberegningene, og mener at det kuperte terrenget i området vil forsterke støyvirkningene. De mener for øvrig støyberegningene har vesentlige mangler og skriver blant annet at det ikke er dokumentert at dreining av rotorbladet kan gi støyreduksjon. De skriver at selve turområdet også vil bli påvirket av støy og at naturopplevelsen vil bli forringet. De mener lavfrekventstøy er dårlig undersøkt og kan medføre betydelige plager.

De skriver at beliggenheten av anlegget tilsier at det vil bli ising på rotorbladene. De skriver at bruken av turområdet ved Hovassheia vil bli påvirket av fare for iskast om vinteren. De skriver at ising også vil medføre redusert produksjon og slitasje på vindturbinene.

Når det gjelder visuelle virkninger mener de vindturbinene vil fremstå som dominerende i landskapet. De skriver at refleksblink også vil være forstyrrende.

De mener virkningene for næringslivet vil være kortvarende og på sikt vil tiltaket heller medføre ubetydelige til ingen positive ringvirkninger. De mener derimot det vil medføre negative virkninger for hyttebygging og salg/utvikling av hyttetomter og for reiselivsnæringen. De kommenterer kort kraftproduksjon og mener vindressursen er dårlig. De stiller seg tvilende til at det er mulig å tilbakeføre området etter endt konsesjonstid.

Einar Austad og Per Sigurd Tveit g.nr.14/5 skriver at de eier en ny hytte og en hytte som er under oppføring i området merket H58 og H59 i støykartet i konsekvensutredningen. De skriver at deres hytter ikke er avmerket på støykartet, og at det er deres hytter som vil få kortest avstand til vindkraftverket. De legger ved kart der de har merket av plassering av hyttene.

De skriver at vindkraftutbygging ved Hovatn Aust vil medføre negative virkninger for et stort friluftsområde og landskapet. De viser til at anlegget er omkranset av hytter, hvor de fleste ligger i støysonen til anlegget. De skriver at de som bruker hyttene vil bli påvirket av støy, skyggekast, visuelle virkninger dag- og nattetid, fare for iskast på vinteren i tillegg vil landskapet bli berørt i form av inngrep med veiskjæringer.

De skriver at hyttene er bygget av interesse for friluftsliv og muligheter til å benytte seg av et naturskjønt og et villmarkspreget rekreasjonsområde. De mener tiltaket vil forringe disse verdiene i tillegg til å medføre helseplager. De mener at over 35 hytter i Austad-mark vil bli påført økonomiske ulemper i form av verditap på hyttene. De viser til grunnlovens § 112 vedrørende borgernes rett til natur og miljø. De etterlyser kontakt med utbygger under planleggingen av prosjektet.

Knut G. Austad og Grunde Austad gnr. 13/8 og 13/9 skriver i brev av 10.01.15 at NVE ber å avslå søknaden om konsesjon til Hovatn Aust vindkraftverk.

De viser til kommuneplanen 2011-2022 der det står at kommunen er positiv til vindturbiner så sant det ikke virker ødeleggende på miljø og kulturlandskap. Austad mener tiltaket ikke er i tråd med gjeldende plandokument.

Om villreinen skriver de at Norge har internasjonale forpliktelser og ansvar knyttet til arten og at vindkraftverket er planlagt i et område som er viktig for villreinen. De viser til at området har status som Nasjonalt villreinsområde. De skriver at konsekvensutredningen viser til at villreinen i området er sårbar når naturinngrepene og menneskelig aktivitet sees samlet. De ber NVE merke seg at Nasjonalt Villreinsenter (NVS) har dokumentert kalvingsområdet i den nordlige delen av planområdet.

Austad skriver at de og flere grunneiere i det nære influensområdet har blitt holdt utenfor planprosessen av tiltakshaver. De mener dette er uakseptabelt og poengterer at dette er uheldig med tanke på kartlegging av virkninger og status for fugl, fauna og kulturlandskap i området.

De stiller seg negative til bruk metodikken, som er hentet fra Statens vegvesen sin håndbok 140. De viser til vurderinger gjort med hensyn på villrein og Tovdalsvassdraget.

Til temaet fugl, skriver de at datagrunnlaget er for dårlig med kun 1-2 dagers feltarbeid. De skriver at utreder ikke har vært i kontakt med kjentfolk. De skriver at det er for dårlig å kun se etter reirplasser i planområdet, men at det også må kartlegges reirplasser utenfor planområdet. De ber NVE stille krav om mer dokumentasjon. De legger ved kart over observasjoner av hubro.

De etterlyser utregning av CO₂-regnskapet i forbindelse med prosjektet.

Austad stiller spørsmål til om NVE har nok kunnskap og erfaring med ising/iskast. De mener iskast kan være en fare for de som ferdes i området vinterstid, og at hele anlegget derfor bør gjerdes inn.

De hevder at støyvirkningene vil være høyere ved flere anledninger enn støykartet viser. De mener verdien av hytter vil bli redusert. De skriver videre at det er laget for få visualiseringer. De etterlyser blant annet flere visualiseringer fra Tovdalsvassdraget, landskapsvernområdet lenger sør/sørvest og fra kulturmiljøet ved Vestre-Kile.

Austad viser til at tiltaket ligger i nedbørsfeltet til Tovdalsvassdraget og mener at avrenning fra anlegget i både anleggs- og driftsfasen vil kunne forurense det verna vassdraget.

De mener anlegget med blant annet veiskjæringer vil føre til virkninger for hjortevilt og villrein. De mener videre at tiltaket vil få negative virkninger for småvilt jakta og i således næringsgrunnlaget for eiendommene rundt.

Torunn Vassbotn har i e-post av 24.02.15 sendt inn foto med utsikt fra hytta mot det planlagte vindkraftanlegget, og mener tiltaket vil være en tragedie for hytteiere, villrein og kongeørnbestanden.

2.5 Lokale interesseorganisasjoner og lokalt næringsliv

Arbeidsgruppa mot vindparker i Setesdal sender inn uttalelse i brev av 14.01.15. De mener NVE må avslå søknaden om konsesjon til Hovatn Aust vindkraftverk, basert på virkninger for naturmiljøet, friluftsliv, kulturminner og landskap.

De skriver at de innsendte merknadene i forbindelse med meldingen i liten grad har blitt tatt hensyn til i konsekvensutredningen og søknaden. De viser til og legger ved høringsuttalelsen til meldingen. De mener det er lite samsvar mellom resultatene i konsekvensutredningen og tiltakshavers egne vurderinger i søknaden.

De viser til "Kommuneplanen 2011-2022" og mener vindkraftanlegget går i mot de punktene i planen som er knyttet til ansvar for villrein og det å bevare miljøet og kulturlandskapet. De gjør oppmerksom på at planområdet er regulert som LNF-område.

De kommenterer metodikken i konsekvensutredningene, De peker på forskjellene mellom delvurderingene og samlet vurdering, hvor det i mange tilfeller viser seg at virkningene bli redusert. I den sammenheng viser de til delvurderinger og samlet vurdering av virkningene for kulturmiljø og landskap.

Arbeidsgruppa mener prosessen i forkant av konsesjonssøknaden har vært preget av hemmelighold og har skapt splid og motsetninger i lokalsamfunnet. De mener det i for stor grad har vært vektlagt at dette er en sak mellom grunneiere og utbygger, uten at de resterende berørte har blitt inkludert. De etterlyser flere visualiseringer fra blant annet Tovdalsvassdraget og fra stølen Drivslid.

De mener klimaregnskapet som blir presentert i søknaden ikke er troverdig og mangler dokumentasjon. De ber NVE etterlyse et nytt CO²-regnskap fra tiltakshaver.

De etterlyser utredning knyttet til virkninger av lavfrekvent støy. De skriver at støy vil være belastende for de som oppholder seg på hyttene og for friluftslivet generelt. De ønsker at Hovatn Aust-området skal forbli et støyfritt rekreasjonsområde. De mener videre at støyvirkninger vil føre til verdiforringelse på eiendommene som vil bli berørt.

Arbeidsgruppa mener konsekvensutredningen knyttet til virkninger av adkomstveien gjennom kulturlandskapet gjennom Åraksbø og opp til Hagetveit, herunder virkninger for kulturminne Haugenloftet og gården Nordanå, er for dårlig utredet.

2.6 Innkomne merknader til alternativ trasé for adkomstvei gjennom Åraksbø

NVE har mottatt seks uttalelser til alternativ trasé for adkomstvei gjennom Åraksbø.

Bygland kommune v/plan-, miljø- og ressursutvalget skriver i brev av 21.01.16 at det på møte i utvalget 19.01.16 ble vedtatt at den beste løsningen fra et veiteknisk perspektiv er å utbedre Åraksveien forbi Haugenloftet, og at det må stilles krav til tiltakshaver om å lage sikringstiltak av Haugenloftet i samråd med etater for kulturminne. De skriver at Bryggeveien (alt.3 i rapporten) vurderes som et aktuelt alternativ. Tekniske avklaringer og medvirkning fra grunneiere med hensyn til veiarbeid fra Fylkesvei 323, må komme gjennom reguleringsplanarbeid etter plan- og bygningsloven sine bestemmelser. Kommunen skriver at de er eier av Åraksveien. Bryggeveien og veien videre til Hagetveit.

I saksframlegget står det at for kommunen vil Åraksveien være viktigere å ruste opp enn Bryggeveien med tanke på framtidig bruk. De skriver at traseene fra Ånesodden (alternativ 1a og 1b) vil kunne lages med noe mindre stigning enn eksisterende kommunal vei, men fyllinger og skjæringer vil være opp mot 30 meter. Området ligger ifølge skredkartet til NVE i «aktsomhetsområde» for steinsprang, jordskred og snøskredd. Traseen (alternativ 2) fra Ånesviki er ikke aktuell på grunn av stigningen. Basert på dette har rådmannen vurdert Bryggeveien til å være det beste alternativet av framlagte forslag, men rådmannen ser helst at en utbedring av Åraksveien blir valgt. Kommunen har vektlagt at det er viktig å få en best mulig vei for framtiden.

Om trasealternativ 3 (Bryggeveien) fra Fv 323 Oddan til Åraksbø, skriver kommunen at det ligger en kommunal vannledning i veien og at det er regulert inne et området for boliger mellom veien og elva. Det er en Sefrak-registrert ruin etter kobbervirket langs veien, men disse har saksbehandler fått opplyst om at det er fylt masse over i forbindelse med utvidelse av parkering/skoleområde enn tid tilbake. De viser til at tiltakshaver ikke har utarbeidet detaljerte planer for hvordan de vil utbedre veien fra grendehuset i Åraksbø til planområdet, og at dette har skapt usikkerhet hos grunneierne langs

veien. De skriver at utbedringen av denne strekningen vil føre til vesentlige utbedringer av veien og særlig i svingene, herunder 180 grader svingen ved Nordenå må svingen utvides vesentlig.

Aust-Agder fylkeskommune v/kulturminnevernseksjonen skriver i brev av 17.12.15 at de anbefaler at alternativ 3 legges til grunn som adkomstvei. De har følgende merknader som må tas i betraktning i forbindelse med det videre arbeidet. Det første gjelder kulturminnet, som ifølge utreder må flyttes. Det er snakk om en Sefrak-registrert ruin, som er restene etter muren fra det gamle kobberverket som ble oppført på midten av 1800-tallet. De skriver at de i utgangspunktet er imot å flytte kulturminner som er bevart in situ. Det andre gjelder nærføring av adkomstveien forbi stogaen «Nordre Kolbotni», som antas å være fra 1700-tallet. Fylkeskommunens kulturminnevernseksjon skriver at de vil i dialog med tiltakshaver, dels for å unngå flytting av muren og samtidig for å sikre stogaen «Nordre Kolbotni». I konklusjonen skriver de at dersom påpekte konfliktene blir løst, vil administrasjonen i fylkeskommunen anbefale at innsigelsen trekkes. Det vil være fylkesutvalget som tar endelig stilling til dette.

Svenn Ose g.nr. 20/3 skriver i brev av 19.12.15 at alternativene 1a, 1b og 2 i rapporten vil berøre hans eiendom. Han skriver at alternativ 1a vil dele eiendommen i to og ødelegge et stort område med produktiv skog. Det vil også gå gjennom et område, som er registrert som MIS 6 (urørt område med biologisk mangfold) i miljøplanen for eiendommen fra 2011. Han skriver at alternativ 2 vil ødelegge et stort område med produktiv skog.

Han skriver at han ikke ønsker å avstå grunn for alternativene 1a, 1b eller 2, og at virkninger for området registret som MIS 6 (urørt område med biologisk mangfold) må avklare med miljøvern myndigheter. Han skriver at alternativene 1a og 1b vil medføre at høyspentledningen må legges om og at dette kan påvirke hytter i området. Han skriver at alternativ 3 i første omgang ikke vil berøre hans eiendom, men at det er avmerket et influensområdet til adkomstveien, hvor hans eiendom inngår og at det er usikkert hvilke virkninger eiendommen får. Han skriver at han vil forbeholde seg retten til innsigelse, dersom denne traseen blir valgt og når virkningene er kartlagt.

Signe Ose Kristensen g.nr. 20/12 skriver i brev av 20.12.15 at eiendommen hennes vil bli berørt av alternativ 1a og 1 b. Hun skriver at hun ikke vil avstå grunn for adkomstvei, da det vil rasere eiendommen. Hun skriver også at alternativene vil medføre omlegging av eksisterende høyspentledning, som kan påvirke hytter i området. Hun skriver at alternativ 3 i første omgang ikke vil berøre hennes eiendom, men at det er avmerket et influensområdet til adkomstveien, hvor hennes eiendom inngår og at det er usikkert hvilke virkninger eiendommen får. Hun skriver at hun vil forbeholde seg retten til innsigelse, dersom trase alternativ 3 blir valgt og når virkningene er kartlagt.

Vrål Kåsi g.nr. 20/2 skriver i brev av 10.12.15 at trasealternativ 2 vil gå over eiendommen. Kåsi er også grunneier langs kommunal vei fra Nordenåbrua til Nordenå. Han mener at en ny vei (alt.2) på nordsiden av eiendommen vil virke skjæmmende, med store skjæringer og fyllinger. Han mener veien vil være utsatt for erosjon og ras under flom, og er et dårlig alternativ. Han mener at alternativ 3 er det beste, og at en heller bør velge alternativ 1a i stedet for 2, dersom alternativ 3 ikke lar seg gjennomføre. Han er for øvrig enig i konklusjonen i rapporten.

Björg og Nils Hammer g.nr. 20/1 skriver i brev av 19.12.15 at de uansett alternativ vil bli sterkt berørt av adkomstveien til vindkraftverket. De ønsker ikke å avstå grunn til adkomstvei til anlegget. De skriver at de vil bli sterkt berørt av alternativ 1a og 1b, da traseene vil gå delvis over deres eiendom. De skriver også at det er restriksjoner på hogst i området og at det er kartlagt sjeldne arter i et belte fra Heddevika til Oses hytter. Når det gjelder alternativ 3 har de ikke eierinteresser, men de viser til at ivaretagelse av LNF-område er strengt praktisert i Bygland. De viser til at ett

influensområdet er inntegnet rundet veistrekningen fra grendehuset i Åraksbø til Nordenåsvingen, se figur 7 i rapporten, men at ingen tiltak er beskrevet. De etterlyser hvilke virkninger utbedring av denne eksisterende kommunal vei vil medføre for deres tilgrensede eiendom, blant annet mener de det må gjøres en kartlegging av blant annet kulturminner for det inntegnede influensområdet. De mener virkningene for gården Nordenå kan bli vesentlig. De skriver at siden det ikke foreligger konkrete vurderinger knyttet til virkninger for influensområdet, forbeholder de seg retten til å komme tilbake med flere kommentarer når planene foreligger. De etterlyser også en vurdering av den videre strekningen fra Nordenåsvingen til planområdet, hvor de eier den nederste delen av traseen. De forbeholder seg retten til å kommentere denne delen også.

3 Vurdering av beslutningsgrunnlaget

Konsesjonsbehandling etter energiloven krever at beslutningsgrunnlaget i saken er tilstrekkelig før vedtak kan fattes.

Konsekvensutredningen for vindkraftverket er utarbeidet i medhold av forskrift om konsekvensutredning og utredningsprogram fastsatt av NVE 18.06.12. På bakgrunn av utførte utredninger, innkomne merknader og egne vurderinger avgjør NVE om utredningene oppfyller kravene i utredningsprogrammet, og om det eventuelt har kommet frem nye temaer som må belyses.

I det følgende presenteres NVEs vurdering av beslutningsgrunnlaget for Hovatn Aust vindkraftverk. Beslutningsgrunnlaget er vurdert til å være tilstrekkelig for de temaer som ikke er nevnt.

3.1 Metodikk

Arbeidsgruppa kommenterer metodikken i konsekvensutredningene, og peker på forskjellene mellom delvurderingene og samlet vurdering, hvor det i mange tilfeller viser seg at virkningene blir redusert, som for temaene kulturmiljø og landskap. NJFF mener det blir gjort feil i utredningen og at samlede virkninger for landskapet ikke kan reduseres når delområder er gitt høy verdi og vurdert til å få store negative virkninger. De ber NVE vektlegge tiltakets virkninger for de landskapsområdene som har størst verdi. Knut G. Austad og Grunde Austad stiller seg negative til bruk metodikken, som er hentet fra Statens vegvesen sin håndbok 140. Miljødirektoratet mener at deres håndbøker burde bli benyttet som standard metodikk i utredningen for friluftsliv, slik at det vil være lettere å sammenligne vindkraftprosjektene og etterprøve utredningene.

NVE stiller ingen konkrete krav til metodikk men anbefaler at det i utredningsarbeidet benyttes standard metodikk, herunder Klima- og miljødepartementets veileder om konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven, Miljødirektoratets håndbøker og NVEs veiledere, der dette vurderes som hensiktsmessig. Statens håndbok 140 blir ofte benyttet i vindkraftsaker. NVE konstaterer at det foreligger en grundig beskrivelse av metodikken for hvert av temaene som er vurdert, og har ingenting å utsette på valg av metodikk. NVE vil understreke at virkninger for delområder for blant annet temaene landskap og kulturmiljø bli vurdert av NVE og ikke kun den samlede vurderingen. NVE registrer Miljødirektoratet sitt ønske om å benytte deres håndbøker, men vil ikke stille krav om dette.

3.2 Landskap og visuelle virkninger

I høringsuttalelsene er det flere som mener det er laget for få visualiseringer og etterlyser flere visualiseringer fra blant annet Tovdalsvassdraget, landskapsvernområdet lenger sør/sørvest, fra kulturmiljøet ved Vestre-Kile og fra stølen Drivslid. NVE har i utredningsprogrammet satt krav til at vindkraftverket skal visualiseres fra representative steder og at fotostandpunktene for visualisering av

det planlagte vindkraftprosjektet skal velges i samråd med kommunen. Det blir ikke stilt krav til at alle forslag skal ivaretas i visualiseringene. NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å lage nye visualiseringer.

NVF skriver at det ikke fremkommer i konsekvensutredningen at vindkraftverket er høytliggende med synlighet over et stort heilandskap i Agder. NVE er uenig i Naturvernforbundet sin påstand, og viser til konsekvensutredningen for temaet visuelle virkninger og landskap, hvor blant annet kart over teoretisk synlighet samt foto-visualiseringer. Det står også i teksten i sammendraget at *«Ettersom det planlagte anlegget ligger høyt i terrenget er det store områder som inneholder kulturminner fra forhistorisk- og historisk tid som blir visuelt påvirket av tiltaket»*.

Harald Sørlien og Liv Noranå med flere grunneier etterlyser realistiske visualiseringer av anlegget med blant annet oppstillingsplasser, internveier og snuplasser. Etter NVEs vurdering er det først og fremst vindturbinene som vil prege landskapet fra avstandene til de utvalgte fotostandpunktene. NVE mener visualiseringene gir et tilfredsstillende beslutningsgrunnlag av tiltakets visuelle virkninger og NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å lage nye visualiseringer.

3.3 Kulturminner og kulturmiljø

Arbeidsgruppa mener konsekvensutredningen knyttet til virkninger av adkomstveien gjennom kulturlandskapet i Åraksbø og opp til Haugetveit, herunder virkninger for kulturminne Haugenloftet og gården Nordanå, er for dårlig utredet. NVE viser til at det har kommet inn flere merknader knyttet til adkomstveien gjennom Åraksbø og virkninger for det automatisk fredete kulturminne Haugenloftet. Fylkeskommunen har blant annet fremmet innsigelse med bakgrunn i dette. NVE viser til at tiltakshaver i den forbindelse har gjennomført et mulighetsstudie for å identifisere alternative traseer for adkomst gjennom Åraksbø til planområdet. Denne mulighetsstudien har blitt sendt på høring til lokale og regionale myndigheter samt berørte grunneiere. NVE vil legge dette til grunn i sine vurderinger. Det vises i den sammenheng til kapittel 4.16.2.

Pål Sandnes har hytte sør for det planlagte vindkraftverket. Hytta, som er en gammel seter, er omtalt under «Kulturmiljø 13, Litveit og Haugetveit» i konsesjonssøknaden. Han skriver at navnet på hytta er Ekron og er feilsitert i søknaden. Han skriver at det som er omtalt som eldhuset i søknaden er ombygd og således langt fra et kulturminner. Videre hevder han at kulturminnene «gamle høybuer» er delvis råtnet ned. NVE har notert seg Sandnes sitt innspill.

3.4 Naturmangfold

Kunnskapsgrunnlaget for vurderingen av virkninger for naturmangfold omfatter blant annet:

- «Konsekvensutredning – Hovatn Aust vindkraftverk, Bygland. Naturmangfold. Naturvern og INON» av Multiconsult AS (31.08.2014), inkludert åtte dagsverk i felt.
- Notatet «Kartlegging av hekkende fugler i planområdet for Hovatn Aust» av Ambio Miljørådgivning/Ecofact (2012), inkludert to dagsverk i felt 26-27.06.2012.
- Notatet «Kartlegging av hekkende fugler i traséområdet for nettilknytning og adkomstvei for Hovatn Aust vindkraftverk» av Ambio Miljørådgivning/Ecofact (2013), inkluderer to dagsverk i felt 17-18.06.2013.
- «Konsekvensutredning for villrein ved Hovatn vindkraftverk av Naturrestaurering AS (juni 2014), inkludert to dagsverk i felt mai 2014.
- Norsk Rødliste for arter (2015) og Norsk Rødliste for naturtyper (2011)

- Artsdatabanken (www.artsdatabanken.no) og Naturbase (www.naturbase.no)
- Befaringer og møter med kommune og berørte interesser i forbindelse med konsesjonsbehandlingen
- Innkomne høringsuttalelser

Utredningene om naturmangfold er basert på metodikk beskrevet i Statens vegvesens håndbok 140 om konsekvensutredninger og i håndbøker fra DN, og materialet for rapportene er innhentet gjennom feltbefaringer, relevante rapporter, søk i databaser og intervjuer med ressurspersoner.

Miljødirektoratet skriver at konsekvensutredningen av naturmangfoldet er bra, men at kunnskapsgrunnlaget for rovfugl som hubro og kongeørn er noe begrenset. Norsk Ornitologisk Forening avd. Aust-Agder (NOF) etterlyser en kartlegging av hvor arten hubro hekker og hvilke områder den bruker til næringssøk. De skriver at det må gjøres et grundigere arbeid av dette, og viser i den sammenheng til kartleggingen som tidligere har blitt gjort i Birkenes. NJFF ber NVE pålegge tilleggsundersøkelser for hubro og at saken ikke bør behandles før dette er kjent for høringsinstansene. FNF ber NVE pålegge tiltakshaver å gjennomføre tilleggsundersøkelser for hekkende hubro. De mener generelt at kunnskapsgrunnlaget for naturmangfoldet er mangelfullt og ber NVE om ikke å ta noen avgjørelse i saken før dyrelivet i planområdet er godt nok utredet. NVE trekker frem arten hubro og mener undersøkelsene som fremkommer i konsekvensutredningen ikke er tilstrekkelige. De mener at funnene er tydelig bevis på at arten bruker både plan- og influensområdet til næringssøk. NVE mener tiltaket vil være i konflikt med Miljødirektoratets anbefalinger i handlingsplanen for å sikre hubroens overlevelse og naturmangfoldloven, særlig bestemmelse § 9 føre-var-prinsippet.

NOF mener hvorvidt kongeørn har et alternativt reir innenfor planområdet ikke er godt nok undersøkt. De anbefaler at det gjennomføres en grundig kartlegging av territorier og reirplasseringer i og rundt planområdet, slik de anbefalte i høringsrunden for meldingen. Flere av grunneierne krever at NVE stiller vilkår om igangsetting av forskningsprosjekter for å studere virkninger fra vindkraftverket på fugl, særlig kongeørn, hubro, storlom og hønsefugl.

Knut G. Austad og Grunde Austad skriver at datagrunnlaget er for dårlig med kun 1-2 dagers feltarbeid. De skriver at utreder ikke har vært i kontakt med kjentfolk. De skriver at det er for dårlig å kun se etter reirplasser i planområdet, men at det også må kartlegges reirplasser utenfor planområdet. De ber NVE stille krav om mer dokumentasjon. De legger ved kart over observasjoner av hubro.

Hammer viser til konsekvensutredningen, som de mener har flere svakheter og mangler. I den sammenheng skriver de at datagrunnlaget for vurderinger av naturmiljøet, herunder virkninger for flaggermus, er for dårlig. Etter NVEs vurdering er det lite som tilsier at området er av vesentlig betydning for flaggermus og det vil være liten risiko for vesentlige bestandsvirkninger, selv om enkelt individer potensielt kan kollidere med vindturbinene.

NVE viser til at det er gjennomført tilsammen åtte dager i felt og at utreder har vært i kontakt med ressurspersoner, herunder Fylkesmannen i Aust-Agder v/Per Ketil Omholt. NVE understreker at feltbefaringer kun utgjør en del av det samlede kunnskapsgrunnlaget for vurderinger knyttet til naturmiljøet og at utredningene i all hovedsak skal bygge på eksisterende dokumentasjon.

NVE har vurdert virkninger for hubro i kapittel 4.8.2. Etter NVEs vurdering tilsier registrerte funn av spor etter hubro (EN), at arten potensielt kan hekke i influensområdet til vindkraftverket. NVE vil ved en eventuell konsesjon stille krav om at det gjennomføres en undersøkelse av hubro i området i aktuell periode (februar/mars) i forkant av en eventuell utbygging. Resultater av undersøkelsen skal brukes i

forbindelse med utarbeidelse av en miljø-, transport- og anleggsplan. Planen skal blant annet redegjøre for hvordan hubro (EN) kan ivaretas, dersom det skulle vise seg at arten hekker i influensområdet.

Utover dette anser NVE at det foreliggende kunnskapsgrunnlaget i saken er i samsvar med de krav som følger av naturmangfoldloven § 8. I den sammenheng vises det til kapittel 4.8 i "Bakgrunn for vedtak", hvor vurdering av naturverdier i området og virkningene av det omsøkte tiltaket for disse naturverdiene er gjort. Etter NVEs vurdering står kunnskapsgrunnlaget i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet. NVE anser utredningsplikten for naturmangfold som oppfylt. NVE ser ikke behov for å be om ytterligere utredninger.

3.5 Villrein

Villreinnemda mener konsekvensutredningen gir en god og presis oversikt over villreinens bruk av det aktuelle området, men har enkelte tilleggs kommentarer til utredningen. De mener fellingsprosenten er lite interessant i vurdering av villreinens arealbruk, da arealbruken varierer gjennom året. De mener det er viktig at villreinens arealbruk blir vurdert i et langsiktig tidsperspektiv. De påpeker at GPS-merking prosjektet 2006-2014 kun merket simler. De skriver at bukkene sin bruk av området er annerledes enn for simler. Villreinnemda mener avgrensingen av nasjonalt villreinområde ble gjort i arbeidet med planen, og å "trekke ut" mindre viktige områder, som randsonen, derfor blir feil.

Villreinnemda mener det ikke er tatt tilstrekkelig hensyn til resultatene fra den villreinfaglige rapporten og Heiplanen i konsesjonssøknaden, herunder plangrenser og hensynssoner. De mener dette undergraver formålet med Heiplanen. I saksframlegget er det trukket frem særlig relevante forhold/funn i den villreinfaglige rapporten. Basert på disse, mener Villreinnemda at det er høyst sannsynlig at vindkraftverket ved Hovatn Aust vil få vesentlige negative virkninger for villreinen.

Villreinnemda skriver at det er gjort få undersøkelser knyttet til villrein og unnvikelse effekter fra vindkraftanlegg, og undersøkelsene er derfor hentet fra erfaringer fra tamrein. Villreinnemda mener det er usikkert hvor stor overføringsverdien fra tamrein til villrein er. Fylkesmannen i Aust-Agder skriver videre at kunnskap knyttet til andre områder og tamrein, som presenteres i utredningen, ikke kan overføres direkte til villrein og området ved Hovatn og at det er knyttet stor usikkerhet i overføringsverdien. De etterlyser resultater fra undersøkelser gjort på villrein. FNF stiller også spørsmål ved overføringsverdien mellom utredninger gjort på vindkraftverk i områder med tamrein og det omsøkte tiltakets virkninger for villreinen.

NVE vil legge til grunn «Regional plan for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei» (Heiplanen) i sine vurderinger, hvor Hovatn Aust vindkraftverk ligger innenfor hensynssonen «Nasjonalt villreinområde» og på grensen til hensynssonen «Bygdeutvikling». NVE mener at Heiplanen er et nyttig virkemiddel som ledd i å sikre leveområdene for villreinen, men konstaterer at det er en retningsgivende fylkeskommunal plan uten juridisk bindende arealkart og bestemmelser. I retningslinjer i Heiplanen for hensynsone «Nasjonalt Villreinområde» fremgår det at «Nye eller utvidelse av eksisterende kraftanlegg eller kraftlinjer bør unngås. Unntak kan gjøres for tiltak som ikke innebærer vesentlig negativ betydning for villreinen. Disse vurderingene forutsettes avklart gjennom konsekvensutredning etter relevant lovverk». Med bakgrunn i dette er det etter NVEs vurdering relevant å vurdere tiltakets virkninger for villreinen, og ikke alene la fastsatte grenser i Heiplanen være bestemmende. Det vises til kapittel 4.8.4 i notatet «Bakgrunn for vedtak» for vurdering av virkninger for villrein.

NVE viser til at mye av forskningen som er gjort på rein er basert på tamrein. Etter NVEs vurdering har dette en viss overføringsverdi til villrein, og inngår som en del av beslutningsgrunnlaget i saken. NVE vil ikke vektlegge fellingsprosenten i vurderingen av villreinens bestandssituasjon i området. NVE registrer Villreinnemda sin merknad om at GPS-merkingen kun gjelder simler. NVE vil vurdere villreinens arealbruk av det aktuelle området etter dagens situasjon samt potensiale for fremtidig bruk.

NVE mener konsekvensutredningen og rapporten «Kunnskapsstatus for effekter av vindkraftverk og kraftledninger på villrein» (juni 2014), gir et tilfredsstillende beslutningsgrunnlag. NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å gjennomføre ytterligere undersøkelser og utredninger knyttet til tiltakets virkninger for villrein.

3.6 Inngrepsfrie naturområder

Miljødirektoratet viser til at tiltaket vil medføre bortfall av et større gjenværende inngrepsfritt naturområder i Sør-Norge og at det i perioden 1998-2013 har vært et betydelig bortfall. De mener utviklingen av reduksjon av inngrepsfrie naturområder burde vært diskutert i fagrapporten.

NVE vil vise til at bruken av INON, som arealbruksindikator i arealforvaltningen, er endret, jf. Regjeringserklæringen (Sundvollen-plattformen) og Prop. 1 S (2014-2015) fra Klima- og miljødepartementet. Det vil si at INON-områder ikke lenger skal være et direkte styrende kriterium i regelverk og veiledere og i plan- og beslutningsprosesser. NVE viser til at konsekvensutredningen ble utformet før endringene. Med bakgrunn i dette har NVE vurdert sammenhengende naturområder med urørt preg, og viser til kapittel 4.9 i notatet «Bakgrunn for vedtak» for Hovatn Aust vindkraftverk.

3.7 Støy

Arbeidsgruppa mot vindparker i Setesdal etterlyser utredning knyttet til virkninger av lavfrekvent støy. NVE legger til grunn at lavfrekvent støy fra vindturbiner ikke utgjør et større problem enn støy i høyere frekvenser, og konstaterer at Miljødirektoratet og Folkehelseinstituttet slutter seg til denne vurderingen. Det er konsensus i forskningsmiljøet om at infrastøy, altså støy i så lave frekvenser at den ikke er hørbar, ikke er et problem, men støy i frekvensområdet 50 Hz og oppover kan være en viktig del av lydbildet. NVE vil ikke be om tilleggsutredninger knyttet til lavfrekvent støy.

Einar Austad og Per Sigurd Tveit g.nr.14/5 skriver at de eier en ny hytte og en hytte som er under oppføring i området merket H58 og H59 i støykartet i konsekvensutredningen. De skriver at hyttene deres ikke er avmerket på støykartet, og at det er disse som vil få kortest avstand til vindkraftverket. De legger ved kart der de har merket av plassering av hyttene. NVE viser til at tiltakshaver har kommentert uttalelsen i brev av 20.04.16. De viser til at hyttene er tatt med i vurderingene knyttet til virkninger av støy. De skriver at på side 4 i rapporten «Vurdering av støykonsekvenser – Hovatn Aust vindkraftverk», er det vanskelig å se samtlige hytter da de aktuelle markørene overlapper hverandre. Tiltakshaver legger ved et utsnitt av hyttene som er nærmest planområdet. Disse er nummerert 55-60 og det er tatt bilder av samtlige hytter, som er vedlagt. Tiltakshaver skriver at de har vært i kontakt med tidligere ordfører i Bygland kommune og grunneier i nærområdet, som bekrefter at hyttene nummeret 55 og 56 er de hyttene som omtales i høringsuttalelsen fra Austad og Tveit.

Harald Sørlien og Liv Noranå med flere grunneiere mener det ikke er tatt hensyn til terrenget i støyberegningene, og mener at det kupert terrenget i området vil forsterke støyvirkningene. De mener for øvrig støyberegningene har vesentlige mangler og skriver blant annet at det ikke er dokumentert at dreining av rotorbladet kan gi støyreduksjon. I konsekvensutredningen redegjøres det for metodikk i henhold til fastsatt utredningsprogram. Det opplyses om at modellen kun har tatt hensyn til geometrisk

spredning og atmosfærisk absorpsjon av lyd. Det er ikke tatt hensyn til bakkedemping, barriereeffekter, bakkeeffekter og meteorologiske effekter. I tillegg antas det at samtlige boliger ligger i le for vindturbinene. Støynivået som er beregnet antas å være konservativ og at de faktiske støynivåene mest sannsynlig vil oppleves som betydelig lavere. NVE konstaterer at det i fagrapportens kapittel 3.7 nevnes at turbinstyring og justering av bladvinkelen til vindturbinbladene vil føre til støyreduksjon. Etter NVEs vurdering er den gjennomførte støyutredningen tilstrekkelig for å kunne vurdere virkningene av støy fra vindkraftverket.

3.8 Annet

Arbeidsgruppa mot vindparker i Setesdal mener at de innsendte merknadene i forbindelse med meldingen i liten grad har blitt tatt hensyn til i konsekvensutredningene og søknaden. De mener det er lite samsvar mellom resultatene i konsekvensutredningen og tiltakshavers egne vurderinger i søknaden. NVE registrerer at arbeidsgruppa generelt mener at merknadene deres ikke er inkludert i konsekvensutredningen. NVE har lagt til grunn konsesjonssøknaden med tilhørende konsekvensutredninger/fagrapporter. Etter NVEs vurdering er beslutningsunderlaget tilstrekkelig til å fatte vedtak.

Fylkesmannen skriver at de finner det kritikkverdig at kravet som følger av KU-forskriften i tilknytning til beskrivelse av beredskap og ulykkesrisiko, ikke er fulgt opp i forbindelse med konsesjonssøknaden. NVE konstaterer at tiltakshaver har sendt inn skjemaet «Melding om sikring av konsesjonspliktige anlegg». NVE forutsetter at krav til sikringstiltak gjennomføres og opprettholdes over tid. Tiltakshaver har i sin melding om sikring av anlegget plassert vindkraftverket i riktig klasse jf. forskrift om forebyggende sikkerhet og beredskap i energiforsyningen (BFE). Dette innebærer at en må sørge for oppfølging av nødvendig beredskap og sikkerhetstiltak som tilhører den sikkerhetsklassen. Det forventes at tiltakshaver setter seg inn i forskriftskravene og følger anbefalinger beskrevet i veileder til BFE. NVE understreker at vurdering av risiko, sårbarhet og iverksetting av eventuelt nødvendige tiltak for å redusere virkningene av naturgitte og eventuelt påført skade under bygging av anlegget er et krav. Etter NVEs vurdering vil dette i tilstrekkelig grad ivareta forhold knyttet til beredskap og ulykkesrisiko.

Knut G. Austad og Grunde Austad etterlyser utregning av CO₂-regnskapet i forbindelse med prosjektet. NVE vil ikke legge til grunn et CO₂-regnskap i forbindelse med vurdering av prosjektet. NVE konstaterer at tiltakshaver kortfattet har redegjort for hvordan vindkraftprosjektet kan vurderes som et klimatiltak under kapittel 3.1.1 i konsesjonssøknaden, i henhold til meddelt utredningsprogram.

Hammer mener kommuneplanen for Bygland ikke er kommentert godt nok. NVE viser til at kapittel 4.2.4 i konsesjonssøknaden, hvor tiltakshaver har kommentert forhold til andre planer, herunder kommuneplanen. Etter NVEs vurdering er dette tilstrekkelig gjort rede for i konsesjonssøknaden.

Hammer skriver at dersom tiltakshaver ikke har lagt ved grunneierlisten så krever de en ny høring, da de mener dette ellers vil være feil i saksgangen. NVE viser til at tiltakshaver har sendt inn grunneierlister for planområdet, adkomstveier og kraftledningstraseer i eget brev av 19.12.14. Listene er publisert på NVEs hjemmeside www.nve.no/konsesjonssaker.

NVF skriver at masseuttak og lengde av vei til anlegget ikke er oppgitt. NVE viser til at lengden på adkomstveier og internveier er oppgitt i søknaden, henholdsvis på 6,7 km og 31,3 km. NVE konstaterer at transportruten kun er skissert i søknaden og at det er knyttet usikkerhet til hva en oppgradering av de eksisterende veier vil medføre av virkninger for områdene langs traseen. NVE vil ved en eventuell konsesjon fastsette vilkår om at det skal utarbeides en miljø-, transport- og

anleggsplan, som er gjeldende ved bygging, drift, vedlikehold og nedleggelse av anlegget. En slik plan vil blant annet omfatte ulike forhold vedrører internveinettet og hvordan aktuelle transportoppdrag skal foregå. Den skal blant annet omtale hvordan natur- og samfunnsinteresser skal hensyntas i forbindelse med bygging av veinett og transport av turbin- og kraftlinjekomponenter. NVE legger til grunn at vurderinger av kaianlegg, mellomlagring og transport av turbin- og kraftlinjekomponenter legges frem i miljø-, transport- og anleggsplanen, som skal sendes NVE før tiltaket igangsettes. Masseuttak skal også omtales. Planen skal utarbeides i samsvar med NVEs veileder om utarbeidelse av miljø-, transport- og anleggsplan for bygging av anlegg med konsesjon etter energiloven, og skal utarbeides i samråd med Bygland kommune.

3.9 Samlet vurdering av konsekvensutredningen

Etter NVEs vurdering danner søknaden med konsekvensutredning, innkomne merknader, møter og andre opplysninger et tilfredsstillende grunnlag for å vurdere virkningene av en etablering av Hovatn Aust vindkraftverk med tilhørende nettilknytning. Ved en eventuell konsesjon kan ytterligere kartlegging av enkelttemaer bli aktuelt gjennom utarbeidelse av detaljplan og miljø-, transport- og anleggsplan for anlegget.

Etter NVEs vurdering har tiltakshaverne oppfylt utredningsplikten fastsatt i utredningsprogrammet meddelt av NVE 18.06.12. Kunnskapsgrunnlaget i denne saken er etter NVEs vurdering i samsvar med de krav som følger av naturmangfoldloven § 8. NVE finner ikke grunnlag for å be om ytterligere utredninger eller opplysninger.